

*”Jeg vil jo ikke være en sånn turistattraksjon,
fordi jeg ikke drikker”*

En kvalitativ studie av unge menneskers erfaringer med å
opptre som avholds i møte med drikkekultur.

Sunniva Heggem Lundin

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
UNIVERSITETET I OSLO
September 2008

Sammendrag

Dette er en kvalitativ studie av unge menneskers erfaringer med å opptre som avholds i møte med drikkekultur. Studiens empiriske grunnlag er intervjuer med sju unge voksne som er medlemmer i den rusmiddelpolitiske ungdomsorganisasjonen Juvente. Juvente utgjør den felles konteksten for de jeg har intervjuet, og det er ut i fra denne bakgrunnen de møter drikkekultur. Denne konteksten har jeg blitt kjent med gjennom deltakelse på samlinger i organisasjonen. Informantene og Juventes medlemmer er erklærte avholdne gjennom et medlemsløfte, der de blant annet lover å avstå fra alkohol. De avstår også fra å bruke andre rusmidler, det vil si stoffene som er kategorisert som narkotika og arbeider også mot bruken av disse. En avgrensning i oppgaven er å kun fokusere på deres avhold fra alkohol.

Alle informantene er i 20-årene. Deres jevnaldrende er i den aldersgruppen som har det høyeste alkoholkonsumet, og det er få unge mennesker i denne aldersgruppen som velger å ikke drikke alkohol. Et utgangspunkt i oppgaven er at avhold fra alkohol utgjør et statistisk avvik.

Det teoretiske perspektivet i denne oppgaven består av generell sosiologisk avviksteori og Erving Goffmans teorier om mellommenneskelige ritualer, opptredener, presentasjoner og stigma. Oppgaven stiller seg i en retning innenfor alkoholforskning som undersøker alkoholens symbolske meningsdimensjon og betydninger.

Oppgaven analyserer hvordan deres avholdsopptreden blir møtt, og hvordan de møter drikkekultur. Gjennom informantenes fortellinger analyserer den også alkoholens meningsdimensjon og betydning, og normer tilknyttet drikkesituasjoner og alkoholbruk.

Et hovedfunn er at informantene er i en overgangsfase der de møter nye og flere former for alkoholkonsum. Dette gjør at deres avhold blir utfordret på nye måter, blant annet ved at de møter nye normative forventninger. Jeg finner at informantene får reaksjoner fra drikkende på deres avholdsopptreden, og at det å opptre som avholds kan bli omformet til et stigma. Et annet hovedfunn er at informantene både ønsker å synliggjøre og usynliggjøre avholdet. Bakgrunnen for ønsket om å usynliggjøre er de reaksjonene som de kan få fra drikkende, og det at avholdsopptredenen kan bli omformet til et stigma. De kan usynliggjøre avholdet gjennom å styre den sosiale informasjonen om seg selv. Bakgrunnen for ønsket om å

synliggjøre avholdet er en følelse av positivt annerledeshet og troen på egne argumenter. Informantenes avholdsstandpunkt innebærer også en stolthet, og jeg finner at dette også kan beskytte mot stigma. Et siste hovedfunn er at informantene både avviser og omfavner alkoholens symbolske dimensjon og de betydninger alkoholen kan ha for drikkende. De avviser dette gjennom sine argumenter og sine holdninger, og omfavnelsen kommer til syne gjennom det å drikke alkoholfritt.

Forord og takk

Jeg vil først og fremst takke administrativt ansatte hos Juvente, informantene og andre juventemedlemmer som jeg har snakket med og møtt i forbindelse med dette arbeidet. Takk for at dere ønsket meg velkommen og for at dere snakket med meg. Dette prosjektet var avhengig av deres positive innstilling, og åpenheten dere viste meg setter jeg stor pris på.

Jeg vil også gjerne takke hovedveileder Marit Haldar og biveileder Guro Ødegård for støtte, tålmodig lesning, gode innspill og klartenkhet.

Takk til Anne Elisabet Helseth og Espen Matheussen for at dere leste igjennom oppgaven og kom med nyttige tilbakemeldinger.

Takk til foreldrene mine og resten av familien for støtte og forståelse. Takk til venner for oppmuntring og moro underveis. Takk til Signe Vrålstad for at du alltid bare er en telefon unna. Og så til slutt; takk til medstudenter på lesesal og pauserom – for både prat om sosiologi og alt mulig annet.

Blindern, september 2008

Sunniva Heggem Lundin

Innhold

Kapittel 1 – Innledning	8
Problemstillinger	9
Begrepsavklaring; drikkekultur	9
Presentasjon av organisasjonen Juvente.....	10
Kort om avholdsbevegelsens historie.....	12
Statistikk som beskriver fenomenet avhold	13
Andel avholdne i befolkningen.....	13
Ungdom og avholdenhet/ Alkoholdebut.....	14
Alkoholkonsum og avholdenhet blant unge mennesker	14
Begrunnelse for valg av tema og samfunnsnytte	14
To ulike forskningstradisjoner	15
Tekstens videre gang.....	15
Kapittel 2 – Teoretiske perspektiver og begreper	17
Sosiale avvik	17
Erving Goffman;	19
- Om sosiale møter som ritualer.....	20
- Om sosial identitet.....	23
- Om stigma	24
- Om sosial informasjon og passering.....	26
- Om de egne og de kloke	27
<i>Avslutning</i>	28
Kapittel 3 – Metode	29
Prosjektets gang.....	29
Formelt innpass.....	30
Formålet med deltakende observasjon	30
Intervju	33

Delvis strukturert tilnærming.....	34
Jeg som drikkende	36
Analysering som prosess	37
Etiske problemstillinger	38
Anonymisering.....	38
Mine spørsmål som stigmatiserende?	39
Informert samtykke?	40
Den riktige formuleringen - tanker om ordvalg og språk	40
Avsluttende ord	42
Kapittel 4 – Informantenes avhold fra alkohol.....	43
”Da de begynte å drikke og jeg begynte å ikke drikke”	43
”Nå vet jeg at det er noen andre som er lik som meg”	44
Argumentasjonen i alkoholavholdet til informantene	47
Alkoholen er overflødig.....	48
Alkoholen er skadelig	51
<i>Oppsummerende tanker</i>	52
Synliggjøring av eget avhold.....	53
Kapittel 5 - Avhold fra alkohol som sosialt avvik og grunnlag for stigma	55
Reaksjoner på avholdet fra drikkende	56
Drikkende etterspør en forklaring på avholdet	56
Drikkende endrer adferd	58
Drikkende forsvarer egen drikking	59
Drikkende ser bort i fra øvrige egenskaper og kjennetegn	60
Oppsummerende diskusjon – er avhold fra alkohol et stigma?	61
Overbevisning kan gjøre at de ikke blir berørt av stigmaet	63
Informantenes livsfase – rammen for avholdet og reaksjonene.....	65
Kapittel 6 – Styling av sosial informasjon i møte med stigma	70
Gjennom å ikke presentere avholdet og argumentasjon	71
Gjennom å drikke alkoholfritt	73
Konklusjon.....	74

Kapittel 7 – Å delta i drikkesituasjoner gjennom å drikke alkoholfritt	75
For å slutte opp om en drikkesituasjon og dens betydning	76
For å bekrefte og få tilgang på et fellesskap	78
For å markere overganger og det spesielle.....	80
Konklusjon.....	82
Kapittel 8 – Oppsummering og avsluttende tanker.....	84
Hovedfunn.....	84
Brudd med seremonielle regler og normer innenfor drikkekultur	84
Synliggjøring og usynliggjøring. Stolthet og stigma	85
Å avvise og omfavne alkoholens betydninger	85
Nærhet.....	86
Avviser det positive og påpeker det negative	87
Alternative prosjekt og videre forskning.....	87
Tanker avslutningsvis.....	88
Hvor avgjørende er avholdsstandpunktet for informantene videre?.....	88
De tar innover seg et problem.....	89
Siste ord	90
Litteraturliste.....	91

Kapittel 1 – Innledning

Denne oppgaven er en kvalitativ studie av unge menneskers erfaringer med å opptre som avholds i møte med drikkekultur. Jeg har intervjuet sju unge mennesker som er medlemmer i den rusmiddelpolitiske ungdomsorganisasjonen Juvente. Denne organisasjonen utgjør den felles konteksten for de jeg har intervjuet, og det er ut i fra denne bakgrunnen de møter drikkekultur. Denne konteksten har jeg blitt kjent med gjennom deltakelse på samlinger i organisasjonen. Informantene og Juventes medlemmer er erklærte avholdne gjennom et medlemsløfte der de bl.a. lover å avstå fra alkohol. De avstår også fra å bruke andre rusmidler, det vil si stoffene som er kategorisert som narkotika, og de arbeider også mot bruken av disse. En avgrensning i oppgaven er å kun fokusere på deres avhold fra alkohol. Jeg ønsker å undersøke hvordan deres avholdsopptreden blir møtt av drikkende, og hvordan informantene møter drikkekultur. Mitt teoretiske perspektiv er bestående av generell sosiologisk avviksteori og Erving Goffmans teorier om mellommenneskelige ritualer, opptredener, presentasjoner og stigma. Som en følge av det teoretiske perspektivet vil deres avhold fra andre rusmidler enn alkohol være mindre relevant, da dette vil utgjøre normaladferd og i de fleste miljøer ikke vekke reaksjoner.

Det er få unge voksne som velger å aldri drikke alkohol, og oppgaven tar utgangspunkt i at avhold fra alkohol utgjør et statistisk avvik, spesielt i aldersgruppen som informantene tilhører. Informantene er alle mellom 20 og 27 år, og deres jevnaldrende er de som, i følge statistikken, drikker mest (Horverak og Bye 2007). Videre vil avhold fra alkohol, for unge mennesker, innebære og *ikke-gjøre* det som er sosialt akseptert (Copes og Williams 2007). Gjennom å undersøke hvordan de avholdne møter og blir møtt av drikkende, ønsker jeg å kunne si noe om drikkekultur og alkoholens symbolske meningsdimensjon og betydninger. Dette vil kunne være mulig gjennom Erving Goffmans perspektiv om at normative forventninger og da normalitet blir synlig gjennom et brudd med dette (Goffman 1968, 2005).

Problemstillinger

Dette er en kvalitativ studie av unge menneskers erfaringer med å opptre som avholds i møte med drikkekultur. Hovedproblemstillingen er som følger:

Hvordan blir informantenes avholdsopptreden møtt av drikkende og hvordan møter informantene drikkekultur?

Oppgaven har denne underproblemstillingen:

Hva kan informantenes erfaringer forteller oss om alkoholens symbolske meningsdimensjon og betydninger, normer tilknyttet drikkesituasjoner og alkoholbruk og om drikkekultur?

Begrepsavklaring; drikkekultur

Begrepet drikkekultur brukes på forskjellige måter. Der Saglie (1994 i Horverak og Bye 2007) snakker om flere drikkekulturer snakker Horverak og Bye (2007) om flere drikkeskikker. Horverak og Bye (2007:45) ser at det finnes en drikkekultur på nasjonalt nivå, men at det innenfor denne vil være ulike drikkeskikker, drikkevaner og drikkesituasjoner. Gjennom analysen av disse inndelingene - drikkeskikker, drikkevaner og drikkesituasjoner - finner de en beskrivelse av det norske drikkemønsteret.

Denne oppgaven tar i bruk begrepet drikkekultur. Men jeg er inneforstått med at det innenfor en nasjonal drikkekultur, vil finnes grupper med ulike drikkeskikker og at det finnes ulike drikkevaner og drikkesituasjoner. Fokus i denne oppgaven er *ikke* å undersøke ulike drikkeskikker innenfor ulike grupper, eller det Saglie (1994 i Horverak og Bye 2007) kaller ulike drikkekulturer. Jeg undersøker hvordan informantene møter drikkekultur som en generell størrelse, og utgangspunktet er at denne størrelsen innebærer majoritetsforståelser.

Presentasjon av organisasjonen Juvente

Juvente ble dannet i 1992 gjennom en sammenslåing av organisasjonene NGU (Norsk Godtemplar Ungdomsforbund) og DNTU (Det norske Totalavholdsselskaps Ungdomsforbund). Juvente er en organisasjon for unge i alderen 13-26 år, men organisasjonen har også eldre medlemmer. Juvente er styrt av ungdom, og man må være under 26 år for å inneha verv. Det nyeste registrerte medlemstallet hos Fordelingsutvalget er på 1245 medlemmer. Dette tallet refererer til medlemmene under 26 år, og det er på bakgrunn av disse at organisasjonen får statstøtte som ungdomsorganisasjon¹. Juvente er den største ungdomsorganisasjonen som arbeider innenfor det rusmiddelpolitiske feltet i Norge. Etter sammenslåingen og opprettelsen av Juvente hadde organisasjonen et tellende medlemstall hos Fordelingsutvalget på 3274 i 1993. Medlemstallene sank fram mot 1999 da tellende medlemmer var 733, før medlemsmassen stabiliserte seg på 1100-1200 medlemmer utover 2000-tallet.

Jeg velger å kalle Juvente en rusmiddelpolitisk ungdomsorganisasjon. De blir ofte kalt for en avholdsorganisasjon, men selv distanserer de seg fra denne termen. Selv kaller de seg en ”solidaritetsorganisasjon med et avholdsstandpunkt” (Juventes politiske program 2007-2009). Hovedsakelig arbeider de politisk mot bruken av rusmidler, og et formål med organisasjonen er å etablere og videreutvikle lokale rusmiddelfrie ungdomsmiljøer. De knytter dette arbeidet opp mot noen sentrale verdier; solidaritet, fred, menneskeverd, demokrati, rettigheter, rettferdighet og antirasisme (Juventes politiske program 2007-2009). De kobler rusmiddelbruk til alle disse elementene, samtidig som disse verdiene viser et bredere samfunnsengasjement. Juvente har et radikalt standpunkt ved at de ønsker en samfunnsendring, då å ”skape et bedre samfunn bygd på menneskeverd”. Det som krenker menneskeverdet er ”rusgiftbruk, pasifisering, rasisme, urettferdig fordeling av godene og vold i forholdet mellom mennesker, grupper og stater” (Juventes prinsipprogram). Begrensning av rusmiddelbruk i samfunnet står som et sentralt mål for Juvente, og organisasjonen har totalavhold som standpunkt. Medlemmene lover å holde et totalavhold gjennom et medlemsløfte:

”Jeg ønsker en verden basert på menneskeverd og avstår fra alkohol og andre rusgifter så lenge jeg er medlem av Juvente”.

---

¹ I 2005 hadde Juvente 329 betalende medlemmer over 26 år - totalt da 1574 medlemmer.

Medlemsløftet avdekker også den ideologiske grunnmuren i organisasjonen. Den sentrale verdien er menneskeverd, og dette blir knyttet opp mot bruk av rusmidler. Organisasjonen er humanistisk orientert og *ikke-religiøs* – vektleggingen av ordet menneskeverd ser jeg på som en del av dette. I medlemsløftet trekker man begrunnelsen for avholdsstandpunktet bort fra individet og orienterer det mot samfunnet. Men medlemsløftet åpner også opp for at man skal kunne ha sine individuelle grunner for å avstå fra rusmidler – de har valgt å ikke ha et `derfor` etter `avstår`.² For øvrig viser medlemsløftet essensen i hva de mener om rusmidler – de er *rusgifter*.

Juvente har delt opp sitt forebyggingsarbeid i ulike deler – Fristil³, Kolon Teater og Rusfri Diil. I tillegg arbeider Juvente med utviklingshjelp gjennom bistandsorganisasjonen Forut. Fristil er et undervisningsopplegg for 9.klasse, som ungdomsskoler kan bestille hos Juvente. Ungdomsskoler sender noen elever fra hver klasse på kurs hos Juvente, og disse skal igjen arrangere et undervisningsopplegg for sin egen klasse når de kommer hjem igjen. Gjennom Fristil etablerer Juvente seg som en sentral aktør i det rusforebyggende arbeidet som gjøres blant ungdom i Norge. Skoleåret 2007/2008 var 385 elever på Fristilkurs, og disse kom fra 230 klasser fordelt på 95 ungdomsskoler.⁴ Fristilkursene ledes av juventemedlemmer. Disse er organisert i 3 nivåer av ledere, der medlemmer kan avansere etter hvert som de får ledererfaring. Kolon Teater setter opp et teaterstykke hvert år som vises på skoler over hele landet. Hvert år settes det sammen en ny teatergruppe med fire skuespillere, som blant annet blir rekruttert i organisasjonen. Noen teaterstykker går i sirkulasjon, mens det blir skrevet nye stykker andre år. Rusfri Diil blir drevet av Juvente, i samarbeid med Blåkors Ungdom og Motorførernes Avholdsforbunds Ungdomsforbund. Gjennom Rusfri Diil kan ungdommer inngå en avtale om å ikke bruke rusmidler ett år av gangen. Med dette blir man da ikke medlem i Juvente, eller noen av de andre organisasjonene, men formålet med prosjektet er å utsette alkoholdebut.

---

² Da ville medlemsløftet blitt slik: *Jeg ønsker meg en verden basert på menneskeverd og avstår derfor fra alkohol og andre rusgifter så lenge jeg er medlem av Juvente.* Når landsmøtet vedtok medlemsløftet debatterte de nettopp om de skulle ha det `derfor` der eller ikke (informasjon fra feltsamtale).

³ Fristil het tidligere Handling mot Rusgift (HMR).

⁴ Opplysninger fra Pedagogisk avdeling i Juvente.

Juvente er altså den største rusmiddelpolitiske ungdomsorganisasjonen for ungdom. Andre større ungdomsorganisasjoner på feltet er Blå Kors Ungdom og Motorførernes Avholdsforbunds Ungdomsforbund. Blå Kors Ungdom har et kristent verdisyn og MA-Ungdom vinkler arbeidet med rusmidler mot trafikken.

Kort om avholdsbevegelsens historie

Måteholdsbevegelsen startet i 1840-årene, og den første totalavholdsorganisasjonen, Stavanger yngre Afholdenhedsforening, ble dannet i 1859. Dette er forgjengeren til Det Norske Totalavholdsselskap (DNT, dannet i 1875), som eksisterer den dag i dag. Den økte oppslutningen rundt avholdstanken på slutten av 1800-tallet, innebar en definering av alkoholforbruket som et samfunnsproblem. Staten ble etter hvert aktiv gjennom en alkoholpolitikk, og omsetning og produksjon ble underlagt nye lover og regler. Historisk sett kan man se at alkoholbruken i Norge har endret seg fra å kun være lokalt og religiøst normstyrt, til også å bli underlagt statlig regulering (Schrumpf 2003:268). Denne endringen skjedde samtidig som industrialisering og modernisering. Måtehold og totalavhold ble på slutten av 1800-tallet sett på som en del av et modernitetsprosjekt:

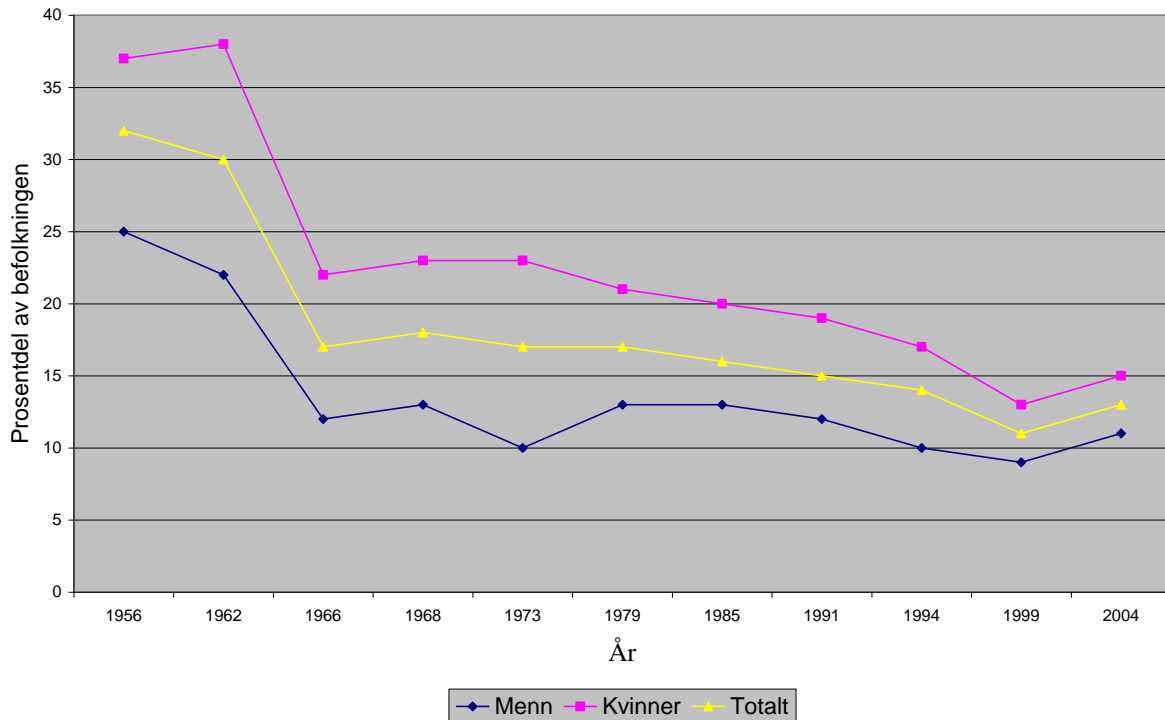
Rus og drikk ble oppfattet som et hinder for framskrittet ettersom mangel på framdrift, fornuft og distanse til omgivelsene var rusens kjennetegn. En moderne kultur bygget på helt andre verdier, som pålitelighet, produktivitet, forutsigbarhet og demokrati. Etter århundreskiftet ble alkoholproblemet oppfattet som en alvorlig trussel

(Schrumpf 2003:268).

Avholdsbevegelsen og dens organisasjoner har hatt en stor oppslutning, og også en sterk innflytelse på norsk alkoholpolitikk. I 1919 hadde rundt 270 000 en formell tilknytning til avholdsbevegelsen (Pape 1996). Arbeiderbevegelsen tilsluttet seg avholdstanken på starten av 1900-tallet, og både avholdsbevegelsen og arbeiderbevegelsen arbeidet mot kapitalinteressene innenfor alkoholindustrien (Schrumpf 2003:135). Arbeiderbevegelsen arbeidet for måtehold og totalavhold, da *alkohol gjorde arbeideren passiv*, og hindret demokrati og arbeidernes påvirkningskraft (Schrumpf 2003). Ellers var avholdsbevegelsen også til dels religiøs, i tillegg til at deler av kvinnebevegelsen arbeidet mot alkoholen (Schrumpf 2003). I 1919 ble det i folkeavstemning vedtatt et totalforbud mot omsetning av brennevin og hetvin. Bak dette vedtaket var både arbeiderbevegelsen, avholdsbevegelsen og kristne grupperinger (Schrumpf 2003:161). Ellers har avholdsbevegelsen lenge hatt et fokus på rusforebyggende arbeid blant barn og unge, barne- og ungdomsforeninger ble etablert før 1900 (Pape 1996).

Statistikk som beskriver fenomenet avhold

Andel avholdne i befolkningen

Kommentar: For årene 1956-1973 aldersgruppen 18 år og over, for 1979 og senere aldersgruppen 15 år og over. Vektete tall f.o.m. 1973

(Horverak og Bye 2007:73).

Tabellen over viser utviklingen i prosentandelen av befolkningen som ikke har drukket alkohol *siste år* fra 1956 til 2004. I de siste årene er det litt i overkant av 10 prosent av befolkningen, som ikke har drukket alkohol siste år. Disse tallene er et mål for andel avholdne i landet, men dette beskriver ikke avholdsbevegelsen som sådan. I sum viser figuren at avhold tidligere var et vanligere fenomen. Andelen avholdne har sunket fra 1956 til 2004. Fra 1956 til 1966 sank andelen avholdne i befolkningen betraktelig både blant kvinner og menn. Fra 1966 har andelen avholdne blant menn holdt seg omtrent stabil, mens den for kvinner har gått videre ned. En gruppe i den norske befolkningen som tidligere i større grad var avholdne til alkohol er nettopp kvinner. I dag er det en mindre forskjell mellom kjønnene enn tidligere når det gjelder alkoholavhold, men det er fremdeles flere kvinner enn menn som er avholdne til alkohol.

Ungdom og avholdenhet/ Alkoholdebut

I dag er det færre ungdommer som oppgir at de har drukket alkohol enn for 20 år siden. Dette gjelder kun for de under 19 år. Den gjennomsnittlige debutalderen for inntak av alkohol har da også økt noe på disse årene. Allikevel viser tall fra 2007 at henholdsvis 61 % av 15-16 åringene, 86 % av 17-18 åringene og 94 % av 19-20 åringene har smakt alkohol (Rusmidler i Norge 2007). Den gjennomsnittlige debutalderen for inntak av alkohol ligger i 2007 på rundt 15 år⁵ (Rusmidler i Norge 2007).

Alkoholkonsum og avholdenhet blant unge mennesker

Blant den voksne befolkningen er alkoholavhold vanligere i eldre aldersgrupper enn i yngre (Horverak og Bye 2007:74). Tverrsnittdata fra 1985-2004 viser at alkoholforbruket i befolkningen er høyest tidlig i 20-årene (Horverak og Bye 2007:100). Mot slutten av 20-årene går det gjennomsnittlige alkoholforbruket ned, dette på grunn av en forbruksutjevning innenfor aldersgruppen (Pape og Hammer 1996).

Alle de ulike tallene jeg her har presentert er aktuelle i oppgaven. Spesielt har jeg som utgangspunkt at informantene er i den aldersgruppen som har det høyeste forbruket av alkohol, og at det er få unge mennesker som ikke drikker.

Begrunnelse for valg av tema og samfunnsnytte

Det er fremskaffet lite forskning om unge mennesker som ikke drikker, og enda færre studier om unge menneskers organiserte avhold i Norge (Pape 1996:5, Pedersen 1998:80). Hilde Pape (1996) og hennes studie med navn *Avholdsungdommens ulike ansikter*, er den største studien som har blitt gjort av organiserte avholdsungdommer, og denne tar også for seg ungdommer som er uorganiserte. Kunnskap om denne gruppen kan derfor være ønskelig. Bakgrunnen for at det har blitt fremskaffet færre studier av avholdsungdom, og heller om ungdommers bruk av rusmidler, er at man ønsker å fremskaffe resultater som kan bidra forebyggende når det gjelder ungdom og rusmidler (Pape 1996:5).

---

⁵ 14,8 år for første gangs bruk av øl (en flaske). 15,3 år for første gangs bruk av vin (1 desiliter). 15,3 år for første gangs bruk av brennevin (en kvart desiliter) (Rusmidler i Norge 2007:170).

To ulike forskningstradisjoner

Innenfor alkoholforskning er det to ulike forskningstradisjoner. Philip Lalander (1998) beskriver dette som problemorientert forskning versus antropologisk/etnografisk forskning, og Horverak og Bye (2007) ser dette som antropologiske versus epidemiologiske studier. Problemorientert og epidemiologiske forskning orienterer seg mot å undersøke utbredelsen av, og skadevirkningene ved, alkoholbruk. Spesielt denne forskningen brukes alkoholpolitisk og i forebyggende arbeid. Antropologisk eller etnografisk forskning undersøkes hvordan alkoholen brukes og hvilken mening, betydning og funksjon alkoholbruk kan ha for folk.

Denne oppgaven vil først og fremst være et bidrag for å forstå alkoholens symbolske dimensjon og alkoholens posisjon som markør for konformitet/ normalitet for unge mennesker. Mitt utgangspunkt er at man også kan få kunnskap om drikkekultur gjennom å snakke med de som ikke drikker. Hvordan de møter og blir møtt av drikkende kan fortelle oss noe om drikkekulturen som de også er en del av.

Tekstens videre gang

Det neste kapittelet, kapittel to, omhandler oppgavens teoretiske utgangspunkt – da de perspektiver og de teoretiske begrepene som jeg vil bruke i analysen. Utgangspunktet er sosiologisk avviksteori, men kapittelet vil først og fremst presentere og diskutere Erving Goffmans teorier om mellommenneskelige ritualer, opptredener, presentasjoner og stigma. Tilhørende begreper er de som jeg tar i bruk for å analysere avholdsunges erfaringer. I metodekapittelet, kapittel tre, beskriver jeg prosjektets gang og hvilke metoder jeg har tatt i bruk for å få et empirisk materiale. Her vil jeg vil også diskutere noen etiske og metodemessige problemstillinger. Kapittel fire er det første analytiske kapittelet. Dette omhandler informantenes avhold fra alkohol; hva dette innebærer av argumentasjon og hvordan de ønsker å synliggjøre avholdet. Jeg vil gå inn på forklaringer på hvorfor de ble avholds, og hvilken rolle Juvente kan ha spilt for dem. Dette kapittelet beskriver i sum det utgangspunktet og den bakgrunnen de møter drikkekultur ut i fra. I kapittel fem vil jeg diskutere hvordan avhold fra alkohol kan utgjøre et sosialt avvik og grunnlag for stigma, blant annet gjennom å analysere informantenes erfaringer med negative reaksjoner fra drikkende. Temaet om stigma blir videreført i kapittel seks, der jeg analyserer hvordan informantene kan ønske å usynliggjøre avholdet gjennom å styre den sosiale informasjonen om seg selv. I

kapittel sju analyserer jeg fram noen forklaringer på hvorfor informantene drikker alkoholfritt, og dette kapittelet vil spesielt omhandle alkoholens symbolske meningsdimensjon.

Kapittel 2 – Teoretiske perspektiver og begreper

I dette kapitlet skal jeg beskrive og diskutere de teoretiske perspektivene og begrepene som jeg tar i bruk i analysen. Jeg tar utgangspunkt i generell sosiologisk avviksteori. Jeg går så inn på Erving Goffmans teorier om, og begreper rundt, mellommenneskelige ritualer, opptredener, stigma og sosial informasjon.

Sosiale avvik

Når unge mennesker velger å være totalt avholdne til alkohol vil dette være et uvanlig valg – det forekommer sjeldent. Horverak og Bye (2007) skriver at det i alle årene fra 1966 til 2004 ikke var mer enn 5-10 prosent av 20-åringene som oppga at de ikke hadde drukket alkohol siste år. Den aldersgruppen som har det høyeste alkoholforbruket er de i begynnelsen av 20-årene (Horverak og Bye 2007). Avhold fra alkohol utgjør et *statistisk avvik*, både for unge mennesker, og for befolkningen sett under ett. Begrepet om statistisk avvik beskriver det som skiller seg mye fra et gjennomsnitt – det som er uvanlig.

Sosiologisk sett handler begrepet om avvik, da *sosiale avvik*, om noe mer. Tema og utgangspunkt for analyse er ofte uvanlige fenomener og statistiske avvik, men formålet er ikke å kunne karakterisere noen som uvanlig. Avvikssosiologien undersøker normativt regulert samhandling mellom mennesker i et sosialt system, da innenfor grupper eller innenfor storsamfunnet, skriver Skog (2006:16). Avvikssosiologien har ulike forgreininger, der ulike spørsmål reises, men et fellesstrekk er studiet av fenomener som utgjør norm- eller regelbrudd og som får negative reaksjoner i en eller annen grad (Skog 2006).

Goode (2005) beskriver fire elementer som må være tilstede for at et sosialt avvik finner sted. For det første en regel eller *norm* som styrer adferd eller handlinger, eller som forteller oss hva som er riktig eller passende meninger, tro eller karakteristika. For det andre noen som bryter, eller som man tror bryter, en norm – altså et *normbrudd* begått av noen. Det tredje elementet er et tilstedeværende *publikum*, som dømmer og evaluerer det normative bruddet. For det fjerde en sannsynlighet for en *negativ reaksjon* fra publikummet, da i form av kritikk, fordømmelse, sensur, stigma, ikke-godkjennelse mm (Goode 2005:3). Men denne negative reaksjonen uttrykkes ikke nødvendigvis med harme eller sinne, den kan være mer subtil og

uhåndgripelig. Man kan si at det finnes ulike grader av reaksjoner mot normbrudd, slik som det finnes ulike grader av sosiale avvik. Dette følger av et teoretisk standpunkt som vektlegger reaksjonen fra et publikum:

”Whether an act is deviant, then, depends on how other people react to it”

(Becker 1973:11).

Man kan begå normbrudd, men uten en reaksjon vil ikke dette ha noen konsekvenser for den som begår normbruddet. Og motsatt kan man få en negativ reaksjon, og dette får konsekvenser for individet, men en norm- eller et regelbrudd trenger ikke å ha forekommet. Sosiale avvik er, i følge Becker;

”the product of a process which involves responses of other people to the behavior”

(Becker 1973:14).

Man kan si at prinsippet om relativitet ligger til grunn for dagens avvikssosiologi.

Sosiologiske avviksteorier går i ulike retninger med ulike spørsmålsstillinger, derfor vil ikke spørsmålene om relativitet eller *hvordan* og *hvorfor* sosiale avvik er sosiale konstruksjoner alltid være like relevante (Skog 2006). Men en grunnleggende tanke er at fenomener (handlinger, adferd, holdninger, utseende) ikke er avvikende i seg selv. Hva som blir sett på som riktig eller galt avhenger av blant annet kultur, kontekst og situasjon. For eksempel vil publikummet som bedømmer en handling forholde seg til omstendighetene rundt. Noen handlinger blir fordømt omtrent universelt og absolutt, slik som mord, men også denne handlingen betraktes og bedømmer ut i fra situasjonen. Selvforsvar vil for eksempel kunne unnskyldte mord. Skog (2006:23) ser at utsagnet om at alle sosiale avvik er sosiale konstruksjoner, er en selvfølge og ukontroversielt. Jeg forstår Ole-Jørgen Skog slik, at avvikssosiologien vil, uansett retning, ikke omhandle spørsmålet *om* normer og avvik er sosiale konstruksjoner, men noen retninger vil undersøke *hvorfor* og *hvordan* de er konstruert (se for eksempel Skog 2006:23).

Både Howard Beckers bok *Outsiders*, og Erving Goffmans bok *Stigma*, begge opprinnelig fra 1963, representerer sosiologiske avviksteorier. Jeg ser at begge ønsker å understreke sin konstruktivistiske posisjon i disse bøkene. Man kan si at både Becker og Goffman tar et oppgjør med datidens nærmere fortid. Becker (1973) kritiserer den tidligere bruken av avviksbegrepet, både innenfor sosiologi og andre fag, for å overse hvordan avvik er sosialt skapt.

Social groups create deviance by making the rules whose infraction constitutes deviance, and by applying those rules to particular people and labeling them as outsiders. From this point of view, deviance is not a quality of the act the person commits, but rather a consequence of the application by others of rules and sanctions to an "offender". The deviant is one to whom that label has successfully been applied; deviant behavior is behavior that people so label

(Becker 1973:9).

Howard Becker ser altså hvordan avvik er sosialt skapt – da sosialt konstruert. Han vektlegger reaksjonen og bedømmelsen fra et publikum – og konsekvensene, for et individ, av stemplingen fra dette publikumet. Erving Goffman påpeker da hvordan stigma er sosialt skapt, gjennom å si at et stigma ikke er diskrediterende i seg selv:

The term stigma, then, will be used to refer to an attribute that is deeply discrediting, but it should be seen that a language of relationships, not attributes, is really needed. An attribute that stigmatizes one type of possessor can confirm the usualness of another, and therefore is neither creditable nor discreditable as a thing in itself

(Goffman 1968:13).

Howard Becker er en sentral teoretiker innenfor stemplingsteori, som da er en retning innenfor avvikssosiologi. Jeg ser at Erving Goffman sin stigmatsteori kommer inn under samme retning, da ofte kalt stemplings- og stigmatsteori.

Denne oppgaven vil diskutere hvordan det å opptre som avholds vil kunne utgjøre et sosialt avvik. Dette vil kunne bli synlig gjennom informantenes fortellinger om reaksjoner fra et publikum og i deres egen justering av adferd i forhold reaksjonene. Hvis det å opptre som avholds er et sosialt avvik, kan det nevnes at dette må antas å ha endret seg over tid. Tidligere, for eksempel i 1956 da over 30 prosent av befolkningen ble kategorisert som avholdne, må man kunne anta at andre betydninger ble lagt i det å være avholds enn i dag. Normene *kan* ha endret seg, slik som reaksjonene også *kan* ha endret seg.

Erving Goffman;

Over har jeg nevnt hvordan Erving Goffman representerer et avvikssosiologisk perspektiv i sin stigmatsteori. Denne oppgaven vil ta i bruk dette perspektivet, og da spesielt Goffmans begreper rundt stigma. Men hans stigmatsteori kan settes i sammenheng med Goffmans mer utvidede teoretiske posisjon, slik jeg ser det. Utgangspunktet for Goffman er at all mellommenneskelig interaksjon og alle sosiale møter har en meningsbærende og symbolsk

dimensjon i en eller annen grad. Opptredener reflekterer en meningsdimensjon, og denne vokter og formgir vi i sosiale møter. Goffman skriver om hvordan vi kan forme og vokte den symbolske betydningen av våre handlinger og vår adferd i flere verker, for eksempel *Interaction Ritual* (2005) og *Vårt Rollespill til daglig* (1992). Dette er også svært til stede i hans bok *Stigma* (1968), for eksempel når han beskriver hvordan personer som er potensielt diskreditert kan justere (forme, vokte) sin opptreden ut i fra diskrediteringen man blir klar over at skjer. Dette er en rød tråd som jeg ser gjennom Goffmans forfatterskap, og dette kan plassere ham innenfor symbolsk interaksjonisme.

- Om sosiale møter som ritualer

Jeg leser Goffman slik at den symbolske og meningsbærende dimensjonen kan både være skjult, og komme for dagen, i den rituelle organiseringen av sosiale møter. Den meningsbærende dimensjonen kan være skjult fordi den gjemmer seg i rutinen og de uskrevne reglene, samtidig som den kan bli tydelig gjennom repeteringen eller ved at noen bryter rutinen. Goffman (2005) skriver at vår opptreden i hverdagslivets møter er rituelt organisert gjennom *seremonielle regler* [ceremonial rules] – disse gjør at de sosiale møtene og situasjonene flyter og blir opprettholdt. Goffman (1992) definerer en opptreden som ”all den virksomhet en bestemt deltager utfolder ved en bestemt anledning og som på en eller annen måte får innvirkning på de andre deltagerne” (Goffman 1992:22). De seremonielle reglene som styrer opptredener er uformelle og er et uttrykk for normer, slik jeg ser det. Disse skiller seg fra *virkelige regler* [substantive rules]⁶ som er formelle og som kan utgjøre lover (Goffman 2005:53-56). De seremonielle reglene gjør at vi opptrer rutinemessig og ofte *uten grunn* - ofte uten at vi er helt klar over hvorfor vi gjør som vi gjør (Goffman 2005:49). Normer og regler gir oss da retningslinjer for adferd. Selv om vi da ikke alltid er klar over normene, som spiller inn på situasjonen (Goffman 1968:164). I *Stigma* (1968) skriver Goffman at det finnes rutiner for sosial omgang som er etablert i ulike sosiale settinger og miljøer. Disse rutinene, som da kan være seremonielle regler og normer slik jeg ser det, gir oss muligheten til å hankses med de vi forventer å møte i settingen uten særlig oppmerksomhet eller ettertanke. Det er først når noen bryter rutinene, normene eller de seremonielle reglene – når noen bryter med det vi forventer å møte – at vi blir klar over at reglene og normene er der, eller at vi har disse forventningene (1968:12). Avvikssosiologisk vil da det normale bli tydeliggjort gjennom bruddet.

---

⁶ Kan oversettes til enten selvstendig, virkelig eller vesentlig (Kunnskapsforlagets blå språk- og ordboktjeneste).

I hvilken grad vi involverer oss i en situasjon er avgjørende, skriver Goffman. Verdier og normer angående involvering styrer adferden i en situasjon og utgjør *strukturen til situasjonen* (Goffman 1963:193). Goffmans begrep om *situasjonelle sømmeligheter* [situational proprieties] er et uttrykk for de normene som styrer graden av involvering i situasjonen. Når deltakere involverer seg gjensidig i en situasjon, vil denne involveringen opprettholde situasjonen og muliggjøre harmoni. Goffman definerer ansikt-til-ansikt interaksjon som den gjensidige innflytelsen personer har på hverandre når de er sammen i en situasjon (Goffman 1992:22). En eller annen grad av gjensidig involvering er grunnlaget for ansikt-til-ansikt interaksjon og for å kunne opprettholde situasjonen og det sosiale møtet.

Mellommenneskelige ritualer er, i følge Goffman, kjennetegnet av en gjensidig utveksling av støtte [supportive interchanges]. I mellommenneskelige ritualer utfører vi gjensidig bytting og utveksling av ord og tale, som i en eller annen grad støtter forholdet mellom menneskene som møtes. Goffman mener at man til og med i korte og tilfeldige møter, utveksler støtte (Goffman 1971:63-64), og dermed at alle sosiale møter kan kalles et ritual. Å bekrefte en relasjon eller et fellesskap er da også ritualenes og de sosiale møtenes funksjon. Noen tegn og symboler tar vi i bruk for å spesielt bekrefte støtten eller fellesskapet. Slike bindende tegn [tie-signs] er tegn (handlinger eller objekter) som indikerer og bekrefter forholdet mellom personer (Goffman 1971:194).

Når vi opptrer i en situasjon uttrykker vi vårt syn på situasjonen gjennom et mønster av verbale og ikke-verbale handlinger – dette er det Goffman kaller å *handle ut en holdning* [take a line] (Goffman 2005:5). Når man handler ut en holdning uttrykker man også en evaluering av de andre i situasjonen og en selv, skriver Goffman (2005). Man inntar og uttrykker en holdning, uansett om man vet det eller ikke – dette trenger ikke å være intendert.

Goffman bruker altså ritualbegrepet for å beskrive sosiale møter. Han ser at våre sosiale møter i hverdagen utgjør mellommenneskelige interaksjonsritualer. I de mellommenneskelige ritualene viser og fremlegger man også aktelse og respekt – for selve situasjonen og for de vi møter (aktelsesritualer [deference rituals]) (Goffman 2005:56). Ritualenes funksjon vil da også være at man utveksler respekt og aktelse. I Goffmans bruk av ritualbegrepet er det tydelig at han ser at mennesker ønsker å oppnå harmoni og verdighet i våre sosiale møter. I et sosialt møte vil vi samarbeide slik at møtet og situasjonen opprettholdes, og ønske å oppnå at vår selvpresentasjonen skal være intakt og vellykket (Goffman 2005). I en situasjon ønsker vi

å opptre slik at situasjonen flyter, dette gjør vi ved hjelp av de seremonielle reglene, som nevnt over. Vi vil ikke miste ansikt, bli forlegne, få identiteten ødelagt eller bli avslørt hvis vi har noe å skjule, for å bruke Goffman sine eksempler (Goffman 1968, 1992, 2005). Vi ønsker å støtte opp under situasjonen, men også vår egen opptreden og vårt eget ansikt. Goffman (1971) tar utgangspunkt i Émile Durkheims ritualbegrep i sin egen definering og bruk av ritualbegrepet. Men Goffman tar avstand fra at ritualer må være tilknyttet religion. Goffmans utgangspunkt er at religiøse ritualer ikke er relevante lenger:

In contemporary society rituals performed to stand-ins for supernatural entities are everywhere in decay, as are extensive ceremonial agendas involving long strings of obligatory rites. What remains are brief rituals one individual performs for and to another, attesting to civility and good will on the performer's part and to the recipient's possession of a small patrimony of sacredness. What remains, in brief, are interpersonal rituals.(---) Only our secular view of society prevents us from appreciating the ubiquitousness and strategy of their location, and, in turn, their role in social organization

(Goffman 1971:63).

I dette kan man lese at Goffman ser det hellige i sitt eget ritualbegrep, og dermed også i sosial interaksjon og sosiale møter. ”Det er det *verdslige* synet på samfunnet som hindrer oss i å sette pris på og se ritualer som allestedsnærværende, med en sentral rolle i det sosiale systemet”. Det radikale med Goffmans bruk og definering av ritualbegrepet, er nettopp hans syn på at sosial interaksjon i sosiale møter *i seg selv* utgjør et ritual. Goffman ser til fulle at det grunnleggende er deltakelsen, den gjensidige involveringen, støtten og aktelsen i sosiale møter. De sosiale møtene blir hellige og harmoniske ved gjensidig involvering og bekreftelse. Goffmans begreper om mellommenneskelige ritualer, sosiale møter og ansikt-til-ansikt interaksjon betegner noe av det samme. Innenfor disse vil vi alltid i en eller annen grad bekrefte relasjonen og fellesskap, involvere oss og utveksle støtte, respekt eller aktelse.

Utgangspunktet for Goffman er altså at all interaksjon og alle sosiale møter er meningsbærende, og han isolerer ikke meningsdimensjonen til å kun gjelde for de mer formelle eller religiøse ritualer. Jeg vil avslutte denne delen med et sitat der Goffman selv definerer ritualer.

I use the term "ritual" because this activity, however informal and secular, represents a way in which the individual must guard and design the symbolic implications of his acts while in the immediate presence of an object that has a special value for him

(Goffman 2005:57).

Her er det synlig at han ser handlinger som symbolske, at de har sin egen meningsdimensjon. Dette viser tydelig hans forankring innenfor teoriretningen symbolsk interaksjonisme, slik jeg ser det. Denne meningsdimensjonen, den symbolske betydningen, kan voktes og formgis i våre opptredener og sosiale møter. Dette kommer jeg tilbake til under avsnittet om sosial informasjon.

- Om sosial identitet

Goffman skriver i boken *Stigma* (1968) at samfunnet utstyres oss med midler for å kategorisere mennesker, og setter ned trekk vi ser som vanlige og naturlige for hver av disse kategoriene. Den sosiale settingen avgjør hvilke kategorier av mennesker det er sannsynlig å møte der (Goffman 1968:11-12). Når vi møter et fremmed menneske vil vi på bakgrunn av et førsteinntrykk kunne forutse eller spå dette menneskets kategori og egenskaper – deres *sosiale identitet*. Vi stoler på det vi forutser, spådommene, og omgjør dem til *normative forventninger* og *krav* (Goffman 1968:12). Vi trekker raskt slutninger over hvem eller hva andre mennesker er eller opptrer som. Det vi tror at andre er, vil kunne danne grunnlaget for den sosiale identiteten vi gir andre. Goffman ser at den sosiale identiteten vi blir gitt av andre enten kan beskrives som *virtuell* eller *aktuell*. Når vi gir noen en *virtuell sosial identitet* [virtual social identity] har våre forventninger, krav og spådommer - da våre karakteriseringer - *blitt gjort gjeldende og virksom* for hvem de er for oss i situasjonen. Dette kan også skje på bakgrunn av en *stereotypisering*, som er profileringen av våre normative forventninger med hensyn til andres opptreden og karakter (Goffman 1968:68). Å skape virtuelle sosiale identiteter er naturlig, jevnfør slik som kategorisering og opprettholdelse av stereotyper er en naturlig del av det sosiale liv (Goffman 1968). Dette er ikke overtramp i seg selv, men stigma kan oppstå og bli skapt hvis den virtuelle sosiale identiteten ikke stemmer overens med *den aktuelle sosiale identiteten* [actual social identity]. Den aktuelle sosiale identiteten er den kategorien og kjennetegnene man, i virkeligheten og faktisk, kan bevise at personen tilhører og innehar, skriver Goffman (1968:14).

Men denne ”faktisiteten” innenfor begrepet om aktuell sosial identitet handler allikevel ikke om en konstant størrelse sett under et. Det kan nettopp være vanskelig å forstå begrepet om aktuell sosial identitet, fordi dette tilsynelatende kan stå i kontrast til Goffmans forståelse av selvet, personlig identitet og hans rollebegrep, etter min mening. Slik jeg leser Goffman vektlegger han den sosiale identiteten i forhold til den personlige. Goffman definerer *personlig identitet*, og ser det unike ved individet, som bestående av kombinasjonen av

livshistorie og det han kaller positive merker eller identitetsknagger hos et individ (bildet av et individ i andres hukommelse eller bevisstheten om hans plassering i en slekt). Han avviser ideen om at det som skiller et menneske fra et annet, er en kjerne og noe *essensielt* i individet, som naturlig skal skille dette individet fra alle andre (Goffman 1968:74). Videre spiller individet ulike roller i ulike opptredener – og har da flere selv (Goffman 2005). Det Goffman vektlegger er den følelsen av et selv og en identitet som skapes i *sosiale møter*. Han ser at selvet er et resultat av de opptredener som individer setter opp i sosiale situasjoner (Branaman 1997:xlvi). Altså vil også følelsen angående vårt eget selv avhenge av hvordan vår opptreden blir tatt i mot. Som blant annet den fullstendige tittelen på boka *Stigma* viser oss ([*Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*]), handler stigma om hvordan en identitet kan bli *ødelagt*. Når en opptreden ikke blir tatt godt i mot og når et stigma blir skapt, vil dette føre til en ødelagt identitet (dette selvsagt i varierende grad ut i fra graden av stigma, se under). Goffman ser *selvet* som sosialt skapt og som et sosialt produkt, derfor er den sosiale identiteten av slik betydning i forhold til den personlige. Jeg ser at begrepet om *aktuell sosial identitet* viser til den rollen man spiller, den man opptrer som eller den man ønsker å være i *situasjonen*. Når dette ikke blir sett, og når heller en virtuell sosial identitet blir gjort gjeldende, vil stigma bli skapt. Noen oversetter begrepet ”actual social identity” til *faktisk sosial identitet*. Dette fører til misforståelse av begrepet, spesielt når man ser det i lys av Goffmans forståelse av selvet, personlig identitet og roller. Men Goffman er selv litt uklar på dette punktet etter min mening.

- Om stigma

Et stigma innebærer altså en særlig uoverensstemmelse eller kontrast mellom den virtuelle og den aktuelle sosiale identiteten. Stigma er situasjonen hos det individet som er diskvalifisert fra full sosial aksept (Goffman 1968:9). Kjennetegn som utgjør et stigma, er kjennetegn som er mindre ønskelige, som avviker fra det vi hadde forventet i situasjonen og som reduserer en person hos andre (Goffman 1963:15). Et kjennetegn som utgjør et stigma vil tiltrekke seg oppmerksomhet i en situasjon, og vil kunne føre til at andre ser bort i fra eller ikke ser ens øvrige egenskaper.

Stigma oppstår og blir skapt, og da også tildelt, i sosial interaksjon og i sosiale møter. Det finnes grader av stigma, noe som blir tydelig ved at det varierer hvor ofte, da i hvor mange situasjoner, ulike kjennetegn blir omformet til et stigma. Dermed vil ikke nødvendigvis det å inneha et stigma være en konstant posisjon, da man beveger seg mellom situasjoner og møter.

Men noen kjennetegn vil kunne få reaksjoner og danne grunnlag for en stigmatisering mer eller mindre kontinuerlig, eller omtrent i alle situasjoner. I starten av boken *Stigma* skriver Goffman at han vil bruke begrepet stigma om noen som er sterkt diskreditert (Goffman 1968:12). Gjennom boken eksemplifiserer han stigma ved å fortelle om erfaringene til ulike mennesker med ulike særpreg. Disse eksemplene er ofte ekstreme og representerer et ytterpunkt. Eksemplene på særpreg han trekker fram blir ofte, i svært mange situasjoner, omformet til stigma, og det er ofte snakk om personer som spiller roller som kontinuerlig stigmatiserte. Mot slutten av boken *Stigma* understreker Goffman poenget om at man ikke kan dele inn konkrete individer i enten *de normale* eller *de stigmatiserte*. Han beskriver også her hvordan *den normale* og *den stigmatiserte* ikke er personer, men heller perspektiver. Stigma innebærer en gjennomtrengende to-rollet prosess der hvert individ deltar i begge rollene, i alle fall i noen kontekster eller i noen stadier av livet, skriver Goffman (1968:163-164).

The most fortunate of normals is likely to have his half-hidden failing, and for every little failing there is a social occasion when it will loom large, creating a shameful gap between virtual and actual social identity. Therefore the occasionally precarious and the constantly precarious form a single continuum, their situation in life analysable by the same framework (Goffman 1968:152).

Han skriver at det ikke er nødvendig å gå til *sjeldne og dramatiske* eksempler for å kunne si at stigmatisering har funnet sted. Han mener at hans bok og hans begreper også kan brukes for å analysere og forstå situasjonen til de som i mindre grad, enn hans eksempler, blir stigmatisert (Goffman 1968:151-152).

Erving Goffman setter opp en grov tredeling mellom ulike typer stigma. For det første ser han at *kroppslige* og fysiske særpreg kan bli omformet til stigma. Den andre gruppen særpreg omhandler holdninger og andre trekk ved *personligheten* til et individ. Den siste typen stigma omfatter stigma på bakgrunn av religion, etnisitet eller nasjonalitet og kan bli arvet gjennom *slekt* (Goffman 1968:14). Hans eksempler her, og hvordan han skriver, bør leses ut i fra tiden han skrev i, mener jeg. Vurderingen av noen av disse eksemplene har endret seg (Goode 2005:93). Dette ville sikkert heller ikke Goffman vært overrasket over, da han forutsetter hvordan stigmakategorier er sosialt konstruert.

- Om sosial informasjon og passering

Når et stigma blir skapt i en situasjon vil dette kunne føre til at situasjonen blir disharmonisk. Den som er bæreren av et stigma vil spesielt kunne føle dette, og da kunne ønske å unngå at dette skjer. Goffman (2005) mener at vi kan vokte og styre de symbolske betydningene i våre handlinger, dette ser vi i hans definisjon av ritualer. Slik styring av meningsdimensjonen til våre handlinger skjer også når vi styrer den sosiale informasjonen om oss selv. Sosial informasjon er, i følge Goffman, den informasjonen man direkte gir videre om seg selv i interaksjon og situasjoner. Denne innebærer hvordan man presenterer seg selv, og dette er informasjon om sin sosiale identitet og sine mer permanente karakteristika, ikke sinnsstemninger, følelser eller intensjoner på et gitt tidspunkt. Sosial informasjon formidles av personer gjennom tegn og kroppslige uttrykk, som direkte kan oppfattes av andre personer i situasjonen (Goffman 1968:59). Symboler formidler sosial informasjon og er, i følge Goffman, de tegn som ofte er tilgjengelige, og som blir sendt og mottatt rutinemessig. Man kan formidle og styre den sosiale informasjonen om seg selv både bevisst og ubevisst. Styringen av sosial informasjon vil innebære en mulighet til å definere situasjonen, og kontrollere sin opptreden. Når man kan styre den sosiale informasjonen om seg selv bevisst, vil man også kunne styre den strategisk.

I hvilken grad man kan styre den sosiale informasjonen, avhenger av hva personene rundt en, vet om en fra før. En person som er bærer av et stigma kan kun styre informasjonen rundt dette stigmaet hvis personen er *potensielt diskreditert*. Å være potensielt diskreditert innebærer at særpreget og stigmaet ikke er umiddelbart synlig og ikke kjent. Dette fører til at man har muligheten til å skjule et stigma eller la det gå upåaktet hen – da *usynliggjøre* det. Denne styringen av diskrediterende informasjon om seg selv, slik at den ikke røpes, er det Goffman kaller å *passere* [passing] (Goffman 1968:57-58). *Diskrediterte personer*, de som har et stigma som umiddelbart er synlig og alltid kjent, vil ikke ha muligheten til å passere et stigma – det kan ikke gå upåaktet hen, i følge Goffman. Diskrediterte personer vil allikevel ikke være konstante bærere av et stigma, slik jeg forstår det. Særpreget vil ikke bli omformet til et stigma blant de to gruppene av *sympatiske andre; de egne og de kloke* (disse beskriver jeg nedenfor). I tillegg vil personer med umiddelbare synlige diskrediterende kjennetegn ha muligheten til å ikke røpe disse i interaksjon som ikke skjer ansikt-til-ansikt. Et eksempel på slik interaksjon er chatting over internett. Slik interaksjon er naturligvis ikke et tema for Goffman. Men Goffman ser at diskrediterte kan styre *spenninger* som oppstår i sosiale møter

(tension management), og de kan også *tilsløre* et stigma. Ved tilsløring gjør de da stigmaet mindre tydelig, selv om særpreget vil forbli synlig og kjent (Goffman 1968:132).

Goffman (1968) beskriver fire faser i en læringsprosess for personer med et stigma. For det første blir personen klar over, og kjent med, det *normale standpunktet*. Den andre fasen er, i følge Goffman, at personen lærer at han er *diskvalifisert* i forhold til det normale standpunktet, og ikke oppfyller de normales betingelser. En tredje fase vil være å *mestre* måten andre behandler en på (på bakgrunn av stigmaet), for eksempel å overse eller å ikke la diskrediteringen gå innover seg. Den fjerde fasen vil være å lære seg å *passere* et stigma, å lære seg å la et stigma gå upåaktet hen (Goffman 1968:101).

En fare ved passering er at man kan bli avslørt – at andre oppdager at man skjuler diskrediterende informasjon om seg selv. Men det kan være mulig å passere og skjule et stigma fullstendig, noe som kan innebære og leve et dobbeltliv. Mange av Goffmans eksempler på passering går nettopp ut på dette – forsøk på å skjule stigma fullstendig og i svært mange situasjoner. Men gitt at det finnes grader av stigma, vil det også variere hvor ofte man ønsker og føler behov for at et stigma går upåaktet hen.

- Om de egne og de kloke

Goffman (1968) beskriver to grupper som i størst grad aksepterer en person med et stigma – *de egne* [the own] og *de kloke* [the wise]. Begge disse gruppene representerer det Goffman kaller *de sympatiske andre* [the sympathetic others] (Goffman 1968:31). En person deler et stigma med *de egne*. Blant de egne vil personen få støtte, føle seg hjemme og der vil stigmaet bli tatt som en selvfølge – og ikke noe man trenger å forklare eller skjule (Goffman 1968:31-32). De egne tilhører samme kategori (samme stigmakategori), og noen ganger vil de danne kollektiver, grupperinger eller organisasjoner. Goffman skriver at det er en tendens at medlemmene av en bestemt stigmakategori slutter seg sammen på bakgrunn av at de tilhører samme kategori (Goffman 1968:36). Jeg leser Goffman slik at å gå sammen med de egne kan både være et resultat av stigma, og en strategi i møte med stigmatisering.

Noen med et stigma trenger ikke føle skam eller utøve selvkontroll ovenfor *de kloke*. *De kloke* sympatiserer med, og aksepterer, personen med et stigma (Goffman 1968:41). Dette kan være personer med kjennskap til og kunnskap om gruppen. Familie og venner vil kunne utgjøre de kloke for en person med et stigma.

Avslutning

I dette kapitlet har jeg altså diskutert og redegjort for de teoretiske perspektivene og begrepene som jeg tar i bruk i analysen. Avslutningsvis i dette kapitlet vil jeg forsvare min bruk av Goffmans begreper rundt stigma. Som jeg beskrev tidligere i kapitlet, ser Goffman at det ikke er nødvendig å gå til sjeldne og dramatiske eksempler for å kunne si at stigmatisering har funnet sted. Han mener at hans bok og hans begreper også kan brukes for å analysere og forstå situasjonen til de som i mindre grad, enn hans eksempler, blir stigmatisert (Goffman 1968:151-152). Dette er bakgrunnen for at jeg tar i bruk hans begreper rundt stigma i min analyse av informantenes erfaringer. Det finnes grader av stigma, slik som det finnes grader av sosiale avvik.

Kapittel 3 – Metode

Utgangspunktet for dette prosjektet var en interesse for å undersøke alkoholens symbolske meningsdimensjon og alkoholens posisjon blant unge mennesker innenfor drikkekultur. Som allerede nevnt, finner Horverak og Bye (2007), at det i alle årene fra 1966 til 2004 ikke var mer enn 5-10 prosent av 20-åringene som oppga at de ikke hadde drukket alkohol siste år. All alkoholbruk kan forstås symbolsk, med en egen meningsdimensjon for de som drikker. For unge mennesker kan alkoholbruk i stor grad symbolisere konformitet og normalitet – gitt det høye alkoholkonsumet. Ut i fra dette fikk jeg ideen om en inngangsport til å undersøke dette; jeg kunne snakke med de som *ikke* drikker. Jeg ønsket å undersøke bruddet med konform og normal adferd, og jeg tenkte at dette bruddet ville kunne si oss noe om alkoholens symbolske meningsdimensjon og alkoholens posisjon blant unge mennesker.

I og med at jeg var interessert i alkoholens meningsdimensjon besluttet jeg tidlig å ta i bruk kvalitative metoder. I dette kapitlet vil jeg fortelle om prosjektets gang, beskrive hva jeg har gjort og hvorfor. Jeg vil også diskutere noen relevante metodiske og etiske problemstillinger.

Prosjektets gang

Et valg tidlig i prosjektet, var om jeg skulle snakke med organiserte eller uorganiserte avholdne. Jeg fant ut ganske raskt at jeg ønsket at informantene og deres avhold skulle ha en felles kontekst og bakgrunn, jeg ville intervju noen unge mennesker som var medlemmer i en avholdsorganisasjon. Jeg så det som sosiologisk interessant at informantene var fra en organisatorisk kontekst, og at deres erfaringer da ville stå i en sammenheng med hverandre. Jeg gjorde meg så kjent med ulike organisasjoner der medlemmer lover avhold, det man da kaller avholdsorganisasjoner. Jeg kjente litt til Juvente fra før, og var nysgjerrig på denne organisasjonen. Jeg fant også ut at Juvente er den største rusmiddelpolitiske organisasjonen for ungdom, og at dette er en veletablert og strukturert organisasjon, med et relativt stort nedslagsfelt. Tidlig i prosessen fant jeg også ut at jeg ikke ville intervju avholdsungdom som satte avholdsstandpunktet i direkte sammenheng med religiøs tro. Jeg ønsket å undersøke *andre forklaringer* på avhold enn dette. Juvente er da også en ikke-religiøs organisasjon,

til sammenligning med for eksempel Blå Kors Ungdom, som har et kristent verdisyn. Jeg hadde da *ikke* som betingelse at informantene *ikke* skulle definere seg som kristne, men jeg antok da at religion ikke var eneste forklaring på avholdet.

Formelt innpass

Min biveileder har kunnskap om og kjennskap til Juvente, og hun hjalp meg med å komme i kontakt med ledere i organisasjonen. Jeg hadde så et møte med Halvard Hatlestad og Odrun Kat. Bergland, henholdsvis pedagogisk leder for Fristil og daværende forbundsleder i Juvente. Jeg fortalte dem om prosjektet og jeg spurte om jeg kunne få delta på noen samlinger for å bli kjent med organisasjonen. Jeg fortalte også at jeg etter hvert ønsket å intervju noen juventemedlemmer. Under dette møtet la jeg spesielt vekt på å fortelle om mitt etiske ansvar, blant annet om hvordan jeg ønsket å delta og at jeg skulle anonymisere intervjuene i etterkant. De stilte seg svært positive til prosjektet og jeg kunne få delta på samlinger. De kom med noen tips om hvilke samlinger som kunne være aktuelle, og de mente det var best at jeg tok kontakt med de enkelte lederne for hver samling før jeg kom. Dette gjorde jeg i forkant av hvert seminar jeg dro på. Jeg fortalte også disse lederne om prosjektet, slik at også disse også skulle være grundig informert. Møtet med de to lederne i organisasjonen ga meg et formelt innpass i organisasjonen, og jeg så det som nødvendig med en konkret tillatelse ovenfra. Prosjektet ble så meldt til Personvernombudet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste) og godkjent.

I løpet av prosjektet har jeg deltatt på tre seminarer og samlinger hos Juvente. Jeg var til stede på dagen på de to første, og tilbrakte da en hel dag på hver av disse. På den tredje samlingen overnattet jeg to netter, og var til stede i tre dager. I løpet av denne siste samlingen foretok jeg intervjuer med fem informanter. De to siste informantene kom jeg i kontakt med i forbindelse med en forestilling av Kolon Teater i etterkant av deltakelsen på seminarene. Jeg har også sett to teaterstykker av Kolon Teater i løpet av prosjektet.

Formålet med deltakende observasjon

Et formål med å delta og observere på samlinger var å få en grundigere forståelse av konteksten til informantenes avholdsstandpunkt. Gjennom denne deltakelsen ble jeg kjent med det som informantene har til *felles*. Metoden jeg har benyttet meg av i dette prosjektet er kvalitative forskningsintervju, og det er disse dybdeintervjuene som i all hovedsak utgjør

analysegrunnlaget. Jeg ser det slik at bakgrunnen for å kunne gjøre *disse* intervjuene nettopp var deltakelsen og observasjonen på juventesamlingene. Den deltakende observasjonen ble brukt i utformingen av intervjuguiden, i tillegg til at jeg fikk bruk for kunnskapen om organisasjonen i intervjuene. Under deltakelsen på samlinger snakket jeg med forskjellige juventemedlemmer som deltok. Disse samtaler kan beskrives som *feltsamtaler* (Wadel 1991). Vi snakket her om mine inntrykk og den andres erfaring, der jeg spurte om det jeg lurte på uten en bestemt struktur. Wadel definerer feltsamtaler som en samtale der man selv forteller like mye som man spør (Wadel 1991:47). Jeg tok her utgangspunkt i mine erfaringer og min foreløpige forståelse av Juvente, og vi snakket om avholdsstandpunktet, hvilke argumenter som lå bak og hvordan de opplevde det å være avholds. Vi snakket også om Juvente og om samværskulturen, hva de gjorde på seminarer og hvordan det var der. Disse samtaler ga meg mange nye ideer og vinklinger. Disse feltsamtaler ga meg kunnskaper om erfaringer med det å være avholds, før jeg gjorde intervjuene.

Under deltakelsen var jeg til stede på det som skjedde; blant annet debatter, temagrupper og det sosiale på kveldene. Under lek og det sosiale deltok jeg i større grad, under debatter og temagrupper observerte jeg mer. Alt dette ga meg en kunnskap om Juvente, og om det å være avholds, som jeg ellers ikke hadde fått tilgang på. Under deltakelsen opplevde jeg at jeg inntok og fikk en rolle som kan beskrives som en *lærlingerolle* (Wadel 1991). Fordelen med en slik rolle, er i følge Wadel (1991:34), at de fleste vet hva det vil si å bli lært opp og lære opp, og se behovet for dette. Jeg presenterte meg som masterstudent i sosiologi, og at jeg var der for å lære om organisasjonen og avholdserfaringer. Jeg visste ikke så mye om dette, noe jeg også ga uttrykk for. Jeg oppfattet det slik at mange stilte seg svært positive til å dele sine erfaringer med meg, og de forsto hvordan Juvente og avhold kunne være fremmed for meg. Wadel (1991:35) skriver at det er vesentlig at informantene aksepterer at det er legitimt å være ukjent. Dette oppfattet jeg at de gjorde.

På hvert seminar hos Juvente vil det som oftest være noen medlemmer som er helt ferske. De er vant til å inkludere nye deltakere, og jeg opplevde det slik at noen sentrale personer spesielt ”tok på seg” å inkludere meg i det som skjedde. Disse kan også bli beskrevet med begrepet portvoktere (Fangen 2004:63). Disse introduserte meg for andre og formidlet videre kontakt. Under det seminaret jeg deltok lengst, presenterte jeg meg foran alle. Dette var under en presentasjonsrunde der alle presenterte seg. Ellers fortalte jeg om prosjektet til alle som jeg snakket grundig med, og til alle som spurte.

Jeg analyserte og tolket kontinuerlig mens jeg deltok på samlingene, fant nye spørsmål og tenkte ut nye problemstillinger. Jeg ville ha endt opp med helt andre problemstillinger, spørsmål og vinklinger uten deltakelsen. Jeg ser det slik at jeg rett og slett ikke ville *funnet* spørsmålene. I løpet av dette prosjektet har jeg blitt kjent med og prøvd å forstå noe som er *ukjent* for meg. Jeg har sett på det som en nødvendighet å være til stede på juventesamlinger for å kunne utvikle en forståelse og kunnskap om dette ukjente. Nærheten til informantenes felles kontekst øker muligheten for å forstå deres valg og holdninger, slik jeg ser det.

Jeg så to teaterforestillinger av Kolon Teater underveis i prosjektet, den ene så jeg to ganger – da blant annet på en samling. Disse teaterstykkene kan ses på som en del av den deltakende observasjonen. Det teaterstykket jeg så tidlig i prosjektet, ”Naboer”, førte til at jeg tidlig ble klar over en argumentasjonsrekke jeg ikke hadde forventet. Når jeg så dette stykket ble jeg overasket over mangelen på informasjon om rusmidlers skadevirkninger. Alkohol- og rusproblematikk var i liten grad til stede, kun gjennom at en av stykkets hovedpersoner hadde en mor som drakk for mye, og at de derfor ønsket å lage en fest for denne personen uten alkohol. Stykket handlet om forelskelse og det store tydelige temaet var flørt og vennskap. Jeg undret over hvorfor de ikke formidlet mer informasjon om rusmidlers skadevirkninger. Jeg kom etter hvert fram til at poenget med dette var å fremstille argumentasjonsrekken om at *alkoholen er overflødig*. De fremstilte flørt, vennskap og fellesskap uten alkohol. De egentlige mottakerne til disse stykkene er ungdomsskoleelever. Poenget med dette stykket var da å *vise* hvordan man for eksempel flørter, uten at alkohol er inne i bilde, ovenfor ungdomsskoleelever. Jeg kom fram til at skuespillerne fungerte som forbilder for elevene, og at det rusforebyggende arbeidet ligger i dette og tydeliggjøringen av at alkoholen er overflødig. Et år seinere så jeg da det neste årets oppsetning fra Kolon, teaterstykket ”Ctrl Alt Z”. I dette stykket var rusproblematikk sterkt til stede gjennom at flere av stykkets hovedpersoner selv hadde et problematisk forhold til rus, de fremstilte da argumentasjonen om at *alkoholen er skadelig*. Dette forteller jeg om her i metodekapittelet fordi observasjonen fra teateroppsetningene i sterk grad gjorde meg klar over viktigheten av argumentasjonen om at alkoholen er overflødig. Videre er jeg glad for at jeg så ”Naboer” først. Jeg møtte noe som jeg ikke forventet og som fikk meg til å tenke, og dette stykket hadde stor innvirkning på utarbeidelsen av intervjuguiden.

Intervju

Jeg har intervjuet sju juventemedlemmer i forbindelse med denne oppgaven. Det er disse intervjuene som i all hovedsak utgjør empirien, og som jeg da har basert min analyse på. Som allerede nevnt, intervjuet jeg fem av informantene på det siste og lengste seminaroppholdet, og jeg kom i kontakt med de to siste i forbindelse med en forestilling av Kolon Teater i etterkant av deltakelsen på samlingene. Den ene av disse ble intervjuet rett etter forestillingen, mens den aller siste informanten ble intervjuet et par dager senere. De to siste intervjuene ble gjort på steder valgt av informantene. Dermed ble fem av informantene intervjuet *i* en juventekontekst, en *i forbindelse* med en juventekontekst og en informant ble intervjuet *utenfor* juventekonteksten. Fordelen med å intervju de innenfor juventekonteksten er at både informantene og jeg kan relatere oss til det som foregår på det konkrete seminaret. Erfaringer og tanker kan stå ekstra friskt i minne for informantene. Dette var også informanter som jeg i større grad ble kjent med, noe som kan være en fordel. Jeg ser også en fordel av å ha intervjuet to informanter mer utenfor juventekonteksten, og uten at jeg kjente de like godt. Dette skaper en avstand som også kan være fordelaktig.

Informantene er i alderen 20 til 27 år. Ut i fra problemstilling og fokus ønsket jeg nettopp å intervju medlemmer over tjue år, og dette var et utvalgskriterium. Jeg var interessert i hvordan informantene møter og blir møtt av drikkende, og jeg så det som nødvendig at informantene var eldre enn 20 år. De ville da ha lengre erfaring med å møte drikkesituasjoner og drikkende, også utenfor sitt oppvekstmiljø. Tre av informantene er menn og fire av dem kvinner, og de er enten studenter eller i jobb. Alle informantene er tilknyttet Juvente i sterk grad, men det varierer om de har toppen av sitt engasjement i organisasjonen foran seg eller bak seg. Men alle har et sterkt etablert avholdsstandpunkt ved at de har vært medlemmer i organisasjonen fra 4 til 12 år. Juvente har en stor gjennomstrømning av medlemmer, og flere melder seg ut når de er rundt 18 år gamle. På denne måten representerer mine informanter de som *har blitt*. Ytterligere beskrivelser gis ikke av anonymitetshensyn. Jeg har stilt strenge anonymiseringskrav i denne oppgaven, dette kommer jeg tilbake til mot slutten av dette kapitlet. Fire av informantene ble intervjuet to og to. Dette ble lange intervjuer, og de er omtrent dobbelt så lange som enkeltintervjuene. Jeg tok opp lyden fra intervjuene digitalt ved hjelp av en mp3-spiller, lagret disse på datamaskinen og transkriberte dem i etterkant. Jeg endte opp med omtrent åtte timers opptak som jeg transkriberte fullt ut. Jeg analyserte dem så ut i fra ulike temaer, som ble til ved hjelp av intervjuguiden og teori underveis.

I forkant av intervjuene fortalte jeg om prosjektet og ga dem et informasjonsskriv. Jeg spurte om de kunne være interessert i å bli intervjuet, men jeg sa eksplisitt at det var helt greit hvis de ikke ønsket dette. Mitt inntrykk var at ingen var skeptiske, men at de gjerne ville snakke med meg og svare på mine spørsmål. Jeg la også vekt på å si at de når som helst kunne trekke seg fra prosjektet. I informasjonsskrivet hadde de mitt navn og nummer, slik at de kunne ta kontakt hvis de hadde spørsmål eller ville trekke seg.

Delvis strukturert tilnærming

Et kvalitativt forskningsintervju kan defineres som en konversasjon med en viss struktur og hensikt (Kvale 1997:21). Hensikten var å få et empirisk analysegrunnlag. Strukturen i intervjuene med mine informanter ble gitt av intervjuguiden, men også av samtalens gang. Jeg hadde det som kan kalles en delvis strukturert tilnærming til intervjuene (Thagaard 2003:85). Temaene vi skulle snakke om var fastlagt på forhånd, og samtaletemaene ble i *størst grad* gitt av meg. Deltakelsen på seminarene gjorde dette mulig. Men hvert intervju var forskjellig, rekkefølgen av spørsmålene, og hva vi snakket mest om, varierte. Også hva informantene snakket om styrte samtalens gang. I de intervjuene der jeg snakket med to stykker samtidig, fikk informantene muligheten til å følge opp det den andre sa – og dette er en fordel med gruppeintervjuer (Thagaard 2003:85). Disse intervjuene kan bli rikere ved at informantene ofte kommer på erfaringer *ut i fra* det den andre sier. Forutsetningen for å intervju de to og to var at de kjente hverandre godt og var trygge på hverandre. Dessuten mener jeg at temaene ikke var for sensitive for at de kunne snakke sammen om dette.

Intervjuene var preget av at jeg hadde opparbeidet meg en viss forståelse av deres felles kontekst og avholdsstandpunktet. Samtidig opplevde jeg det slik at jeg trengte, men også hadde muligheten til å stille ”dumme” spørsmål. Også her aksepterte informantene at det var legitimt å være ukjent, som Wadel (1991) understreker viktigheten av. Dette er en forutsetning for at ”dumme” spørsmål blir godt mottatt.

”Kulturell kunnskap som er selvsagt for ens informanter, kan bli satt ord og/eller bilde på ut fra forskerens naive og ”dumme” spørsmål”

(Wadel 1991:35).

Gjennom å tørre å stille enkle spørsmål kan man få tak i det selvfølgelige for informantene. Samtidig opplevde jeg det slik at informantene så mine spørsmål som relevante. Bakgrunnen for dette var, tror jeg, deltakelsen på seminarene. Det unike med intervjuene, i forhold til de

andre samtalene (da utenom at de gikk *dypere*), var at det var her jeg i hovedsak spurte om deres møte med drikkekultur og drikkendes møte med dem.

Jeg er på omtrent samme alder som informantene. Jeg er student, noe som mange av informantene også er eller har vært. Vi er i den samme livsfasen, og denne felles opplevelsen tror jeg kan virke berikende på begge parter. En ulempe kan være hvis intervjusituasjonen da blir *for* uformell. Jeg ser det slik at informantene da kan komme til å si mer enn de egentlig hadde tenkt, en slik situasjon beskriver Jette Fog (2004) med begrepet *trojansk hest*. Men jeg opplevde jeg det slik at dette ikke skjedde, stemningen kunne bli beskrevet som delvis formell. Mp3spilleren som tok opp lyd, og min intervjuguide, tror jeg bidro til å profesjonalisere situasjonen og tydeliggjøre at dette var en samtale med en spesifikk hensikt. Jeg tror det er en fordel at informantene forstår dette formålet slik at de ikke forteller mer enn det de vil fortelle.

Intervjuene var bygd opp slik, at jeg ofte startet med å be dem fortelle hvor lenge de hadde vært medlemmer i Juvente, hvor de var fra og om hvordan de meldte seg inn i Juvente. Vi kom ganske raskt inn på hvorfor de ikke begynte å drikke, og bakgrunnen for avholdsstandpunktet i dag. Dette temaet kretset samtalen seg som regel rundt flere ganger i løpet av intervjuet. Jeg stilte en blanding av ulike typer spørsmål – og ba om beskrivelser av hendelser og opplevelser. På forhånd planla jeg også å spørre konkret om dette, slik som; ”kan du huske din første juventesamling, hva gjorde dere der?”. Med en slik tilnærming settes ofte tankevirksomheter i gang, og informanten husker lettere konkrete erfaringer. Dette bidrar også til å tydeliggjøre deres meninger og holdninger, noe som er viktig for tolkningen av intervjuene (Thagaard 2003:87). Jeg gjentok ofte det de sa, og testet ut min forståelse av dem. De fikk da mulighet til å korrigere og kommentere min tolkning og forståelse (Thagaard 2003:87).

Jeg som drikkende

Det er relevant å opplyse om at jeg ikke er, eller har vært, medlem av Juvente. Før dette prosjektet har jeg heller aldri deltatt på arrangementer i juventeregi. Jeg har heller aldri kjent noen som har vært medlemmer i Juvente, men medelever og venner av meg på ungdomsskolen var på Handling mot Rusgift kurs.⁷ Jeg husker kun noen av deres fortellinger derfra; om lek, samvær og informasjon om alkoholens skadevirkninger. Allikevel gjorde dette at Juvente har vært en kjent organisasjon for meg siden den gang.

Mitt utgangspunkt til temaene som belyses i denne oppgaven, er at jeg selv drikker alkohol. Dette gir meg en distanse til fenomenet avhold og erfaringer med å være avholds, noe som kan være en fordel. Men dette gjør meg ikke nøytral i forhold til temaet, men nøytralitet er heller ingen betingelse eller mulig mål. En forsker vil uansett ha sine erfaringer og sine holdninger. Gjennom analysen er for eksempel et mål å forstå hvordan informantene blir møtt av drikkende. Her bruker jeg ikke egne erfaringer, men mitt utgangspunkt som drikkende vil allikevel, på ulike måter, kunne ligge skjult i teksten. Men jeg ønsker å ta utgangspunkt i det *informantene forteller* om drikkendes møte med dem.

Før deltakelsen på seminarer og før intervjuene var jeg forberedt på at mitt forhold til alkohol ville kunne bli et tema. Dette skjedde kun en gang, og kun ved at en deltaker på et seminar, som jeg ikke snakket så mye med, spurte meg om jeg ikke snart kom til å melde meg inn i Juvente siden jeg var der så mye. Ellers ble aldri mitt eget standpunkt i forhold til alkohol et tema, og jeg ble aldri spurt om jeg drakk eller ikke. Jeg fortalte at jeg aldri hadde vært medlem i Juvente og jeg uttrykte hele tiden min ikke-kunnskap om både organisasjonen og om det å være avholds. Etter deltakelsen på seminarer lurte jeg på hvorfor de ikke spurte meg direkte. Dette spørsmålet ble da en del av analysearbeidet, og jeg kom etter hvert fram til at dette handler om at de er *vant* til å møte drikkende. Det at jeg ikke fikk spørsmål om mitt forhold til alkohol gjorde at jeg ble oppmerksom på *nærheten* de har til drikkekultur, og selvfølgeligheten i det å omgå mennesker som drikker alkohol.

En følge av det å jobbe med et slikt tema, og kanskje også av å lese om det, er at man tenker over sin egen drikking. Dette tankearbeidet har allikevel aldri ført til at jeg har følt meg

---

⁷ Det som nå kalles Fristil.

ukomfortabel med, eller direkte usikker i forhold til, at jeg selv velger å drikke alkohol. Men jeg har kjent på at det er viktig for meg å føle meg trygg i mitt valg om å drikke alkohol. Ironisk nok oppnår man dette gjennom en ganske enkel prosess, slik jeg ser det. Da ved at man ser sitt eget alkoholkonsum innenfor en slags normalitet for sin egen aldersgruppe. Man *føler* at man representerer *det brede lag* eller en slags *normalitet*, for å si det med Erving Goffman sine ord (1968:139-140).

Analysering som prosess

Denne ferdige teksten er et resultat av en lang prosess. Når man arbeider med kvalitative metoder innebærer dette en åpenhet for at problemstillinger og spørsmål vil endre seg underveis. Spesielt skjedde dette tidlig i prosessen. Under deltakelsen på samlingene ble nye spørsmål funnet og andre virket mindre relevante. Denne prosessen og utarbeidelsen av spørsmål og vinklinger, er i seg selv en del av analysen. Jette Fog (2004) skriver at skillet mellom intervjufase og analysefase er fiktiv:

”Forskeren analyserer og fortolker hele tiden, også under selve interviewet. Hun har formodninger om, hvordan tingene kan henge sammen, presenterer interviewpersonen for sin forståelse – og får forståelsen af- eller bekreftet”
(Fog 2004:10).

Spesielt under deltakelsen på seminarer og i forbindelse med de fem intervjuene som ble foretatt i juventekonteksten, arbeidet jeg hele tiden analytisk. Datainnsamlingen og analysen vil, og må, foregå parallelt skriver Thagaard (2003:27-28). Analyseringen har pågått kontinuerlig mens jeg deltok på samlinger hos Juvente, i løpet av intervjuene, under teaterforestillinger, i forbindelse med lesning av teori, når jeg skrev og i mitt eget hode mens jeg fysisk var langt fra datamaskinen. Repstad (1998) understreker også hvordan tolkning og analysering vil foregå kontinuerlig gjennom et forskningsprosjekt. Det er naturlig at de ulike delene i prosessen glir over i hverandre, skriver han (1998:15).

Etiske problemstillinger

Anonymisering

Å anonymisere informantene tilstrekkelig i den ferdige teksten er svært viktig, spesielt når informantene er medlemmer av en liten og gjennomsiktig gruppe (Thagaard 2003). Mitt utgangspunkt i forhold til anonymisering, er at informantene og medlemmene i Juvente deler de historiene, som de har delt med meg, også med hverandre. De kjenner hverandre godt, de kan kjenne hverandres språk og detaljene i hverandres livshistorier. Gjennom deltakelsen på samlinger har jeg blitt kjent med miljøet, og jeg ser at det er et lite og åpent miljø. På bakgrunn av vanlige anonymiseringsmetoder, og min kunnskap om miljøet, har jeg anonymisert strengt i den ferdige teksten. Jeg skal nå forklare på hvilke måter.

Jeg har fjernet alle navn på personer, og jeg har ikke med stedsnavn i denne teksten da dette ikke har vært relevant. I den ferdige teksten har jeg også valgt å ikke bruke pseudonymer.⁸ Jeg har brukt pseudonymer på informantene under analysearbeidet, fordi jeg følte at dette var hjelpelig. Det kan hende at jeg *hadde* tatt med pseudonymer i teksten, hvis jeg ikke hadde vært nødt til å anonymisere så strengt. En bakgrunn for dette kunne vært leservennligheten som navn i teksten kan skape. Navn kan også gjøre teksten mer pålitelig i den forstand at disse *på en måte* bekrefter at noen faktisk har sagt det som har blitt sagt. Men ved å fjerne pseudonymene oppnår jeg at det ikke er mulig å flette sitatene sammen til å representere en person. Dette tror jeg kunne ført til at andre i Juvente kunne kjent igjen informantene, gitt det tette miljøet. Jeg har fått et inntrykk av de enkelte personenes livshistorier og sammenvevde bakgrunner og erfaringer. Men jeg har valgt å ikke gjengi fortellinger som er unike i den grad at man kan gjenkjenne personene bak. Dette kan for eksempel være individuelle forklaringer på avholdet, som en bestemt bakgrunn eller erfaring, som gjør at de skiller seg ut. Jeg har valgt å analysere de mer felles erfaringene og historiene. Siden medlemmene i Juvente ofte deler disse historiene med hverandre, kan unike erfaringer og det å gjengi disse være karakteriserende.

---

⁸ I de sitatene der jeg gjengir en dialog mellom meg og informanten, skiller jeg mellom meg (Sunniva) og informanten (I).

I tillegg har jeg endret andre elementer i sitatene som jeg ser at kan avsløre personene bak. Jeg har endret dialekt til bokmål og jeg har endret distinkt språkdrakt. Jeg har forandret detaljer i sitatene som ikke har noen betydning for analysen, men som kan virke gjenkjennende. Hvis endringer har vært vanskelige å få til, har jeg heller fjernet sitatet fullstendig.

Tidligere i dette kapittelet har jeg beskrevet informantene som *gruppe*; da i hvilken aldersgruppe de tilhører (20-27 år), hva de gjør på (jobber eller studerer), hvor mange kvinner og menn jeg har intervjuet (henholdsvis fire og tre) og hvor lenge de har vært medlem av Juvente (4-12 år). Videre beskrivelse av informantene gis ikke av anonymitetshensyn.

Mine spørsmål som stigmatiserende?

Jeg ser det slik at mine spørsmål om avholdet kan ligne på de spørsmålene som de ofte får fra drikkende andre. Jeg ønsket *også* en forklaring på avholdet, da dette representerte noe uvanlig, noe som jeg ikke kjente.

I: Men vi er jo på en måte normale ungdommer vi også. Vi er ikke en gjeng med folk som gjemmer seg og gjør helt andre ting, med andre ritualer og sånt.

Sunniva: Nei nei nei.

I: Vi er på en måte vanlige ungdommer, bare at vi ikke drikker alkohol.

Denne dialogutveklingen fant sted når vi snakket om feiring av nyttårsaftnen. Jeg lurte genuint på om de drakk alkoholfri champagne og om de skålte, dette så jeg på (og ser på) som svært interessant. Men det er tydelig at informantene følte for å tydeliggjøre sin egen *normalitet*. Noe må ha skjedd i vårt sosiale møte som intervjuet utgjorde. Følte informantene at han var bærer av et stigma? Dette vet jeg ikke. Men i det sosiale møtet mellom meg og informantene representerte jeg den drikkende (normalitet, majoritet) og informantene de avholdne (annerledeshet, minoritet). Dette forholdet, mellom meg og de, *kan* ha påvirket samtalen. Men generelt opplevde jeg det slik at informantene så mine spørsmål i lys av formålet, og at de ikke følte det belastende å bli intervjuet. Responsen fra alle var positiv, og de uttrykte at det var interessant og spennende å snakke med meg. Mitt inntrykk var at de *ville* fortelle, og at de så på det som legitimt at jeg var ukjent med deres erfaringer.

Informert samtykke?

Over har jeg beskrevet hvordan analysen kan ses på som en langvarig prosess, denne er ikke isolert til perioden foran datamaskinen etter datainnsamlingen. Informantene sa ja til å bli intervjuet på bakgrunn av den informasjonen jeg ga dem muntlig og skriftlig (informasjonsbrev). Jeg fortalte om prosjektet og mine foreløpige problemstillinger, og at formålet med å intervju dem var for å kunne skrive en masteroppgave. Slik informasjon utgjør grunnlaget for vurderinger av fordeler og ulemper med å delta, skriver Thagaard (2003). Men i og med at problemstillingene og fokuset endret seg underveis, også ut i fra teorilesning, vil dette si at informantene ikke fikk *fullstendig* informasjon om prosjektet da de ga sitt informerte samtykke. Dette vil alltid utgjøre en etisk problemstilling innenfor kvalitative metoder, skriver Thagaard (2003). Dette kommer av fleksibiliteten som kjennetegner kvalitative metoder. Jeg har allikevel sett det slik at prosjektets problemstillinger ikke har endret seg i så stor grad at jeg måtte informere informantene på nytt.

Den riktige formuleringen - tanker om ordvalg og språk

Under hele denne prosessen har jeg tenkt mye over *valg av ord*. Før deltakelsen og gjennomføringen av intervjuene tenkte jeg for eksempel en del på uttrykket *det å drikke*. I daglig tale vil nettopp *det å drikke* ofte bli forstått som det å drikke alkohol. Men jeg tenkte at jeg ville trampe i klaveret ved å snakke slik, at juventemedlemmer ville reagere på dette uttrykket fordi alkoholen ikke skal *eie* denne frasen. - *Drikke hva da?* - var svaret jeg tenkte jeg ville få. Innenfor forskning uttrykker man det å drikke alkohol, som å bruke alkohol eller å konsumere alkohol. Jeg bestemte meg derfor for å anvende uttrykket *å bruke alkohol*. Men jeg merket raskt at dette forvirret folk, termen virket statisk og fremmed. Dessuten hadde jeg begynt analyseringen, og jeg fant tidlig ut at de ikke var så distanserte til alkoholen og drikkekulturen som jeg i utgangspunktet trodde. Informantene snakket også om det å drikke, og jeg begynte å bruke dette uttrykket (å drikke), og senket skuldrene når det gjaldt dette. Men så skjedde dette et stykke ut i et intervju:

Sunniva: Har du noen venner som drikker? Eller slektninger eller noen fra langt tilbake, fra skolen, som drikker?

I: Hvordan drikke da?

Sunniva: Ja drikker, bruker alkohol. Hvordan har de reagert? Gamle venner som ikke er medlemmer av Juvente?

Jeg tolker informantens respons som et resultat av en genuin forvirring, og ikke en påpekning i at det er feil å bruke uttrykket å drikke. Men allikevel tydeliggjør dette at det ikke var feil av meg å tenke over bruken av ordet *å drikke*.

Et annet ord som jeg har tenkt på, og som er ganske opplagt, er *rusmidler*. Ut i fra informasjonsmateriell fra Juvente kunne jeg lese at de konsekvent brukte ordet *rusgifter*. Dette gjør de antagelig for å markere et hovedpoeng. Staten, for eksempel Helse- og Omsorgsdepartementet, bruker termen *rusmidler*, mens for eksempel Fordelingsutvalget bruker termen *rusgiftpolitisk* for å beskrive og kategorisere ungdomsorganisasjonene på det rusmiddelpolitiske feltet. Jeg valgte å bruke ordet som var naturlig for meg, *rusmidler*, og det gjør jeg fremdeles i denne ferdige oppgaven. Informantene vekslet derimot mellom hvilket ord de brukte:

*Jeg mener at verden helt klart ville vært mye bedre uten rusgifter, eller midler eller hva man skal kalle det for, og da at jeg bidrar med å la være.*⁹

Dette viser hvordan de både blir påvirket av språkbruken i organisasjonen, og i samfunnet for øvrig. Det viser også vekslingen mellom nærhet og distanse til samfunnets ordbruk.

Jeg har funnet ut at jeg ikke vil bruke ordet *rus*, når jeg mener *rusmidler*. Dette gjør jeg i forståelse av at juventemedlemmer som skiller mellom en naturlig *rus* og en kjemisk *rus*, for eksempel i slagordet; ”trenger *rus*, men ikke *rusgift*” (dette skriver jeg om i kapittel fire). Og til slutt; jeg velger å kalle Juvente for en *rusmiddelpolitisk ungdomsorganisasjon*, selv om jeg er klar over det tunge ved dette uttrykket. Slik jeg ser det, er det en utfordring å finne et ord som beskriver Juvente. Selv tar de avstand fra å ordet *avholdsorganisasjon*, og kaller og beskriver seg selv som en *solidaritetsorganisasjon med et avholdsstandpunkt* (som jeg beskrev i kapittel en). Jeg velger allikevel å kalle dem en *rusmiddelpolitisk ungdomsorganisasjon*, fordi dette etter *min* mening beskriver dem best.

---

⁹ Dette sitatet blir gjentatt i et senere kapittel der jeg analyserer et annet innhold.

Avsluttende ord

Denne analysen som jeg nå skal gå inn i, er et resultat av min forståelse av informantenes erfaringer kombinert med min bruk og forståelse av de teoretiske begrepene. Men forhåpentligvis kan lesere evaluere mine funns troverdighet også på bakgrunn av dette metodekapittelet.

Kapittel 4 – Informantenes avhold fra alkohol

Som jeg beskrev i kapittel en ser man at i overkant av 10 prosent av befolkningen er avholdne til alkohol. Men man kan anta at denne gruppen som statistikken avdekker er differensiert, og at mennesker innenfor denne gruppen har ulike bakenforliggende årsaker til alkoholavholdenhet. Dette kapitlet vil beskrive hva som ligger bak avholdet til *mine informanter*. Jeg vil gå inn på noen bakenforliggende forklaringer på hvorfor de begynte å ikke drikke og hvorfor de meldte seg inn i Juvente. Jeg vil også analysere informantenes argumenter og hva avholdet innebærer for dem i dag.

”Da de begynte å drikke og jeg begynte å ikke drikke”

Den gjennomsnittlige debutalderen for inntak av alkohol ligger på rundt 15 år¹⁰ (Rusmidler i Norge 2007). Tall fra 2007 viser at 61 prosent 15-16 åringene har smakt alkohol. Videre vil flere og flere ha hatt erfaring med å drikke alkohol; 86 prosent av 17-18 åringene og 94 prosent av 19-20 åringene (Rusmidler i Norge 2007). Jeg ser det slik at det å ikke drikke er noe man *begynner med*, og dette skjer på den tiden da ens jevnaldrende starter å drikke. Dette ser jeg som fellestrekk hos informantene, de er bevisste på at de på et tidspunkt ikke-drakk på måte som skilte seg fra da de var barn.

Blant mine informanter ser jeg et todelt mønster. Noen forteller at de *selv aktivt* valgte å ikke begynne å drikke. I deres historier ser jeg at de tidlig utviklet en kritisk holdning til alkohol av diverse grunner. Hos andre ser jeg at de selv var mer passive i valget, og at ytre omstendigheter var med på å påvirke at de ikke begynte å drikke. En slik ytre omstendighet kan være lav sosial integrering. Flere forskere har funnet at ungdom som ikke drikker er lavere sosialt integrert enn ungdom som drikker (Pape 1996, Pedersen og Aas 1995, Leifman et al. 1995). Lav sosial integrering kan være en bakenforliggende årsak til at man ikke begynner å drikke.

---

¹⁰ 14,8 år for første gangs bruk av øl (en flaske). 15,3 år for første gangs bruk av vin (1 desiliter). 15,3 år for første gangs bruk av brennevin (en kvart desiliter) (Rusmidler i Norge 2007:170).

Vi bodde litt avsidesliggende, i nærheten har jeg ikke hatt noen venner, det er bare sånne bekjente som har bodd der da. Men ikke sånn venner-venner. Så når jeg gikk på ungdomsskolen så var jeg aldri på noen fester eller det ble bare aldri til at jeg fikk tilbud om det da.

Om man blir tilbudt alkohol og om man blir invitert med inn i drikkesituasjoner i ungdomsårene kan være avgjørende for når eller om alkoholdebut skjer. I denne informantens fortelling kan det virke som valget om å ikke drikke var mer passivt. Dette står i kontrast til de som forteller at de tidlig var svært kritiske til alkohol:

Jeg har alltid hatt et sånt prinsipielt standpunkt mot alkohol og rusmidler.

Dette todelte mønsteret stemmer overens med Pedersen og Aas (1995) sine funn. De fant at gruppen som ikke drikker er en blandet gruppe; noen har et aktivt valgt standpunkt, mens andre befinner seg i periferien av fellesskapet. Alle informantene er i dag organiserte avholdsungdom, og velger i dag å ikke drikke på bakgrunn av et aktivt valgt standpunkt. Jeg ser det allikevel slik at informantene, slik de forteller om tiden før de meldte seg inn i Juvente, kan deles inn i to grupper; de som aktivt valgte avholdsstandpunktet og de som var mer passive i dette valget.

Flere forskere har funnet avholdsungdom oftere har foreldre som også ikke drikker, enn ungdom som drikker (Pape 1996, Leifman et al. 1995, Sletten 2003, Holtung og Rossow 1998). Det kan altså være en sammenheng mellom foreldres avhold og ungdommers avhold. Man kan anta at ungdom blir påvirket av foreldre som ikke drikker, og at dette kan være en bakenforliggende årsak til at de ikke begynner å drikke.

Men altså, det har ikke vært noe sånt implementert, i og med at jeg sa at foreldra mine ikke drakk. Altså, det har aldri vært noe tema, om å drikke eller ikke. (---) Men det har bare falt veldig naturlig.

Denne informanten understreker at han ikke ble styrt av foreldrene, og at han kunne velge selv. Jeg tolker det allikevel slik at foreldrenes avhold kan ha hatt påvirkning slik at *det bare falt veldig naturlig* å ikke begynne å drikke.

”Nå vet jeg at det er noen andre som er lik som meg”

Hovedvekten av mine informanter forteller at de lot være å drikke en viss tid før de meldte seg inn i Juvente. I sitt hjemmemiljø var disse da en periode avholdne til alkohol selv om jevnaldrende begynte å drikke, og uten at de var medlemmer i Juvente. Informantene var mellom 14 og 18 år da de meldte seg inn i organisasjonen, og det er de som var eldre enn 15 år ved innmelding som har denne overnevnte erfaringen. Ut i fra det jeg har blitt fortalt under

deltakelsen på samlinger, er det antagelig mer typisk for juventemedlemmer at de blir rekruttert før de møter drikkeanledninger, før den gjennomsnittlige alderen for alkoholdebut (15 år) og da før det blir vanlig å drikke blant jevnaldrende. Videre har jeg blitt fortalt at svært mange av Juventes medlemmer blir rekruttert gjennom Fristil (tidligere HMR- kurs). Som tidligere beskrevet tilbyr Juvente dette kurset til elever når de er 14 år og går 9. klasse. Dermed får Juvente mulighet til å gi informasjon om skadevirkninger av alkohol og om organisasjonen, og rekruttere medlemmer, før gjennomsnittsalderen for alkoholdebut (15 år). En informant *ble* introdusert for Juvente gjennom HMR- kurset, og beskriver dette slik:

Men jeg hoppa liksom av det før det egentlig ble så veldig aktuelt. Jeg hadde smakt et par ganger før det, men aldri drukket det og aldri vært full liksom.

Selv om denne informanten hadde *smakt* alkohol, erfarer hun at hun ble avholds og medlem i organisasjonen før alkoholen egentlig ble *aktuell* for henne.

Men de fleste av informantene opplevde det altså slik at de først var avholds i en periode uten Juvente.

Det å melde seg inn i Juvente var ikke for meg å si nå drikker ikke jeg, det var et valg jeg hadde gjort før jeg meldte meg inn.

Som en følge av at de lot være å drikke alkohol i sitt hjemmemiljø, forteller noen av informantene om en direkte ekskludering fra dette miljøet. Dette setter de i sammenheng med at de ikke drakk:

Hjemme, da jeg ikke drakk og alle andre gjorde det, så ble jo jeg sett veldig rart på. Fordi jeg ikke drakk. Og hadde jeg vært litt svakere så hadde jeg begynt å drikke, bare for å få lov til å være med i gjengen. Det ble jo til at jeg var alene, det var jo ingen som gadd å invitere meg på fest fordi jeg ikke drakk.

Et stigma, er i følge Erving Goffman, situasjonen hos det individ som er diskvalifisert fra full sosial aksept (1968:9). Et stigma reduserer en person hos andre, og denne informanten tenker at hun ble *sett veldig rart på*. Informanten forteller om en svært direkte form for ikke-aksept. Stigmaet fikk store konsekvenser; informanten forteller om ensomhet. Jeg vil trekke inn Goffman (1968) sitt begrep om *de egne* for å forstå de informantene med en slik erfaring og deres møte med Juvente. *De egne* er, i følge Goffman (1968), gruppen som en person deler et stigma med. Det som blir sett på som uvanlig utenfor de egne og få negative sanksjoner, vil blant de egne bli tatt som en selvfølge og bli møtt med forståelse.

Og så er det sånn at man har litt tilhørighet med det da. At nå vet jeg at det er noen andre som er lik som meg. Fordi jeg har jo hørt, for eksempel på ungdomsskolen, at - du er litt merkelig. Så da kan det tenkes at det var fordi jeg ikke drakk alkohol eller det vet jeg ikke. Men nå føler jeg at det er litt mer, at jeg kan, hva heter det? At jeg er litt lik dem, eller tilhørighet og sånn.

Denne informanten beskriver en kontrast mellom miljøet utenfor de egne – ungdomsskolen, og blant de egne – juventemiljøet. I ungdomsskolemiljøet kunne hun få *negative kommentarer* på avholdet, mens hun i juventemiljøet føler seg *lik* og speiler seg i de andre. Dette er en fortelling om hvordan det er å være bærer av et stigma, for så å møte de egne. Denne informanten får støtte blant de egne, fordi de sammen deler en stigmaerfaring. Goffman (1968) beskriver først og fremst de egne som en gruppe, der man får støtte i forhold til stigmaet man er en bærer av. De egne utgjør et fellesskap, og Goffman skriver at en person med et stigma vil føle seg hjemme blant de egne.

Så det var ikke egentlig før jeg dro på kurs for å melde meg inn, at jeg skjønnte hva Juvente var. Så tenkte jeg, det passer, det passer veldig bra. (---) Og jeg visste at det her var greia for meg. Men det var liksom bare hyggelige folk som trakk først.

Denne informanten forteller om Juvente som noe som *passet* henne, som et sted hun følte seg hjemme. I hovedsak forteller informantene at det var det sosiale og samværet i organisasjonen som tiltrakk dem. Jeg tror at Juvente for disse, kan ha fungert som *de egne*, og representert et alternativ til ungdomsmiljøet hjemme. I Juvente møtte de andre, jevnaldrende og eldre, som også ikke drakk alkohol. Dette i motsetning til å være mer alene om å ikke drikke i hjemmemiljøet og være bærer av et stigma.

Jeg ser det slik at støtten, som de egne og samværet i organisasjonen tilbyr, også gir unge avholdne muligheten til å omskape en negativ erfaring og et stigma, til noe positivt.

Sunniva: Ja du nevnte at du ikke fikk gå på fester og sånn?

I: Ja det tror jeg var fordi jeg ikke drakk.

Sunniva: Var det veldig vanskelig eller, eller hadde du liksom..?

I: Det var veldig vanskelig, jeg hadde ingen venner hjemme i det hele tatt. Men jeg vet jo det at hvis de ikke ville være venn med meg fordi jeg ikke drakk, så er ikke de, de vennene jeg ville hatt uansett. Det var bare vondt da, men nå er det helt greit. Og fint faktisk. Jeg har jo ingenting til felles med de uansett så da, så det er ikke noe problem.

Jeg ser her en fortelling om endring i følelser i forhold til vonde hendelser, en endring fra følelsen om et negativt utenforskap¹¹ til en positiv annerledeshet (jf Lalander 1998:287).

Denne endringen har funnet sted i samme tidsrom som informantene har vært medlem i Juvente, og jeg tror at samholdet blant de egne kan bidra til en slik følelsesendring. Jeg ser at samvær med de egne være en strategi i møte med stigma. Dette kan være avgjørende i forhold til selvfølelse, og gjøre at man også kan føle en stolthet og en styrke over egen annerledeshet.

---

¹¹ Jeg oversetter det svenske ordet *utanförskap* til utenforskap på norsk.

Jeg har tidligere nevnt hvordan jeg ser at Goffman først og fremst presenterer de egne som et rom for støtte og trøst. Som en følge av dette, mener jeg at begrepet om de egne best beskriver den ene siden av Juvente; det sosiale miljøet innad der medlemmer finner støtte og vennskap, og det miljøet som kan være en buffer mot stigma. Men jeg kan ikke se at Goffman vektlegger å bruke begrepet om de egne for å beskrive sammenslutninger/ organisasjoner som mobiliserer til politisk arbeid.¹² På den andre siden er Juvente et utgangspunkt for politisk og kulturell kamp.

Vi hadde jo ikke trengt å ha en organisasjon hvis vi bare skulle spise pizza og være edrue sammen da.

Dette sitatet belyser at det finnes to slike sider, og denne informanten vektlegger *saken* og ikke det sosiale samværet. Jeg vil nå i neste del nettopp belyse saken de kjemper for, gjennom å analysere informantenes argumenter.

Argumentasjonen i alkoholavholdet til informantene

Før intervjuene ble jeg, gjennom deltakelsen på samlinger, kjent med argumentasjonen til Juvente. Denne fikk jeg utdypende kunnskap om i samtalene med informantene.

Argumentasjonen som jeg her diskuterer, kom jeg fram til ved å spørre om hvorfor de er avholds og medlemmer i Juvente i dag. Det er klare likhetstrekk i hvordan informantene argumenterer for alkoholavhold, og hva de mener om alkoholbruk og alkoholkultur. På bakgrunn av min deltakelse på samlinger, vil jeg hevde at likheten i argumentasjon kommer av den felles konteksten som de har vært en del av over lengre tid. Innenfor rammen av organisasjonen og dens tradisjoner blir kunnskap, ideologi og argumenter diskutert og ført videre til nye generasjoner av medlemmer. Likheten i argumentene skyldes, slik jeg ser det, læringsprosesser og videreføringen av organisasjonens tradisjon, ideologi og argumenter. Men det er *ikke* slik at informantene er passive mottakere av informasjon og argumentasjon. Medlemmer diskuterer *saken* innad, og er med på å drive organisasjonen fremover og bestemme organisasjonens synspunkter.

Jeg ser to forskjellige argumentasjonsrekker i det informantene forteller. Den første argumentasjonsrekken handler om at alkoholen er overflødig og at den ikke *trengs*.

Informantene sier at de ikke trenger alkoholen, de ønsker å være autentiske og ”være seg

---

¹² Han er innom temaet motkamp, men beskriver mest hvordan stigmatiserte kan få noen til å representere seg (se for eksempel Goffman 1968: 36-40).

selv”, i situasjoner og relasjoner. De fremlegger argumentet slik at de ikke trenger alkoholen sosialt, blant annet på grunn av at alkoholens virkninger er sosialt og kulturelt skapt. I den andre argumentasjonsrekken påpeker de hvordan alkoholen er skadelig, både for individer, relasjoner og samfunnet som helhet. De fremlegger argumentet ved å understreke de negative sidene med å bruke alkohol, og de lar da være å drikke i solidaritet med de som får problemer på bakgrunn av alkoholbruk.

Som beskrevet over ser jeg at Juvente fungerer både som et indre fellesskap (de egne) og som utgangspunkt og arena for rusmiddelpolitisk arbeid. Informantene beskriver Juvente som et sted man også bare kan *være*, et rusmiddelfritt alternativ til miljøer med rusmidler. I tråd med dette krever ikke nødvendigvis Juvente som organisasjon og sosialt miljø et rusmiddelpolitisk engasjement av sine medlemmer. De eneste forutsetningene for deltakelse i fellesskapet er at man ikke bruker rusmidler eller at man ellers ikke arbeider mot organisasjonens ideologi og grunnprinsipper.¹³ I utgangspunktet kan man delta uten å ytre organisasjonens argumentasjon. Men dette gjelder kanskje spesielt for ungdommer som trenger eller søker et rusmiddelfritt miljø. Mine informanter har vært medlemmer i organisasjonen lenge, de er personlig engasjert i avholdssaken og de uttrykker alle disse argumentasjonsrekkene.

Alkoholen er overflødig

Informantene uttrykte ofte dette argumentet ved å si at de bare ikke *trenger* eller ser poenget med alkohol. I utgangspunktet fremstod ikke dette, for meg, som direkte argumentasjon. Men ved hjelp av videre analyse kom jeg fram til at dette kan være en del av omtrent det viktigste argumentet – alkoholen er overflødig.

Informantene avviser den betydningen og de funksjonene som alkoholbruk kan ha for drikkende, og argumenterer med at de ikke trenger alkohol for å oppnå for eksempel en feststemning.

---

¹³ ”Juvente baserer sin ideologi på menneskeverdet. Alle mennesker har, uavhengig av nasjonalitet, hudfarge, religion, seksuell legning, kjønn eller andre ulikheter rett til å bli rettferdig behandlet, til et verdig liv, og til å kunne si, mene og tro det de vil uten å være redd for forfølgelse” (Juventes politiske program 2007-2009). Hvis for eksempel et medlem erklærer seg som ny-nazist vil dette kunne være ekskluderingsgrunn.

For det er jo også det det er, alkoholen fungerer jo som en sånn oppløser liksom og som også bare unnskylding. Det er ikke nødvendigvis den fysiske effekten den har på kroppen din som gjør at det blir sånn, det er jo forventningen om at det skal bli sånn og hele settingen.

De trekker fram at alkoholens virkninger, på situasjoner og mennesker, ikke nødvendigvis kan tilskrives rusmiddelet i seg selv. De er da sosialkonstruktivistiske i sin argumentasjon. De ser at hvordan vi opplever alkoholrusen, og hvordan vi oppfører oss under påvirkning av alkohol, er sosialt skapt. De avviser ikke den fysiske effekten fullstendig, men de vektlegger (som informanten over sier) at *forventningen* til at alkoholen skal være en oppløser, gjør at alkoholen nettopp fungerer som en oppløser.

Jeg blir full selv jeg. Man blir jo full av stemningen. Like mye som alkoholen. Så jeg merker liksom ikke så mye til at de rundt meg blir fulle, fordi jeg blir.. jeg begynner å snøvle og sjangle selv. Og stemningen, jeg følger jo stemningen. Så jeg syns det er helt greit, når man er ute så begynner man litt sånn laber som man selv er, og så bare stiger det. Det er sånn det er.

Alkoholen blir overflødig ved at stemningen og konteksten i seg selv kan være med på å skape en rus. Et slagord i organisasjonen er at man ”trenger rus, men ikke rusgift”. De skiller mellom naturlig rus og kjemisk rus, og avviser det sistnevnte. De ser at mange opplevelser i seg selv kan gi en rus, slik som forelskelse, adrenalinkick og spenning. Og slik som informanten over, som forteller at hun blir *ruset av stemningen*. I sitatet over leser jeg også at de ikke nødvendigvis er i mot den berusede adferden i seg selv. De er kritiske til beruset adferd, de syns den er slitsom, møter mister sin verdi osv. Men de avviser ikke drikkekulturen fullstendig, og de distanserer seg ikke nødvendigvis så mye fra den at de ikke deltar i alkoholkontekster. Men de er i mot at andre drikker alkohol *for* å tørre, at andre bruker alkoholen som *unnskyldning*. Innad i organisasjonen er de bevisste på de betydningene og funksjonene som alkoholen kan ha for drikkende:

Mange assosierer automatisk sosialt samvær med alkohol. ”Å feste” brukes synonymt med ”å drikke”, og for mange er alkoholen en nødvendighet for å slippe seg løs. ”Å drikke seg til mot” er en kortsiktig løsning – folk trenger sosial trening uten rusgifter (Juventes politiske program 2007-2009).

Juvente mener altså at drikkende bruker alkoholen for å *slippe seg løs*, og være utadvendte. Juvente ønsker å gi medlemmene sine *sosial trening*, slik at de skal være bevisste på at de kan slippe seg løs og være utadvendte uten alkohol. Gjennom lek, aktiviteter og ritualer som skal skape nærhet og fellesskap, utadvendthet og åpenhet gir de denne sosiale treningen. Under de seminarene som jeg deltok på hadde de flere former for leker og sanger, deltakerne fikk flere

anledninger til å opptre foran et publikum og uttale seg i debatter.¹⁴ Mitt inntrykk var at miljøet var preget av at kritikk, omtrent uansett, ikke ble gitt. Alle informantene beskriver juventemiljøet som preget av nærhet og kos.

Sunniva: Hvordan blir det så sosialt, hvordan skapes det?

I: Jeg vet ikke det har liksom bare alltid vært sånn. Det kan jo hende at det er en slags greie med at nå skal vi vise folk at en trenger ikke å ha hemninger selv om man ikke drikker. Men vi har jo alltid vært veldig fysiske med hverandre. Det er jo kos og klem hele tiden. Og det tror jeg er veldig sunt. Kanskje ikke hvis man kommer og får sjokk, da skjønner jeg at man gjerne forsvinner igjen ganske fort. Jeg vet ikke hvorfor det har blitt sånn jeg. Men det er jo kanskje sånn folk ellers blir når de har drukket, at det er liksom sånn klemming og – jeg er så glad i deg altså. Og siden vi ikke drikker så må vi gå rett på det.

Personen i sitatet over tenker at klemmekulturen kan forklares med at man i juventekontekster går rett på sak, at man oppfører seg slik andre gjør når de har drukket. Slik viser de hvordan opptredener og adferd ikke trenger å være delt i to – mellom situasjoner der man er påvirket av alkohol og situasjoner der man er edru. Adferden kan på mange måter være lik, uansett hvilken av disse kontekstene man er i. Ved slik adferd viser man også at rusmidler ikke trengs – rusmidler skal ikke være bestemmende for hvordan man er i en situasjon.

Man kan diskutere om juventemiljøet får konkrete kjennetegn som følge av at de vil vise at alkoholen er overflødig. Mange ungdomsorganisasjoner kan ha de kjennetegnene som jeg nevnte over. En slik sammenligning er ikke tema for denne oppgaven. Men poenget her er at jeg tror at samværet i Juvente og hvordan miljøet der er, er en konkret del av det rusmiddelpolitiske arbeidet. De ønsker å vise at alkoholen ikke trengs og gi medlemmene sine sosial trening. I denne organisasjonen har da samværet en utvidet funksjon. De er for eksempel bevisste på at man skal tørre å flørte uten alkohol:

Det er jo liksom noe av det skumleste, når du er 14 til 16, å ta kontakt med det motsatte kjønn. Og noe som også har blitt brukt som et argument for å drikke, for da tør man å gjøre det. Og derfor har man kanskje stor fokus på at dette skal man kunne tørre å gjøre uten å måtte drikke.

At flørting var sosialt akseptert i samværet kunne jeg også se under deltakelsen på samlinger. Utover det å gi medlemmene sosial trening, tror jeg at de på mange måter ønsker å ”ta tilbake” en type adferd til edrue kontekster, og argumentet vil innebære at alkoholkontekster ikke skal ”eie” en viss type adferd. Gjennom samværet i organisasjonen, og bevisstheten om

---

¹⁴ De har ofte noe som kalles ”åpen scene” (der alle kan delta improvisert) og en scenelek som heter ”frys”.

Dette er improvisert teater der publikum kan rope ”frys”, for så å selv delta og overta en annens plass på scenen.

hvordan rusadferd og rusopplevelse kan være sosialt konstruert, redefinerer de rammen for edru adferd.

Dette beskriver noe av bakgrunnen for informantenes møte med drikkekultur. Erfaringer fra organisasjonslivet vil informantene ta med seg når de deltar i drikkesituasjoner.

Alkoholen er skadelig

I den andre argumentasjonsrekken påpeker de skadeomfanget og de negative følgene av alkoholbruk, og hvordan samfunnet og verden hadde blitt et bedre sted uten alkoholbruk.

Jeg mener at verden helt klart ville vært mye bedre uten rusgifter, eller rusmidler eller hva man skal kalle det for, og da bidrar jeg med å la være.

Dette standpunktet innebærer allikevel ikke at de er for et totalforbud av alkohol, dette mener de ikke ville gagnet samfunnet. Men de ser at alkoholen er skadelig for samfunnet og for individer på flere måter:

Så vokser man og blir eldre og så ser man jo hva slags omfang bruk av alkohol har da. Og da ikke bare misbruk av alkohol, men rett og slett bruk. Hvordan det påvirker, en ting er det fysiske, men også sosiale relasjoner og familie og etc. Og for den saks skyld i et globalt perspektiv, i forhold til økonomi, i forhold til nord-sør tankegang, alt fra bryggeri som internasjonalt utnytter folk, til at små barn har det vanskelig. Og til at det lokale sosiale ungdomsmiljøet ikke fungerer. Eller at noen er alkoholikere.

De påpeker hvordan samfunnet som helhet må betale store økonomiske omkostninger som en følge av alkoholbruken. De fremhever sammenhenger mellom alkoholbruk og vold, skader og sykdom. De er sterkt kritiske til den globale alkoholindustrien, da de ser at fattige land blir sårbare i møte med denne og vil ta videre skade av et økende alkoholforbruk. Videre påpeker de hvordan alkoholbruk får negative konsekvenser for barn og familier. De ser også alkoholisme som en risiko ved alkoholbruk i samfunnet. De mener at alkoholbruk også skader demokratiet. Jeg ser at alle disse argumentene har lange tradisjoner tilbake til den eldre avholdsbevegelsen.

På grunn av disse negative følgene av alkoholbruk ønsker de ikke å selv bruke alkohol som rusmiddel. De ser det å ikke drikke som et uttrykk for solidaritet – både med samfunnet som helhet og med de individene som har erfart alkoholens bitre sider. Solidaritetsprinsippet er svært sentral forklaring på avholdet for alle informantene:

Sunniva: Men det med solidaritetsprinsippet, hva legger du i det? Hva er det?

I: For min del så kan det være solidaritet med alkoholikere som sliter veldig med rus og bruk av alkohol. Og jeg vil ikke sitte og kose meg med noe som noen andre får så store problemer av.

Gjennom solidaritetsprinsippet tar de innover seg skadeomfanget og negative følger av alkoholbruk for samfunnet og individer, noe som resulterer i at de velger å ikke drikke alkohol.

Oppsummerende tanker

I den første argumentasjonsrekken distanserer de seg fra de betydningene som alkoholen kan ha for drikkende, og informantene avviser eventuelle *positive* sider ved alkoholen. I den andre argumentasjonsrekken påpeker informantene de *negative* følgene av alkoholbruk.

Noen av informantene setter opp en kontrast mellom disse to argumentasjonsrekkene, og sier at de vektlegger den ene mer enn den andre.

Jeg leser masse informasjon om organisasjonen og et av hovedargumentene de fleste har er at - jeg drikker ikke av solidaritet med alle som sliter i forbindelse med alkohol. Men for meg er det mye nærmere at jeg vil ha kontroll selv. Jeg må innrømme at alle andre det blir veldig fjernt for meg.

Noen av informantene ønsker å trekke argumentasjonen ned på individnivå, og fokuserer på hva de selv ønsker og ikke ønsker. Noen foretrekker å bruke den første argumentasjonsrekken i møte med drikkene. Dette kan ha sin bakgrunn i det komplekse i den andre argumentasjonsrekken, slik jeg ser det. Den andre argumentasjonsrekken innebærer mye statistikk og store sammenhenger.

Nå er det litt mer sånn, blås i verden, nå er det litt mer på mitt plan. For jeg trenger ikke å drikke og det er liksom, da blir det de tingene som jeg ønsker, som gjør at det ikke er noen vits.

Denne informanten representerer det å i hovedsak argumentere med deres egne personlige ønsker. Jeg tolker dette slik at noen velger å ikke gå og tenke på de større samfunnsspørsmålene; *blås i verden*. Jeg tror, som jeg nevnte innledningsvis, at organisasjonen gir rom for ulike måter å argumentere på. Selv om noen informanter forteller at de foretrekker å bruke den første argumentasjonsrekken, ser jeg at de andre ganger allikevel trekker fram argumenter tilhørende den andre argumentasjonsmåten. Selv om de vektlegger argumentene ulikt, snakker alle om at alkoholen er overflødig og at alkoholen er skadelig.

Synliggjøring av eget avhold

De argumentasjonsrekkene jeg har analysert ovenfor utgjør en del av det jeg kaller avholdsopptreden i møte med drikkende, og vil inngå i selvpresentasjonen til informantene. Det å opptre som avholds gjør de når de selv gjør avholdsstandpunktet kjent, eller når det allerede er kjent for andre deltakere i situasjonen. I kapittel fem vil jeg analysere hvordan og hvorfor de kan ønske å usynliggjøre avholdet. I denne delen vil jeg understreke funnet om at de også ønsker å synliggjøre avholdet for omverdenen i sin avholdsopptreden og i sin selvpresentasjon.

Det konkrete rusmiddelpolitiske arbeidet utad, til hver enkelt, kan for det første bestå i å fremlegge argumentene for avhold og mot alkoholbruk.

Ja nå kan vi trekke fram statistikker og vise fram hva det faktisk fører til, hvor mange som faktisk blir skada av alkohol og sånne ting. Før så var det mer prinsipielt, at det var liksom bare teit, men nå er det litt mer.. Ja, for hvis jeg nå blir spurt; - hvorfor drikker du ikke? Så kan jeg gjerne bruke en halvtime på å slenge ut masse tall, det har jeg ikke gjort før – da har jeg bare sagt; - det er teit. Klarer meg fint uten, har jeg sagt da.

Denne informanten sier at han i dag, vil kunne bruke argumenter fra den andre argumentasjonsrekken i møte med drikkende som etterspør en forklaring på avholdet. Han legger fram tall som taler for avhold og mot alkoholbruk. Men andre informanter vektlegger hvordan de tror at kun det å opptre som avholds vil kunne ha en virkning på de drikkende.

Men jeg vil bare være et forbilde, og vise at det går an å ikke drikke uten at man liksom gjør det til verdens største greie. Jeg hørte jo om juventere som dro på fest, og begynte å fortelle alle på festen at nå må du slutte å drikke, og sånn har jeg aldri hatt lyst til å bli. Jeg vil heller bare vise de positive sidene med det.

Alle informantene snakker om at de er, og vil være, *forbilder* for andre. De ønsker å vise de positive sidene med å være avholds, og da *vise* argumentet om at alkoholen er overflødig.

Sunniva: Ja man fungerer som et forbilde da, for omgivelsene?

I: Ja, ikke minst for andre voksne som kan skjønne at det faktisk går an å være sosial for eksempel, uten å drikke.

Gjennom å opptre som avholds og synliggjøre avholdet ønsker de å *muliggjøre* ikke-drikking for andre. Som sagt før, ser de at alkoholen kan ha sosiale funksjoner eller betydninger for andre. Informantene ønsker å *vise* at det finnes et alternativ. Videre mener de også at deres ikke-drikking vil kunne ha en *direkte effekt* på de drikkende i en gitt situasjon.

Ja for det kan godt hende at Kari for eksempel, ikke drakk så mye den kvelden, gjorde det fordi Per faktisk ikke drakk i det hele tatt.(---) Man er faktisk i en positiv betydning en festbrems da. Men det er et litt betent ord kan man si.

Standpunktet går ut på at de mener at de kan påvirke andre til å drikke mindre når de selv opptrer som avholds. De tror på at deres avholdsopptreden kan ha en virkning på de andre deltakerne i deres umiddelbare nærhet i en drikkesituasjon.

Det å være avholds vil kunne bli beskrevet som et aktivt valg og et aktivt standpunkt. For det første vil ønsket om å synliggjøre avholdet, gjøre at de i møte med andre *viser* sine holdninger. For det andre bekrefter de hele tiden sitt avholdsstandpunkt gjennom å ikke-gjøre en handling, de lar være å drikke.

I ønsket om å synliggjøre avholdet ser jeg en tydelig stolthet, og at de tror på sine argumenter og holdninger. Denne stoltheten vil bli tatt opp igjen mot slutten av oppgaven, og diskutert opp mot ønsket om å usynliggjøre avholdet. Denne analysen av hvordan de forteller om begynnelsen på avholdet, og om hvordan og hvorfor de er avholds i dag viser hva informantenes avhold fra alkohol kan innebære. Dette viser videre på hvilken bakgrunn de møter drikkekultur, og hvilke oppfatninger de har med seg i møte med drikkende.

Jeg vil også her avslutningsvis nevne at jeg tror at Juvente, tidligere og i dag, baserer og bygger opp sin argumentasjon ut i fra forskning. Deres argumenter kan sammenlignes direkte med forskningsfunn. Et slikt eksempel er Ketil Bruun (1959) sine funn i *Drinking behavior in small groups*. Kort sagt finner Bruun (1959) blant annet at mengden alkohol en drikker, i en situasjon, blir påvirket av de i sin umiddelbare nærhet. Dette er det samme som juventemedlemmer tror på, og det er på bakgrunn av denne tanken at de ønsker å opptre som forbilder og være synlig avholds i drikkesituasjoner. Videre baserer de sin argumentasjon om at alkoholen er skadelig på forskning og statistikk. Dette nevnes her fordi det har vært en utfordring å analysere informantenes argumentasjon. Jeg har ikke ønsket, og ser det heller ikke som relevant, å trekke inn forskning for å understøtte argumentasjonen. Målet mitt i denne delen har ikke være å si om de "har rett eller tar feil", noe som lett kunne skjedd ved å diskutere deres argumenter opp i mot forskningsresultater. Jeg har tatt utgangspunkt i *deres* argumenter, for å få kunnskap om hva *deres* avhold innebærer, og for å forstå hvilke oppfatninger som kan være utgangspunktet for møte med drikkekultur.

Kapittel 5 - Avhold fra alkohol som sosialt avvik og grunnlag for stigma

Om det å opptre som avholds er et sosialt avvik, i sosiologisk forstand, og om det å opptre som avholds er et kjennetegn som kan bli omformet til et stigma vil kunne bli tydelig gjennom informantenes fortellinger om negative reaksjoner fra andre og gjennom informantenes justeringer av opptreden som følge av disse reaksjonene. Dette kapitlet vil omhandle reaksjonene på avholdet, mens det neste vil ta for seg informantenes usynliggjøring og passering av avholdet på bakgrunn av reaksjonene.

Alkohol er et lovlig rusmiddel. I tillegg er alkoholen sterkt sosialt akseptert – alt fra å bruke alkohol i små mengder, til å ruse seg kraftig på alkohol og å opptre som beruset, er akseptert innenfor vår nasjonale drikkekultur. Gjennom lovgivning begrenser og kontrollerer man alkoholkonsumet, men alkoholbruk blir også regulert gjennom normer. Disse normene forteller oss hva som er greit å drikke – for hvem, hvor, når og hvordan. Normer styrer da opptredener i forskjellige drikkesituasjoner, og i en gitt drikkesituasjon blir alkoholkonsumet og drikkeadferden styrt og guidet av normene som gjelder for situasjonen. Disse normene kan ses på som seremonielle regler (Goffman 2005), og disse styrer drikkeadferden uten at vi er helt klar over det. I en drikkesituasjon har vi normative forventninger til at andre skal *støtte* vår drikking og *bekreft* at drikkeadferden er ok, men vi balanserer vår egen drikking gjennom tilbakemeldingene vi får fra andre. Sosiale avvik, sosiologisk sett, refererer til fenomener som utgjør norm- eller regelbrudd og som får negative reaksjoner fra et publikum i en eller annen grad (Skog 2006). Avhold fra alkohol innebærer hos unge mennesker å ikke-gjøre det som er sosialt akseptert (Copes og Williams 2007). Blant unge mennesker er det et klart mindretall som aldri drikker alkohol, og det å drikke alkohol vil utgjøre normaladferden. Eksisterer det da normer som påbyr unge å drikke? Mitt grunnlag for å kunne undersøke dette er informantenes fortellinger om reaksjonene avholdet får, og om hva som blir forventet av dem.

Reaksjoner på avholdet fra drikkende

Drikkende etterspør en forklaring på avholdet

En utbredt erfaring blant informantene er at andre stiller spørsmål når de blir klar over at informantene ikke drikker i en drikkesituasjon.

Sunniva: Hva er det du føler at folk tror om deg?

I: At jeg enten er veldig religiøs, er tørrlagt alkoholiker eller har en alkoholiker i familien, eller kanskje jeg er gravid eller syk. Det er standardspørsmålene. Og når jeg ikke er det en gang og ikke kjører bil, da må det være noe veldig galt.

Det de typisk blir spurt om er om de kjører bil, om de er gravide, syke eller alkoholikere, om de er kristne eller om de har noen alkoholikere i familien. Hva forteller disse *standardspørsmålene* oss?

For det første; når avholdet blir tema i samtaler med fremmede, og disse stiller spørsmål, viser dette at avholdet representerer noe uvanlig for de drikkende. Avholdet bryter med forventningene til de drikkende i drikkesituasjonen, og dette er bakgrunnen for hvorfor de drikkende stiller spørsmål. For det andre kan standardspørsmålene vise at det er noen grupper som er unntatt for en norm som sier at man skal drikke, og at det eksisterer noen aksepterte grunner for ikke å drikke i en drikkesituasjon. Disse standardspørsmålene kan også til dels vise at det finnes noen stereotype oppfatninger om de avholdne.

Det er to grupper som vil kunne la være å drikke i en drikkesituasjon, de som andre ganger drikker - de *egentlig drikkende*, og de som aldri drikker – de *avholdne*¹⁵. Disse standardspørsmålene blir enten stilt på et tidspunkt der de drikkende tror at informantene er egentlig drikkende, eller når de får vite at de generelt ikke drikker og er avholds. Spørsmål om bilkjøring og graviditet vil kunne gå til alle som ikke drikker i en drikkesituasjon (der dette er pålagt), mens spørsmål om religion og alkoholisme vil gå til de som presenterer at de aldri drikker. Hvis man forutsetter at det finnes noen legitime eller aksepterte grunner for å ikke drikke, vil de drikkende lete etter *legitime grunner for de egentlig drikkende til å ikke drikke*, eller *legitime grunner for å ikke drikke for de avholdne*.

---

¹⁵ Da alle typer erklærte avholdne.

Avspeiler denne letingen etter *legitime grunner* at noen grupper er unntatt en norm som sier at man skal drikke i situasjonen, også blant de avholdne? Jeg ser at bilkjørere og gravide helt klart blir unntatt forventninger om drikking innenfor vår nasjonale drikkekultur. Finnes det også en utbredt forståelse for at noen kan velge bort alkohol helt på grunn av religion eller negative erfaringer med alkoholbruk? Det er flere kristne som drikker alkohol i dag enn tidligere, men bildet om at kristne ikke drikker *kan* fremdeles stå sterkt. Videre vil drikkende være klar over avhengighetsproblematikk knyttet til alkoholbruk, og de *kan* se det som legitimt at de med en slik erfaring ikke drikker. Disse gruppene, med legitime grunner for ikke å drikke, som jeg kaller dem, *kan* da bli unntatt for normen og kravet om at man skal drikke i en drikkesituasjon. Spørsmålsstillingen vil også kunne være en form for stereotypisering, som i følge Goffman vil være, *profileringen av våre normative forventninger med hensyn til andres oppførsel og karakter* (Goffman 1968:68). Man kan forvente normativt at alle disse gruppene (bilkjørere, gravide, kristne, alkoholikere) ikke drikker. Det å uttrykke disse forventningene vil være en speiling av dominerende forståelse innenfor drikkekultur.

I: Nei men altså for å si det sånn, jeg har mye hyggeligere samtaler med de som jeg slipper å diskutere om jeg drikker eller ikke. Og hvorfor jeg drikker kaffe i dag? Og om jeg kjører? Nei jeg kjører ikke. Å nei, du er sånn og sånn? Nei det er ikke sånn. Å, er du kristen? Nei jeg er ikke kristen. Familie? Og så har du det sånn, og det er hyggelige folk, og så sier de til slutt; fy faen det er så respekt og jeg beundrer deg sånn og fly flate liksom.

Sunniva: Ja, du blir lei av å snakke om det hele tida?

I: Ja, absolutt.

Standardspørsmålene blir stilt i sosiale møter der informantene opptrer som avholds eller der det er kjent at de er avholds, og i de sosiale møtene der avholdet blir et tema. I en slik samtale blir informantene nødt til å forklare avholdet, og også noen ganger legge fram argumentene bak avholdet. Det kan i seg selv være belastende for informantene å hele tiden møte et krav om forklaringer på avholdet, og dette kan i seg selv omskape det å opptre som avholds til et stigma. Goffman (1968) beskriver fire faser i en læringsprosess for personer med et stigma. De to første fasene vil innebære å bli klar over og kjent med det *normale standpunktet*, og lære at man er *diskvalifisert* i forhold til det normale standpunktet (Goffman 1968:101). Gjennom at informantene møter et krav om å forklare hvorfor de er avholds, vil de kunne lære om det normale standpunktet og forstå at de er diskvalifisert i forhold til dette. De vil kunne forstå situasjonen slik at de representerer et avvik fra det normale. Informanten over forteller at andre uttrykker respekt og beundring. Jeg tolker dette allikevel slik at informanten *ikke* oppfatter alle spørsmålene som respektfullt og et uttrykk for aksept.

Sunniva: Er det ofte at du må bruke en stund på å forklare da?

I: Ja, det er det.

Sunniva: Hvordan føler du om det?

I: Det er litt slitsom i blant. For noen ganger så tenker jeg bare, kan dere ikke tenke at eller respektere at, for jeg respekterer at dere drikker kan ikke dere respektere at jeg ikke drikker? Så for jeg spør ikke de hvorfor de drikker, og da blir det litt sånn, hvorfor kan dere ikke ta det som det er?

Dette sitatet tydeliggjør hvordan utspørringen kan tas som tegn på at man ikke lever opp til det normale standpunktet (*jeg spør ikke dem, hvorfor spør de meg?*) og gjentakelsen i utspørringer kan tas som tegn på at de ikke blir respektert og akseptert. Gjennom utspørringen kan de føle at de er diskvalifisert fra full sosial aksept, og dermed at de er bærere av et stigma.

Drikkende endrer adferd

En annen erfaring blant informantene er at drikkende *endrer adferd* i en drikkesituasjon når avholdet deres blir kjent. Altså ser informantene at andre, når de drikker, ”tar seg sammen” hvis de blir klar over informantenes avholdsstandpunkt og at de er edru i drikkesituasjonen.

Ja for min del, så er det veldig viktig at folk ikke tror jeg.. eller at de føler at de må skjerpe seg eller ta seg sammen fordi at jeg er.. eller fordi de skjønner at jeg er edru. Og da, da putter de jo hemninger på seg selv da. Som jeg syns er kjipt da. Eller da føler jeg meg ekskludert, for da blir ikke jeg på samme nivå som de andre.

Dette er en form for reaksjon som er mer subtil og uhåndgripelig. Jeg ser det slik at de drikkende her arbeider med å styre inntrykkende de gir, de arbeider med å ikke miste ansikt (Goffman 1992, 2005). I følge Goffman (2005) kan vi styre og vokte de symbolske betydningene i våre handlinger. Når vi styrer den sosiale informasjonen om oss selv, styrer vi også denne meningsdimensjonen. De drikkende ønsker ikke å videreformidle informasjon som ikke passer i situasjonen, og de tror at beruset adferd ikke passer ovenfor de avholdne, selv om det for eksempel kan være direkte synlig at de drikker gjennom glasset de holder. Informanten over mener at adferdsendringen innebærer en forskjellsbehandling, og informanten trekker fram at hun føler seg ekskludert når dette skjer. Dermed blir det tydelig inntrykksstyringen som drikkende gjør kan tas som tegn på at man er diskvalifisert fra full sosial aksept, og informantene kan føle at de er bærere av et stigma.

Drikkende forsvarer egen drikking

Når avholdsstandpunktet blir synlig for drikkende og et tema i en samtale, erfarer informantene at drikkende ofte vil forsvare, og argumentere, for sin egen *drikking*.

I: Det er faktisk mange som skal forsvare seg.

Sunniva: Forsvare at de drikker?

I: Ja sånn; - jammen det er jo okay å drikke litt innimellom, - Ja det er jo greit det. Så skal man argumentere veldig for at det er greit å ha et moderat alkoholkonsum, som de selvfølgelig mener at de har selv da. Så jeg bare; - jaja, det er greit det liksom. Og de lurer veldig på hvorfor det skal være nødvendig å være helt avholds da.

Her arbeider de drikkende også med inntryksstyring, som over. Det er synlig eller kjent at de drikker, men de vil arbeide med inntrykket for å presentere seg og opptre som noen med et moderat alkoholkonsum.

I et slikt behov for å forsvare seg selv ser jeg at avholdsstandpunktet i seg selv kan påføre andre skam over egen drikking og virke moraliserende. Drikkende kan bli konfrontert med at det finnes problematiske sider ved alkoholbruk – ikke *av* de avholdne nødvendigvis, men også kun ved å snakke med dem. Her vil jeg trekke fram et av Philip Lalander (1998) sine poenger. Han har analysert tre ulike gruppers forhold til rusmidler. Da også en gruppe kristne fotballsupportere som er avholdne til alkohol (Husågruppen), og hvordan de blir møtt av andre fotballsupportere. Han refererer til en finsk forsker, Alasuutari (1992 i Lalander 1998:271) sine begreper om ”every-day life frame” og ”alcoholic frame”, når han forklarer hvorfor Husågruppens alkoholavhold kan virke moraliserende på andre. Dette er to ulike rammer som man kan betrakte og forstå alkoholbruk ut i fra. En ramme der man ser drikkingen som uproblematisk og ikke preget av skyldfølelse [every-day life frame]. Og motsatt kan man se alkoholbruk gjennom alkoholiserammen, der drikkingen er kombinert med forfall og skyld (Lalander 1998:271). Lalanders poeng er at hans avholdsgruppe bryter ”every-day life”- rammen kun ved at de *opptrer* som avholdne. De tydeliggjør alkoholiserammen i supporter gjengen – noe som gir de andre fotballsupporterne som drikker, skyldfølelse (Lalander 1998:271). Dette poenget kan belyse sitatet over. Det som avholdne kan tydeliggjøre gjennom sin opptreden er altså at det *finnes* en problemfylt og bitter side ved alkoholen og de drikkende kan bli dratt ut av den problemfrie og søte

forståelsen.¹⁶ Dette kan føre til at drikkende føler behov for å forsvare sin egen drikking, og poengtere at deres drikking er uproblematisk, moderat eller ”søt”.

Drikkende ser bort i fra øvrige egenskaper og kjennetegn

Som jeg skrev om over etterspør drikkende forklaringer på avholdet og avholdsstandpunktet kan tiltrekke seg stor oppmerksomhet i sosiale møter. Dette er et kjennetegn ved stigma, i følge Goffman (1968). I tillegg vil et stigma gjøre at andre ser bort i fra eller ikke ser ens øvrige egenskaper eller kjennetegn. Dette er også en erfaring jeg ser blant informantene.

Og det er også sånn at hvis du møter noen på en fest, og de merker at du ikke drikker, og du begynner å snakke om det, så er det det de husker om deg. - Å ja, det var ho som er avholds. Og da er det det du er, du er ho som er avholds, du er ikke ho som hadde svart hår og lilla kjole.

Hvis drikkende får kjennskap til avholdsstandpunktet, mener denne personen at andre kun ser og husker avholdet – ikke andre kjennetegn og egenskaper ved henne. Ut i fra Goffman (1968) sine tanker om sosial identitet og selvet, ser jeg at hun blir gitt en sosial identitet og et selv som *domineres* av avholdsstandpunktet. Selv om hun egentlig opptrer som den med svart hår og lilla kjole, og det som dette kan være markører for, blir ikke dette sett og husket. Hun blir tildelt en *virtuell sosial identitet* som er bygd opp rundt selve avholdsstandpunktet. I følge Goffman (1968) gir vi noen en virtuell sosial identitet når våre forventinger, krav og spådommer – da våre karakteriseringer – blir gjort gjeldende for hvem den andre er for oss i situasjonen. Her blir avholdsstandpunktet gjort gjeldende for hvem hun *er* for den andre i situasjonen. Hvilke karakteriseringer, hos personen hun snakker med, som da er *bakgrunnen* for denne virtuelle sosiale identiteten hun blir gitt, er ikke her kjent. Det som er klart er at denne virtuelle sosiale identiteten er i uoverensstemmelse, og ikke i samsvar, med den aktuelle sosiale identiteten. Den *aktuelle sosiale identiteten* definerer Goffman (1968) som den kategorien eller de kjennetegnene man i virkeligheten og faktisk kan bevise at personen tilhører eller innehar. Her kan man ”bevise”, da *se*, at personen har kjennetegn som svart hår og lilla kjole og opptrer med disse kjennetegnene. Og man kan også velge å tolke hva dette er markører for. Den virtuelle sosiale identiteten hun blir gitt (*avholds*) er i uoverensstemmelse med den hun opptrer som, og den hun ønsker å være i situasjonen, da i uoverensstemmelse med den aktuelle sosiale identiteten (*svart hår/lilla kjole*), og et stigma blir skapt i situasjonen.

---

¹⁶ Ordparet bittert og søtt brukes med referanse til Willy Pedersen sin bok *Bittersøtt* (1998). Disse to ulike sidene ved rusmidler, negative og positive, er et av Pedersen sine hovedpoenger i denne boken.

Men det er på en måte sånn, at hvis jeg treffer en søt jente ute liksom, så er det ikke det første jeg vil vite liksom hvorfor hun valgte akkurat det eller det standpunktet i livet sitt liksom. Jeg vil finne ut om hun er morsom, eller om hun liker sånn musikk, og om hun studerer det eller det liksom. Ikke sånn her... Fordi det er jo egentlig en bagatell, for meg så er det en bagatell i livet mitt. Jeg går ikke og tenker på at jeg er avholds, jeg er avholds, jeg er avholds. Og grunnen til at jeg kommenterer det, er fordi alle andre kommenterer det, det er ikke noe jeg er opptatt av, det er andre som er så utrolig opptatt av at jeg er avholds.

Dette er også en fortelling om hvordan avholdet kan dominere den sosiale identiteten på bekostning av andre kjennetegn. Avholdet blir kalt en bagatell i livet, det er andre kjennetegn (morsom, musikk, student) som denne personen ser på som viktige hos andre. Jeg tolker dette slik, at det er også disse kjennetegnene *denne personen* ønsker å opptre med og fremstille i sin selvpresentasjon, og som informantene ønsker at andre skal se hos seg. Han vil at den sosiale identiteten han får tildelt av andre, skal være skapt på bakgrunn av disse kjennetegnene, *ikke* avholdet. I dette ser jeg en erfaring med at man kan bli tildelt en virtuell sosial identitet som kretser rundt avholdsstandpunktet, og at dette er i uoverensstemmelse med den aktuelle sosiale identiteten. Det denne informantene kan opptre med er andre kjennetegn (musikkpreferanser, student, morsom), og det er disse kjennetegnene som kan bli overskygget av avholdsstandpunktet.

Sitatene over viser altså at avhold er et kjennetegn som tiltrekker seg oppmerksomhet i en slik grad, at drikkende kan se bort i fra andre kjennetegn, og at den sosiale identiteten man blir gitt kan domineres av avholdsstandpunktet. Dette kan fortelle oss noe om *betydningen* av det å drikke alkohol, og konsekvensene hvis man ikke gjør det.

Oppsummerende diskusjon – er avhold fra alkohol et stigma?

Jeg har nå gått igjennom noen typiske reaksjoner som avholdet får. I de situasjonene der informantene opptre som avholds eller ikke drikker, vil dette *bety* noe for de andre deltakerne i situasjonen, de som drikker. Både det å ikke drikke og det å opptre som avholds har symbolske sider. Disse betydningene kan man fange omrisset av gjennom informantenes fortellinger om de reaksjonene avholdet får. Jeg tror at det å opptre som avholds vil kunne utgjøre et brudd med normer og seremonielle regler i noen drikkesituasjoner. I sum er det tydelig at avholdsstandpunktet tiltrekker seg oppmerksomhet, og at reaksjonene kan gjøre at informantene ser at de er diskvalifisert fra full sosial aksept – avholdet kan utgjøre et stigma. Avholdet representerer noe uvanlig for de drikkende, og avholdet bryter med de drikkendes

forventninger i situasjonen. Det å opptre som avholds kan gjøre at de drikkende ser bort i fra informantenes øvrige egenskaper og kjennetegn. Dette skjer i konkrete situasjoner der avholdet blir et tema i samtaler og sosiale møter. Men det er tydelig at informantene ikke er konstante bærere av et stigma. Stigma blir skapt i situasjoner, og graden av stigma avhenger blant annet av *hvor ofte* en egenskap eller et kjennetegn blir omformet til stigma. Om man er avholds eller drikker vil ikke være et konstant tema gjennom livets møter – det vil ikke alltid være relevant. I tillegg er ikke det å være avholds direkte synlig, dette vil kun være *potensielt diskrediterende* (Goffman 1968). Som jeg beskrev i teorikapittelet skiller Goffman mellom tre ulike typer stigma; stigma på bakgrunn av henholdsvis *kropp, personlighet* eller *slekt*. Jeg vil plassere avhold innenfor gruppe nummer to – avhold handler om personligheten til og holdninger ved individet. Men poenget her er ikke å kunne plassere avhold innenfor en stigmakategori, dette vil være en forenkling. Som oppsummering skriver Goffman at alle former for stigma, uansett vil være et karaktertrekk ved individet som tiltrekker seg oppmerksomhet (1968:15). Alle former for stigma handler om en uønskelig annerledeshet fra det vi forventer.

Ja og vi er jo ikke normale, fordi vi lar være. Og samfunnet er jo...ja man vil jo være normal, og man forstår jo ikke det utenom det. Man inndeler det liksom i oss og dem, uansett i forhold til alt liksom, så gjør man jo det. Og folk vil gjerne definere seg selv inn i et oss da, det vil man jo.

Et stigma medfører konsekvenser for den som er bærer av det. Informantene ser det som belastende og slitsomt å hele tiden må forklare avholdet. Dette tydeliggjør for informantene at de er diskvalifisert fra det normale standpunktet, *at de ikke er definert inn i et oss*. Dette ser Goffman som del av en læringsprosess. Videre i denne læringsprosessen lærer bærere av et stigma å *mestre* stigmaet og å *passere* stigmaet (Goffman 1968:101). Jeg vil nå diskutere hvordan informantene kan *mestre* et stigma gjennom troen på egne argumenter og egen overbevisning. I det neste kapittelet vil jeg analysere hvordan informantene kan *passere* avholdsstandpunktet, og la det gå upåaktet hen.

Overbevisning kan gjøre at de ikke blir berørt av stigmaet

En måte å mestre et stigma kan være å holde fast i troen på sine egne argumenter og sin egen overbevisning – dette kan gjøre at de ikke blir *berørt* av stigmaet. Dette er noen linjer fra en sang som ble sunget på den ene juventesamlingen jeg deltok på:

Det har vært langt å gå
men vi har styrke og mål vi skal nå
Fred og rettferdighet, samhold, edruelighet
Vi har en sannhet på den vil vi stå¹⁷.

Dette verset belyser en styrke og stolthet, som jeg også finner blant informantene:

Jeg er annerledes, jeg vet det, fordi jeg ikke drikker. Og jeg hadde knallrødt hår på ungdomsskolen for å skille meg ut, det var ingen andre som turte det å ha det, for jeg ville være forskjellig. Men allikevel så vil jeg jo være akseptert og føle seg på lik linje med andre.

Denne informanten sier at hun vet at hun er forskjellig, men jeg ser også at hun vil være forskjellig. Avholdet kan utgjøre et slags selvvalgt stigma. De blir ikke påført et stigma på bakgrunn av noe som ikke står i deres egen makt. Det handler ikke her om at de velger å bli stigmatisert (*allikevel så vil jeg jo være akseptert...*), men de velger å være avholds selv om de får reaksjoner og selv om avholdet kan være et stigma. De kan også ønske å synliggjøre avholdet og opptre som avholds på tross av reaksjonene. Deres overbevisning ligger bak dette, og kan gjøre at de heller føler seg *positivt annerledes*. Jeg har allerede beskrevet (i kapittel fire) hvordan følelsen av positivt annerledeshet kan bli etablert blant *de egne*. Goffman (1968) ser også at de egne kan gi støtte til en person med et stigma, og være en bakgrunn for at man overser, forneker eller ikke blir berørt av en stigmaprocess:

Also, it seems possible for an individual to fail to live up to what we effectively demand of him, and yet be relatively untouched by this failure; insulated by his alienation, protected by identity beliefs of his own, he feels that he is a full-fledged normal human being, and that we are the ones who are not quite human. He bears a stigma but does not seem to be impressed or repentant about doing so

(Goffman 1968:17).

På grunn av egen overbevisning og med støtte fra de egne kan personer som er bærere av et stigma holde troen på sitt eget syn, og mene at det er *de andre som tar feil*. I informantenes beskrivelser av de drikkende ser jeg at de ofte er uenige i selve normene som styrer drikkesituasjoner, og da også drikkendes forestillinger om alkoholens betydninger. Det er de

---

¹⁷ Fra ”Framtidens gryende dag”. Tekst og melodi: Svein Ola Sjøvold

drikkende som ”må ty” til alkoholen, det er de drikkende som er egoistiske og videre. Informantene står på *sin* sannhet og holder på *sine* argumenter, og de er uenige i normene som de selv skal ha brutt. Selv om Goffman (1968) skriver om muligheten for at man ikke blir berørt av et stigma, legger han ikke vekt på dette i stor grad i boken *Stigma*. Han skriver lite om personer som er uenige i de forventningene som er rettet mot dem, lite om tilfeller der personer opponerer mot selve normene som styrer situasjonen og de normale som fordømmer dem. Goffman (1968) beskriver hvordan de kan danne grupper, og tilslutte seg *de egne*. Men som tidligere diskutert, ser jeg ikke at Goffman fullt ut ser de egne som mulighet for opposisjon mot normer. Dette perspektivet, og muligheten for en opposisjon, er tydeligere hos Howard S. Becker. Becker (1973) ser to dimensjoner i sitt begrep om *Outsiders*, de utenforstående. En person som begår et norm- eller regelbrudd kan bli betraktet og stemplet som noen som er på *utsiden*. Men i tillegg understreker Becker hvordan den som blir plassert på utsiden, kan ha et annet syn på saken. Denne personen trenger ikke være enig i selve regelen han skal ha brutt (Becker 1973:2). Teorier om subkulturer retter også fokus på en slik uenigheten og på heterogeniteten i samfunnet. Det eksisterer ulike normer i ulike grupper. Holdninger, adferd og tilstander som er fordømt i en gruppe er akseptert i en annen – dette er uttrykk for subkulturelle forskjeller (Clinard og Meier 2001:15). En gruppe mennesker utgjør en subkultur når de innad deler et sett av verdier og meninger, som de ikke har til felles med samfunnet som de er en del av. En subkultur er en kultur i kulturen – og er en samling av normer, verdier og tro som skiller seg fra de i den dominerende kulturen. Men medlemmer av en subkultur deler også *andre* normer med den større kulturen, og tar ikke fullstendig avstand. Man kan sammenligne Goffmans begrep om de egne med en subkulturell gruppe, selv om han skriver mindre om opposisjon og mest om støtte og trøst. I tillegg til at Juvente kan beskrives som de egne, kan Juvente og avholdsmiljøet utgjøre en subkultur. De er uenige i normer som styrer alkoholbruk og drikkesituasjoner. Det å ha et avholdsstandpunkt innebærer holdninger og handlinger som går i mot strømmen. Dette er et radikalt standpunkt som innebærer et ønske om en samfunnsendring. Dette er synlig i et utdrag fra Juventes politiske program 2007-2009:

”Vi er villige til å endre samfunnet vi lever i, og vår egen og andres hverdag”.

Jeg ser at avholdsstandpunktet og medlemskapet i Juvente kan føles som en styrke, selv om avholdet kan bli omformet til et stigma. Avholdsstandpunktet innebærer en alternativitet, som kan stå i kontrast til konformitet. Det å drikke alkohol er det som er konform adferd, dette er det vanlige og gjør en lik det store flertall (Pedersen 1992, Lalander 1998). Hvis man ønsker å være radikal og uttrykke motstand, *kan* avhold fra alkohol være en måte å gjøre dette på.

Denne formen for radikal argumentasjon mot maktstrukturer og drikkekultur er helt sentral innenfor bevegelsen Straightedge (se for eksempel Copes og Williams 2007). Denne formen for radikalitet, alternativ tankegang og ønsket om å være ikke være konform, ser jeg også i Juventes politiske program og også blant informantene:

Sunniva: Hva er din grunn til å ikke drikke?

I: Trass, tror jeg faktisk. Å ikke gidde å gjøre som alle andre.

Jeg finner at informantene har erfaringer som tilsier at de både er bærere av et stigma og føler en positiv annerledeshet. Stoltheten står i kontrast til stigmaerfaringene.

Informantenes livsfase – rammen for avholdet og reaksjonene

Jeg vil nå gå tilbake til å diskutere hvordan avholdsstandpunktet er et kjennetegn som kan bli omformet til stigma. I denne delen av kapittelet vil jeg analysere rammen for det å opptre som avholds og reaksjonene – *informantenes livsfase*. Som beskrevet i metodekapittelet er informantene mellom 20 og 27 år, og de har vært medlemmer i Juvente i fra 4 til 12 år. De er unge voksne, og jeg finner at de er nå er i en liminalfase – en overgangsfase. I denne overgangen kan avholdet bli vanskeligere å håndtere, blant annet på grunn av at deres omgangskrets som drikker, endrer sitt drikkemønster. De møter en ny type alkoholkonsum når de er i 20-årene, og dermed vil rammen for deres avhold også endre seg gjennom at de møter nye forventninger. Deres erfaringer kan ses i lys av det vi vet ut i fra statistikk, om alkoholkonsumet blant unge i 20-årene, dette skal jeg redegjøre for under.

Men altså når jeg tenker meg om så er det kanskje sånn det blir. Når du er 16 år så er alkohol det som skjer på fest. Du har ikke råd, du har ikke lov og det fins bare av og til en helg kanskje, på fest. Mens nå, etter hvert som man blir eldre, så er det forventa i nesten en hver sosial setting altså. Bortsett hvis man kanskje går på te-besøk til bestevenninna si. Og jeg kjenner jo at jeg blir irritert. Jeg har kanskje bare ikke følt det enda, men det går jo opp for meg nå. Altså, jeg har liksom vært beskytta fra det på en måte da, fordi jeg har hatt min sosiale omgangskrets i Juvente de siste åra.

Som dette sitatet forteller, vil rammen for avholdet endre seg på flere måter. De møter andres drikking oftere og de møter nye former for alkoholkonsum. Statistikk viser at deres jevnaldrende er de som drikker mest, den aldersgruppen som har det høyeste gjennomsnittskonsumet er de som er i begynnelsen av 20-årene (Horverak og Bye:100). Unge mennesker utgjør også den gruppen som bruker mest tid på kafé og restaurant (SSB 2002), og unge mennesker er de som i størst grad drikker alkohol utenfor hjemmet (Horverak og Bye 2007:145-146). Unge mennesker samler seg rundt alkoholen *ute*, og slike møter utgjør en sentral sosial arena for unge mennesker. Alkoholen blir en mer integrert del av livet etter 20-

årsalderen, da alkoholen ikke bare drikkes i festkonteksten men også i hverdagens møter på kafeer og utesteder. Dette påpeker informantene over; etter hvert som de blir eldre kan de møte alkoholen i flere sosiale settinger. Informantene lever i relasjon til alkoholkonsumet og de nye formene for alkoholkonsum gjennom omgangskretsen deres som drikker. Resultatet av dette er at de vil møte forventninger om at de skal drikke oftere. Informanten i sitatet over forteller om en situasjon der hun vet at det *ikke* blir forventet at hun skal drikke – *te-besøk hos bestevenninne*. Denne situasjonen har en fastsatt og definert ramme før hun går inn i den – det sosiale møtet skal kretse seg rundt det å drikke te. Utenom i slike forhåndsdefinerte situasjoner vil hun kunne bli møtt med drikkeforventninger, forteller hun. Og hun tror at dette vil skje i *nesten en hver sosial setting*.

Informantene vil også endre sitt forhold til Juvente i løpet av 20-årene, som også informantene over beskriver. Hun forteller at hun har vært *beskytta* fra drikkeforventninger de siste årene, fordi hun har hatt flest venner i Juvente, blant *de egne* (Goffman 1968). Denne informanten ser for seg at dette vil endre seg fremover, at hun vil løse opp båndene til Juvente og nettverket der. Selv om informantene fremdeles er engasjert i organisasjonen på en eller annen måte, vil de kunne få eller har de fått et mer utvidet nettverk, der flere mennesker i nettverket deres drikker. Dette kommer av at de er i jobb, studerer eller har flyttet hjemmefra.

Denne neste informanten har lignende erfaringer som informantene over, ved at han møter alkoholen i hverdagens møter. Denne nye rammen for avholdet gjør at de også får nye synspunkter på alkoholbruk:

I: Men jeg merker at jeg med mine venner, setter mer pris på utagerende festing enn den jevne bruk. Det er mye greiere å tenke at i dag så var han dritings på den festen, men når folk begynner å få et mer avslappa forhold til alkohol og andre typer rusgifter, så syns jeg det er mer problematisk. Og det er jo det.

Sunniva: Ja, at de bruker det ofte?

I: Ja altså eller ofte..., i en helt vanlig setting. – Hei skal vi gå ut og ta en kaffe på en onsdag ettermiddag? Og så skal man drikke to øl liksom.

Denne informanten støtter heller at vennene drikker sjeldent og mye alkohol, enn ofte og mindre mengder alkohol. I tillegg snakker også denne informanten om det å forhåndsdefinere situasjoner. Han kan avtale å møte venner over en kaffe, og han har da forventninger til at møtet skal kretse seg rundt kaffedrikking. Men han kan erfare at den han møter drikker to øl. Her lever ikke situasjonen opp til hans forventninger. Hvis vennene kun hadde drukket på fest i helgene, ville han møtt deres alkoholbruk sjeldnere, og i en situasjon der han forventer på

forhånd at de skal drikke. Da ville hans møte med venners alkoholbruk blitt isolert til *en* type situasjon – festen.

Jeg har allerede diskutert hvordan informantene kan møte alkoholen oftere og da også i hverdagens møter. Informantene møter en ny *form* for konsum og en ny drikkemåte som er spesielt sentral. Venner kan nå drikke mer alkohol til *mat* på hverdager.

Og det som faktisk skjer nå, nå som vi begynner å bli eldre, det er at man liksom skal drikke til maten eller drikke til alt. Og det er så urbant og fint og kontinentalt, og vi har fått jobber og vi skal drikke hele tiden. Og det synes jeg er mye verre altså. Folk klager over den norske kulturen, men jeg synes det er mye mer behagelig med den helgefylla. Selvfølgelig det fører jo med seg mye dritt, men for meg som individ å forholde meg til det, så synes jeg det er mye verre med den der jevne sløvinga da.

Jeg tolker det slik at også denne informanten har et ønske om å isolere møtet med alkoholen til *en* kontekst. Denne informanten beskriver hans møte med en ny drikkemåte; *det skal drikkes til maten* og *drikkes til alt* og det drikkes *jevnt*. Dette synes han er vanskeligere å forholde seg til enn ”helgefylla”. Han bruker begrepene kontinentalt og urbant for å beskrive den nye drikkemåten, og setter den i sammenheng med at mange er i jobb.¹⁸ Begrepet *kontinental drikkekultur* er en beskrivelse av drikkekulturen i landene som produserer vin rundt Middelhavet. Denne måten å konsumere alkohol på, går ut på et jevnt og lavt alkoholkonsum knyttet til måltidet, og kalles i forskning en *internalisert drikkekultur* (Horverak og Bye 2007:22). Denne drikkekulturen står i motsetning til *høytidsdrikkekultur*, som kan være en beskrivelse av alkoholkonsumet i Norge. Norsk drikkekultur har endret seg – det drikkes noe mer til mat på hverdager og det drikkes mer vin – men størsteparten av drikkingen foregår fremdeles i forbindelse med fest og høytid (Horverak og Bye 2007:22). Altså er alkoholkonsumet fremdeles sterkest knyttet til helgen. I følge Horverak og Bye, og deres definisjon av kontinental drikkekultur, beskriver ikke denne termen den nasjonale drikkekulturen i Norge. Men dette betyr ikke at individer ikke kan erfare å være en del av, eller møte, en kontinental *drikkeskikk*. Jeg tolker denne informantens fortelling slik at han nettopp erfarer at hans omgangskrets har en drikkeskikk som kan beskrives som kontinental.

---

¹⁸ Statistikk viser for øvrig at alkoholkonsumet øker med økende inntekt (Horverak og Bye 2007: 94).

Denne erfaringen kan også innebære at de får det man kan kalle *kontinentale drikkeforventninger* rettet mot seg:

Alle kan forstå at du ikke vil dra på helgefylla, - kult at du er utadvent uten. Men det at man ikke kan ta seg en øl, det har faktisk folk store problemer med når det kommer til stykke. Og det vet jeg at gode venner av meg har... De forstår ikke... De kan forstå at jeg ikke vil drikke meg dritings, men de forstår ikke hvorfor jeg syns et glass vin er galt.

En kontinental drikkeforventning vil da bety en forventning om at man skal kunne drikke en mindre mengde alkohol, gjerne i selskap med mat. Informanten over sier at andre har vansker med å forstå hvorfor han er *totalt* avholden til alkohol. Bakgrunnen for dette kan være at de negative konsekvensene av ”helgefylla” kan virke åpenbare for drikkende. Men drikkende kan ha vanskeligere å forstå og gripe fatt i hva som er problematisk ved et moderat konsum. Innenfor en kontinental drikkeskikk kan kanskje et glass vin til maten virke svært harmløst? Ut i fra dette finner jeg også at andre ikke krever normativt at han skal drikke seg sterkt beruset, men de krever normativt at han skal kunne ta seg et glass vin til maten. Dette kan da utgjøre den nye normative forventningen som blir rettet mot dem. Dette er en del av at de møter forventninger om drikking *oftere* og mer uventet. Det kan her være snakk om at nye normer og nye seremonielle regler styrer de drikkesituasjonene som de deltar i.

Som en konsekvens av at drikkesituasjoner dominerer som sosial arena ser jeg at informantene ofte føler at de er *nødt* til å delta i drikkesituasjoner.

Ja for det er veldig merkelig de greiene der, for selv om du egentlig syns det er forkastelig¹⁹ det de holder på med, så vil du allikevel delta. Ikke sant, på et vis. Fordi det blir jo det som skjer da.

Deltakelsen skjer på tross av meningene og holdningene om drikkekultur og alkoholbruk. Drikkesituasjoner blir beskrevet som der det skjer. Dette gjelder spesielt når de løser opp båndene til Juvente og nettverket der.

Jeg tror jeg er egentlig ganske opptatt av å være med og føle at jeg er med der det skjer, og har vært sånn hele tiden. Jeg tror jeg ville vært med å ta en øl holdt jeg på å si, selv om jeg ikke tok en øl, fordi jeg ville være med. Kanskje ikke alle 14 gangene holdt jeg på å si, men de tre første bare for å bli etablert i.. Det er det jeg kanskje ser for meg, at jeg ville tenke da. Når jeg tenker på det nå, er det fordi at jeg skal flytte og begynne i ny jobb. Og jeg har ikke så stort nettverk der. (...) Sånn at jeg ser for meg at jeg kommer til å skaffe meg et nytt sosialt nettverk og miljø liksom. Og da må jeg jo være med. For ellers så har jeg ikke... , det er der det skjer liksom, det er der arenaen er.

---

¹⁹ Ordet forkastelig er sagt litt humoristisk

Denne informanten beskriver at hun *vil* delta i drikkesituasjoner og være med *der det skjer*. Men hun sier også at hun *må* være med. Konsekvensen av å velge bort alle drikkesituasjoner kan være at man *ikke* får et nytt nettverk. Alkoholens dominans på sosiale arenaer fører til at informantene oftere vil være deltakere i en drikkesituasjon. Som et resultat av deltakelsen og at de møter alkoholen oftere, kan informantene også stadig være i en situasjon som potensielt kan synliggjøre deres eget avholdsstandpunkt. I dette kapitlet har jeg beskrevet de reaksjonene som avholdsopptreden kan få, og hvordan avhold kan være et kjennetegn som blir omformet til et stigma. Dette utgjør bakgrunnen for hvordan informantene kan ønske å usynliggjøre avholdet i møte med andre, som det neste kapitlet skal handle om. Men denne usynliggjøringen står også i kontrast til stoltheten som jeg har beskrevet i dette kapitlet. Men gjennom usynliggjøringen og justeringen av avholdsopptreden, vil det videre bli tydelig at de også er bærere av et stigma.

Kapittel 6 – Styling av sosial informasjon i møte med stigma

Som jeg beskrev i kapittel fire ønsker informantene ofte å synliggjøre avholdsstandpunktet. De kan ønske å opptre som avholds og være forbilder for andre. I kapittel fem diskuterte jeg hvordan overbevisning og troen på egne argumenter vil kunne føre til at de ikke blir berørt av et stigma, og hvordan dette også kan ses på som mestring av et stigma. Men på grunn av de reaksjonene som de kan få på avholdet, blant annet når de deltar i drikkesituasjoner, kan man se at de også kan ønske å usynliggjøre avholdet fordi dette er et kjennetegn som kan bli omformet til et stigma.

Erving Goffman (2005) ser at handlinger og adferd har en symbolsk dimensjon – de har en mening utover det ytre. Dette symbolske innholdet og de symbolske betydningene vokter og formgir vi i våre sosiale møter og i de mellommenneskelige ritualene (Goffman 2005). Dette gjør vi blant annet ved å styre den sosiale informasjonen om oss selv. Sosial informasjon er, i følge Goffman (1968), den informasjonen man direkte gir videre om seg selv i sosiale møter og i sosial interaksjon. Den sosiale informasjonen som man videreformidler, er en del av selvpresentasjonen og vår opptreden, og gjennom den sosiale informasjonen orienterer vi andre om vår sosiale identitet og våre mer permanente karakteristika. Den sosiale informasjonen kan oppfattes direkte av andre deltakere i det sosiale møtet, og vi formidler den gjennom tegn, symboler og kroppslige uttrykk (Goffman 1968:59). Denne formidlingen skjer både bevisst og ubevisst, skriver Goffman. Dette åpner opp for at man kan styre sin opptreden strategisk. Gjennom denne stylingen av sosial informasjon, styrer man sin opptreden, og man har da mulighet til å påvirke den sosiale identiteten som man blir gitt av andre.

Erving Goffman (1968) skriver at et stigma enten er *diskrediterende* eller *potensielt diskrediterende*. Ikke alle særpreget er direkte synlige, og hvis særpreget i tillegg ikke er kjent, er man kun *potensielt diskreditert*. I lys av Goffmans teorier om stigma og informantenes erfaringer med negative reaksjoner, ser jeg det slik at et avholdsstandpunkt og det å opptre som avholds kan være *potensielt diskrediterende*. Potensielt diskrediterte har muligheten til å styre den sosiale informasjonen om sitt særpreget og da også om sitt stigma. Man kan styre den sosiale informasjonen om seg selv og sitt særpreget i den grad at særpreget ikke røpes eller blir

kjent. Man lar da et stigma gå upåaktet hen, og man utfører da *passering* av et stigma (Goffman 1968:57-58).

Bakgrunnen for at man ønsker å la et særpreg, et stigma, gå upåaktet hen er at man blir klar over hvordan særpreget blir bedømt som diskrediterende av andre. Goffman (1968) beskriver dette som at man blir kjent med det normale standpunktet, og at man forstår at man er diskvalifisert i forhold til dette. Man er bærer av et stigma når man er diskvalifisert fra full sosial aksept (Goffman 1968:9). Når man erfarer og forstår dette, vil man prøve å mestre hvordan andre behandler en på bakgrunn av stigmaet og utvikle måter som man kan la et stigma gå upåaktet hen, skriver Goffman (1968:101).

Gjennom å ikke presentere avholdet og argumentasjon

I denne delen vil jeg diskutere hvordan informantene styrer den sosiale informasjonen om seg selv gjennom å ikke ta avholdet med i sin selvpresentasjon og la være å argumentere i møte med drikkende. I følge Goffman styrer vi den sosiale informasjonen i vår selvpresentasjon. Selvpresentasjoner er en del av våre opptredener i sosiale møter.

Da jeg begynte på videregående så skulle man presentere seg selv for alle i klassen. Og da sa jeg det at; - hei, jeg røyker ikke og jeg drikker ikke. Og jeg lærte vel ganske fort at det ikke er den beste måten å presentere seg på. Da får man jo veldig mye pes, og da fant jeg ut at jeg bare får la folk finne ut av det selv etter hvert. I stedet for at de bestemmer seg med en gang for at hun der, hun er rar, hun gidder jeg ikke være med, så kan de heller først finne ut om de kanskje liker meg, og så får de bestemme etterpå om jeg er rar eller ikke.

Denne informanten beskriver her en selvpresentasjon i konkret form, Goffmans begrep om selvpresentasjoner favner om selvpresentasjoner i bredere forstand – noe vi gjør i alle sosiale møter. Denne informanten forteller her om at hun inkluderte avholdsstandpunktet i sin selvpresentasjon da hun begynte på videregående skole. Jeg ser her en beskrivelse av en *læringsprosess* (Goffman 1968) hos en person med et stigma. Informanten ble kjent med *det normale standpunktet*, og hvordan man kan bli *diskvalifisert* i forhold til dette. Hun oppfylte ikke de normales betingelser når hun presenterte seg som avholds. Informanten erfarte at det ikke lønte seg for henne å ta med avholdsstandpunktet i sin selvpresentasjon, da dette fikk konsekvenser. Hun mener at andre da fikk en umiddelbar negativ holdning til henne (*hun er rar*). Videre kunne opplysninger om avholdsstandpunktet føre til umiddelbar avvisning (*hun gidder jeg ikke være med*). Etter hvert fant hun ut at det var fordelaktig for henne å fortelle om avholdsstandpunktet etter hvert, og hun *mestrer* da stigmaet. Hun mener det var best at de

først skulle finne ut om de likte henne, og så få vite om avholdsstandpunktet. Kanskje hun her ønsket å først etablere de andre som venner og da *de kloke* (Goffman 1968)? Da ville disse utgjøre *sympatiske andre*, og antagelig bedømme informasjon om avholdet på andre premisser. Gjennom en slik læringsprosess forholder informantene seg til det de tror eller vet at andre mener om dem.

Jeg klarer heller ikke å si fra til folk rundt meg som jeg ser drikker for mye, jeg får meg ikke til å si det til dem. For da blir jeg plutselig hun pripne avholdsberta som skal begynne å mase igjen. Jeg holder det stort sett for meg selv.

Denne personen mener at hun "blir" *hun pripne avholdsberta som skal begynne å mase igjen*, at hun blir bærer av en diskrediterende egenskap, hvis hun sier sin mening om andres drikking. Når hun unngår å si sin mening, kan hun unngå bli diskreditert og unngå stigma.

Flere av informantene har den erfaringen at de ikke lenger promoterer avholdsstandpunktet i like stor grad som de gjorde da de var yngre. De presenterer seg ikke like ofte som avholds, og de ønsker ikke å synliggjøre avholdsstandpunktet gjennom argumentering så ofte som før.

Men du kan jo ikke være voksen avholds og holde på på den måten som du gjorde når du var 15. Med å liksom snakke til alle andre om at det er så elendig å drikke, du kan ikke drikke og bla bla bla. Da blir du ganske fort utstøtt sosialt, du må liksom bare holde kjeft og mind your own business liksom.

Bakgrunnen for at man ikke ønsker å argumentere like mye, er de reaksjonene som man kan få på dette. Denne informanten uttrykker det så sterkt at følgen av å argumentere mot drikking er at man da blir *utstøtt sosialt*. Det er tydelig at det å opptre som avholds, med argumentasjon, kan innebære et stigma. Denne personen har funnet ut at det er best å ikke si så mye, og *passer sine egne saker*. Jeg ser det slik at informantene styrer den sosiale informasjonen om seg selv og sitt avhold, når de lar være å argumentere. Denne styringen vil også kunne innebære en *passering* av avholdet. Avholdet kan noen ganger gå upåaktet hen hvis de ikke tydeliggjør sitt syn.

Men det hender at jeg har diskusjoner, men det er stort sett ikke på fest liksom. På fest er det veldig sjeldent at en egentlig gidder å bry seg med det. Men så gjør en heller ikke et så stort nummer ut av det, hvis man ikke sier så mye om det så antar kanskje folk bare at en skal kjøre eller opp tidlig og ikke har lyst til å ha bakrus i morgen eller et eller annet sånt. For det er jo alltid andre som ikke drikker også.

I kapittel fem foreslo jeg at det finnes noen legitime og aksepterte grunner for å ikke drikke i en drikkesituasjon, og at noen grupper er fritatt drikking normativt. En form for passering av avholdet er å opptre som en *egentlig drikkende*, slik som denne informanten forteller om her. Andre kan anta at man er en egentlig drikkende, med en legitim grunn for ikke å drikke.

Gjennom å drikke alkoholfritt

I kapittel fem har jeg beskrevet noen typiske reaksjoner som informantene forteller at de får på det å opptre som avholds. Informantene opplever at avholdet ofte kan bli et tema i samtaler med fremmede og avholdet kan tiltrekke seg stor oppmerksomhet – også til den grad at det overskygger andre egenskaper. Det neste kapittelet handler om hvordan informantene drikker alkoholfritt²⁰ for å slutte opp om situasjonen, for å understreke tilhørigheten til et felleskap og for å markere overganger. Noen av informantene sier også at de kan drikke alkoholfritt for å unngå oppmerksomhet rundt avholdet. Jeg ser at de da styrer den sosiale informasjonen om seg selv i den grad at det kan kalles en *passering* (Goffman 1968). De kan velge å usynliggjøre avholdet og opptre som drikkende, ved hjelp av flasken eller glasset med alkoholfritt.

I: Jeg begynner å drikke mer og mer øl da.

Sunniva: Munkholm?

I: Ja, og det er kjempeegoistisk, jeg har gått rundt som en levende rollemodell i mange år, sånn stort sett da.(...) I prinsippet så skulle en sikkert si at jeg kan ikke stå her og late som jeg drikker, og det er jo ikke det jeg gjør heller. Men jeg har ingenting i mot at når jeg er ute, og det kommer en tilfeldig person bort og vi snakker sammen, at den personen ikke legger merke til at jeg er avholds - det synes jeg er fantastisk. (...) Og jeg synes det er forferdelig irriterende å ha en sånn lapp, det første folk møter hele tiden er at du er avholds, det er forferdelig slitsomt altså. Det er som om man ikke skulle ha øyenbryn og ørene på feil sted, og du vet at folk ser det hver gang liksom og at det er det som folk henger seg opp i da.(...) Men det der, det er ikke noen big deal at jeg drikker Munkholm og folk tror jeg drikker øl, men jeg merker bare at det er deilig at det ikke blir et tema, og folk tenker ikke å nei han er edru, da må jeg forandre meg.

Her uttrykkes det at meningen med å drikke alkoholfritt øl er å passere avholdet. Å drikke Munkholm gir han en mulighet til å la avholdsstandpunktet gå upåaktet hen i sosiale møter med fremmede ute på byen. Passeringen er intendert fra informanten sin side, og dette kan ses på som en strategi i møte med stigma. Videre blir det å opptre som avholds her beskrevet som en *lapp*, og som å ha øyenbryn og ører på feil sted. Det er tydelig at denne informanten mener at avholdet kan være svært synlig, og avholdet beskrives mer som diskrediterende enn potensielt diskrediterende. I lys av Goffman (1968) er avholdet likevel potensielt diskrediterende fordi det kan passeres. Informanten forteller at avholdsstandpunktet er *det som folk henger seg opp i*, dette kan dominere i sosiale møter ute på byen. Informanten

---

²⁰ Med ”alkoholfritt” mener jeg da alkoholfri vin, alkoholfritt øl eller alkoholfri champagne. Når jeg ikke spesifiserer type alkoholfri drikke, og skriver ”alkoholfritt”, snakker jeg altså om en av disse.

forteller at han kan unngå dette ved å drikke Munkholm, og jeg ser at han da kan unngå et stigma.

Konklusjon

Jeg har her analysert frem to ulike måter som informantene unngår stigma. De kan usynliggjøre avholdet gjennom å ikke presentere avholdet eller å ikke argumentere for det, og gjennom å drikke alkoholfritt øl. Dette kan innebære former for passering, siden de kan styre den sosiale informasjonen som seg selv i en slik grad at det går upåaktet hen. Dette skjer da på bakgrunn av reaksjonene som jeg analyserte i kapittel fem.

Jeg ser også at usynliggjøring og passering av avholdet kan medføre en følelse av ambivalens. I det forrige sitatet skildres passeringen som en kontrast til det å være forbilde (rollemodell), og informanten beskriver hans valg om å drikke som egoistisk. Allikevel vil han passere avholdet, fordi avholdsopptreden vil bli omformet til et stigma i ”ut på byen - konteksten”. Goffman mener at man alltid vil etterstrebe å passere et stigma hvis man har muligheten til det:

”Because of the great rewards in being considered normal, almost all persons who are in a position to pass will do so on some occasion by intent”

(Goffman 1968:95).

Med bakgrunn i mine funn fra kapittel fire og fem ser jeg at informantene allikevel ikke alltid ønsker å passere sitt stigma. De kan også ønske synliggjøre sitt særpreg og være forbilder, for å kunne kjempe for *saken*. Deres overbevisning vil også kunne beskytte dem fra stigma.

Informantene ønsker ikke alltid å leve opp til *normalen*.

Kapittel 7 – Å delta i drikkesituasjoner gjennom å drikke alkoholfritt

Informantene kan delta i drikkesituasjoner på flere måter. Jeg har diskutert hvordan de kan ønske å opptre som forbilder og da synliggjøre avholdet. Informantene kan da delta i drikkesituasjoner og samtidig synliggjøre avholdet. Men jeg har også funnet at de kan ønske å usynliggjøre avholdet, da å passere avholdet. Dette kan de gjøre gjennom å argumentere mindre, ved å ikke gjøre det kjent at de er avholds eller gjennom å drikke alkoholfritt. Dette kapitlet skal også ta for seg informantenes erfaringer med å drikke alkoholfritt. Men her er ikke formålet usynliggjøring eller passering av avholdet, men *andre forklaringer* på hvorfor de drikker alkoholfritt øl, alkoholfri vin eller alkoholfri champagne. Her tar jeg i bruk Goffmans begreper rundt mellommenneskelige ritualer og sosiale møter. Og jeg trekker inn Willy Pedersen (1994, 1998) og Philip Lalander (1998) sine tanker for å analysere informantenes drikking av alkoholfritt ut i fra teorier om alkoholens symbolske dimensjon. Men først i dette kapitlet skal jeg gå inn på en måte informantene kan delta i drikkesituasjoner som jeg ennå ikke har diskutert; deltakelsen i drikkesituasjoner der alkoholen ikke er eneste, eller dominerende, bindende tegn.

Et bindende tegn [tie-sign] er i følge Goffman (1971:194) de tegn (adferd, handlinger eller objekter) som indikerer og bekrefter forholdet mellom personene som møtes. Lalander (1998:270,276) ser at alkoholen kan fungere som et slikt tegn som binder; alkoholen kan bekrefte forholdet mellom personer, og personer kan ta alkoholen i bruk for å skape et fellesskap. I mange drikkesituasjoner kan alkoholen dominere som tegn på fellesskap. Dette er situasjoner og kontekster der deltakerne ikke samler seg rundt en spesiell aktivitet, utenom det å drikke alkohol. Noen av informantene betinger derfor andre aktiviteter, enn konsumeringen av alkohol, når de deltar i drikkesituasjoner. Bakgrunnen for dette kan være deres meninger om og holdninger til andres alkoholbruk.

Og folk forventer at jeg skal synes det er kult å gå på en eller annen fest, se på at folk spyrr, høre på altfor høy musikk, og så roper de over den musikken. Og det er det meste det dreier seg om, det å bli full og dette skal jeg liksom akseptere og synes er gøy da.

Her uttrykker en informant sin mening om andres alkoholbruk, og samtidig ser jeg at han her ønsker å distansere seg fra drikkesituasjoner der *det for det meste dreier seg om å bli full*. Jeg

finner at de heller kan velge å delta i drikkesituasjoner der alkoholen ikke dominerer som tegn på fellesskap.

Altså, jeg går jo på pub og ser fotballkamper for eksempel. Det er jo min måte å gå ut på holdt jeg på å si. Men da har man jo noe man skal gjøre da, man har ting man skal ut å gjøre. Eller hvis du skal spille biljard for den saks skyld.

Denne informanten går på puber som viser fotball eller som har biljardbord. Andre informanter forteller at de ofte går på konserter. I alle disse kontekstene vil deltakerne i større grad samle seg om en *felles interesse* eller det å *gjøre noe* sammen som da ikke er å drikke alkohol. Selv om de andre deltakerne drikker alkohol, vil ikke alkoholen fungere som eneste bindende tegn i slike kontekster. Musikken, biljarden eller fotballen, og den felles interessen for disse aktivitetene, vil da fungere som alternative tegn på fellesskap (jf Lalander 1998:282).

Jeg vil nå gå tilbake til hovedtemaet i dette kapittelet; andre forklaringer på at de drikker alkoholfritt enn usynliggjøring og passering av avholdet. Et gjennomgående tema for denne delen vil være alkoholens symbolske dimensjon. Kapittelet vil analysere hvordan informantene drikker alkoholfritt for å støtte opp om situasjonen og vise at de støtter alkoholbruk, for å skape, bekrefte og få tilgang på et fellesskap og for å markere overganger og det spesielle. Denne delen vil da spesielt belyse elementer innenfor drikkekultur og omhandle alkoholen og den alkoholfrie drikkens betydninger.

For å slutte opp om en drikkesituasjon og dens betydning

I et sosialt møte vil vi samarbeide slik at situasjonen og vår selvpresentasjon blir opprettholdt og vellykket, skriver Goffman (2005). Hans syn er at vi ønsker å opptre slik at situasjonen flyter og blir harmonisk. I en drikkesituasjon der informantene argumenterer mot alkoholbruk og/eller der avholdsoptreden blir omgjort til et stigma, vil situasjonen kunne være preget av disharmoni. Jeg finner at informantene også ønsker å oppnå harmoniske møter med andre, selv om alkoholen er til stede. De ønsker ikke alltid å være kritiske, men også å uttrykke aksept for andres alkoholbruk. Deres avholdsstandpunkt kan være kjent, eller de gjør det kjent, i situasjonen, men samtidig finner jeg at de kan vise at de støtter opp om situasjonen gjennom å drikke alkoholfritt. Det å drikke alkoholfritt kan bli mottatt som et tegn på at man støtter situasjonen og involverer seg i situasjonen. Goffman (1963) skriver at i hvilken grad vi involverer oss i en situasjon er avgjørende. En situasjon vil bli opprettholdt og bli betegnet som harmonisk hvis deltakerne involverer seg *gjensidig*.

Jeg ser at det å drikke alkoholfritt kan bli mottatt som en bekreftelse på støtte og involvering, og det vil utgjøre grunnlaget for en gjensidig involvering i en situasjon der andre deltakere drikker alkohol.

Men jeg vet ikke helt, jeg tror nok kanskje han syns det er litt rart, at jeg ikke deltar i det. Eller det er veldig viktig i vår familie da, eller for de det å kose seg. Og når han skjønnte at det gikk an at jeg av og til drakk alkoholfri vin, da syns han at det var veldig morsomt og kjøpte masse vin til meg. Helt til jeg sa nei, jeg er ikke så begeistra for det heller. Så det er kanskje han som er mest, ja jeg vet ikke.

Her forteller en informant om en far som ble glad når han skjønnte at hun kunne drikke alkoholfri vin. Jeg ser det slik at faren her ser drikkingen av alkoholfri vin som tegn på at hun i større grad støtter og involverer seg i situasjonen. Gjennom å drikke alkoholfritt kan informantene vise at de støtter og aksepterer andres drikking, og at de ikke ønsker å motarbeide den. I sitatet over er det tydelig at familien legger betydningen *kos* i det å drikke vin. Gjennom å drikke alkoholfri vin kan hun også støtte opp under denne *betydningen*. En forklaring på at drikkende reagerer på avholdsstandpunktet, kan være at de drikkende er redd for at de avholdne avviser alt det som er *rundt* alkoholen. I dette tilfelle kan faren være redd for at hun ikke støtter opp under *kosen*, og derfor kjøpte han masse alkoholfri vin når han forsto at hun av og til kunne drikke dette.

I: Det er jo veldig søtt da, han ble jo veldig, veldig glad et år jeg kom hjem med en vinflaske til de to, da ble han fra seg av lykke.

Sunniva: Ja, en vanlig vin da?

I: Ja, med alkohol da.

Sunniva: Så du ga det i gave til de?

I: Ja, jeg tenkte jeg kunne.. jeg er stor nok nå til å takle og se at foreldrene mine tar et glass. Og så kjøpte jeg en alkoholfri vinflaske til meg selv da. Og så satt vi og koste oss.

Her involverer informanten seg, samtidig som hun *støtter* situasjonen. I følge Goffman (2005) vil vi i sosiale møter ønske å vise aktelse og respekt for dem vi møter og for situasjonen, og mellommenneskelige ritualer kan bli betegnet som aktelsesritualer [deference rituals]. Når informantene drikker alkoholfritt kan man se det slik at de ønsker å uttrykke nettopp aktelse og respekt for situasjonen. Her støtter informanten foreldrenes drikking konkret, og viser aktelse og respekt, ved at hun kjøper en flaske vin til de. Motsetningen til dette ville da være å motarbeide situasjonen, for eksempel gjennom å argumentere mot drikking. Da kunne situasjonen blitt disharmonisk, men her virker det som situasjonen bærer preg av harmoni. Dette er da en form for *samarbeid* og dette vil gjøre at situasjonen flyter, for å bruke Goffman sine ord. Informanten i dette sitatet støtter også det som er *rundt* alkoholen og den

betydningen som de drikkende legger i alkoholen – her også er dette *kos*. Dette støtter hun også ved at hun selv tar i bruk flasken (med alkoholfri vin) og sammen deler de da en felles forståelse av hva *flasken betyr – kos*. Begge flaskene, både den med alkohol og den uten alkohol, kan ha denne betydningen for deltakerne, slik jeg ser det. En slik meningsdimensjon må da ligge i *flasken* eller det *fine glasset*:

Så sånn sett synes jeg det er morsomt med alkoholfri vin at det er alltid litt gøy å ha fine glass og ikke, jeg synes det liksom er et eller annet som... Og det smaker jo annerledes og det er en annen måte å drikke ting på. Du kan si at det her er sterk dårlig saft liksom, men det smaker annerledes og det føles annerledes, selv om det er alkoholfritt, det er en annen type ting da. Som kan... flasker er fine og glassa og alt liksom.

Det å drikke alkoholfri vin blir her beskrevet som annerledes fra å drikke andre alkoholfrie drikker, som kaffe eller brus. Det som er forskjellen er at det *føles* annerledes, sier informanten. Det å drikke alkoholfri vin representerer *en annen måte å drikke noe på*. Jeg ser det slik at hvordan dette *føles* og da hva alkoholen og den alkoholfrie drikken står for (symbolsk dimensjon) er skapt innenfor drikkekultur. Jeg finner at informantene også kan påvirkes av dette, og de kan også være med på å videreskepe denne meningen. Informantene kan legge de samme betydningene i det å drikke alkoholfri vin, som drikkende legger i å drikke vin med alkohol. Jeg vil nå rette fokuset mot flere slike symbolske betydninger som alkoholen og alkoholfrie alternativer kan ha; skapelsen og bekreftelsen av *felleskap* og markeringen av *overganger* og det spesielle.

For å bekrefte og få tilgang på et fellesskap

Goffman (2005) ser at bekreftelsen av relasjoner og fellesskap er ritualenes og de sosiale møtenes funksjon. Alle sosiale møter bekrefter *i en eller annen grad* en relasjon eller et fellesskap. Som nevnt over er bindende tegn [tie-signs] handlinger eller objekter som i særlig grad indikerer og bekrefter, relasjoner og fellesskap (Goffman 1971). Jeg ser at alkoholen kan være et slikt objekt som binder og bekrefter et fellesskap. Jeg finner at informantene kan ta i bruk alkoholfritt øl eller alkoholfri vin for å skape og bekrefte et fellesskap, og at også denne drikken fungerer som et bindende tegn mellom deltakerne [tie-sign]. Hvordan fungerer alkoholen og den alkoholfrie drikken²¹ som et slikt tegn på fellesskap?

---

²¹ Med ”alkoholfritt” mener jeg fortsatt alkoholfritt øl, alkoholfri vin eller alkoholfri champagne.

Er det ikke noe av det samme vi ser i dagens drikkeseremoniell? Vi løfter glasset og roper ”skål”, ”bånnski”, ”så svinger vi på seidelen igjen”. Alt betoner målet: fellesskap. Vi gjør noe sammen. Vi gjør det på samme måte. Vi er ett.

(Pedersen 1994:125).

Pedersen (1994, 1998) ser at rusbruk er sterkt ritualisert adferd, men vektlegger de symbolske dimensjonene av fellesskap, likhet og overganger til å spesielt gjelde innenfor det man kan kalle etablerte drikkeritualer, slik jeg ser det. Eksempler på slike kan være nyttårsaften, russedåp, plingfest (tippekampdrikking) og andre drikkeleker. I lys av Goffmans tanker vil alle drikkesituasjoner bli kunne kalt drikkeritualer, og all alkoholbruk vil kunne bli kalt rituell, etter min mening. I situasjoner og sosiale møter der alkoholen er til stede, utveksler vi støtte og bekrefter fellesskap i en eller annen grad, slik som vi gjør i alle sosiale møter. Men gjennom Pedersens (1994, 1998) fokus på etablerte drikkeritualer blir alkoholens symbolske dimensjon *tydeliggjort*. Både Pedersen (1994, 1998) og Lalander (1998) ser at alkoholen kan symbolisere likhet og fellesskap, i tillegg til overganger og ”time-out” som jeg kommer tilbake til nedenfor. Fellesskap kan skapes gjennom alkoholen eller den alkoholfrie drikken fordi dette representerer en felles aktivitet og det å gjøre noe *likt*. Hvis informantene for eksempel drikker alkoholfritt øl, vil de da drikke på en likeartet måte sammenlignet med de som drikker øl i situasjonen. Opptreden og adferden blir *lik*.

Sånn vil jeg nesten si i en kompisgjeng også, ikke at de er så opptatt av det. Men det er sånn der drikke med kompisene, ”vi har noe sånn brus i kjøleskapet”, og så går jeg liksom og tar vann av springen og går inn og ut. Du orker jo ikke det da. Og da er det deilig å ha med seg en sekspakning med Munkholm, og sitte og jekke med lighteren. Det er helt latterlig altså, men det er et eller annet med det å.. Selvfølgelig man sitter jo og har en privat markering med å ha med seg alkoholfritt øl uansett liksom, men det er et eller annet med at; ok nå drikker jeg av en glassflaske, jeg sitter ikke og skjenker brus av en halvannen liter plastflaske. Det er helt merkelig det altså, men det er et eller annet med det altså.

Jeg tolker informanten slik at han føler at han blir likere de andre når han drikker Munkholm, i forhold til når han drikker brus. Det å ha med seg en sekspakning og *jekke med lighteren* er det samme som de andre deltakerne gjør, og opptreden blir lik. Dette i seg selv kan skape et fellesskap, og både den alkoholfrie ølen og ølen med alkohol, kan fungere som bindende tegn [tie-signs]. Man kan også se det slik at man får *tilgang* på fellesskapet gjennom å være lik de andre. Selv om de andre deltakerne vet at han er avholds, og ser at han drikker Munkholm, vil han ikke skille seg ut i like stor grad som når han drikker brus. I tillegg vil det å drikke alkoholfritt også her kunne ses på som å støtte opp under situasjonen, og også et bevis på at man støtter de andre deltakerne sin drikking av alkohol. Dermed kan han også få tilgang på et fellesskap gjennom å drikke alkoholfritt øl, fordi de alkoholdrikkende ikke kommer i

forsvarsposisjon og avviser den avholdne. I tillegg vil det å drikke Munkholm, og det å drikke øl, utgjøre et samarbeid i situasjonen, sammen arbeider kompisene for at situasjonen flyter. Når han også har med seg en sekspakning og *jekker med lighteren* er altså hans opptreden mer lik de andre, og en sterkere grad av fellesskap kan oppnås. Dette kan kanskje også innebære at informanten skaper og får tilgang på et *maskulint fellesskap* gjennom å drikke Munkholm. Jeg tolker denne informanten også slik, jeg tror Munkholm har en ekstra symbolsk verdi *sammen med kompisene*.

Det å drikke Munkholm vil fungere som en erstatning for alkoholen, og innebære en speiling av det å drikke alkohol. I drikkekultur kan flasken og glasset symbolisere fellesskap og likhet, og denne symbolverdien blir skapt innenfor drikkekultur. Jeg ser det slik at alkoholfritt øl eller alkoholfri vin kan inneholde den samme symbolske dimensjonen, selv om det fysiske innholdet er forskjellig. Som jeg tidligere har hevdet kan symbolverdien ligge i *flasken* eller i *glasset*.

Og for meg da, særlig sammen med foreldrene mine og deres venner, og i sånne settinger der de... Det er veldig sånn champagne liksom på nyttårsaften, som er veldig sånn fint og flott, og da kunne jeg drikke alkoholfri champagne for å være med. Og det er jo kanskje enda mer viktig for moren min da, at jeg skal være med likeverdig, enn det er for meg da.

Den sterke betydningen av det å drikke alkoholfritt kommer til syne i dette sitatet. Det å få full tilgang til situasjonen kan avhenge av at man drikker alkoholfritt – denne informanten kan drikke alkoholfri champagne *for å være med*. Å drikke brus vil kunne utgjøre et større brudd med drikkesituasjonen, og normene og de seremonielle reglene innenfor denne. Dette vil kunne gjøre at man skiller seg ut. Gjennom å drikke alkoholfritt følger de en seremoniell regel og en norm som kan si *at vi skal støtte opp under situasjonen* eller *vi skal bruke flasken eller glasset for å skape og bekrefte fellesskap og overganger*. Dette innebærer at de også følger en normativ forventning, som informanten over beskriver; *det er viktigere for moren min at jeg skal være med likeverdig, enn det er for meg*.

For å markere overganger og det spesielle

I avsnittet over nevnte jeg at en seremoniell regel kan være *at vi skal drikke alkohol for å skape overganger*. Både Lalander (1998) og Pedersen (1994, 1998) ser at alkoholen kan symbolisere og ha en meningsdimensjon som innebærer liminalitet, da overganger. Pedersen (1994, 1998) skriver at vi gjennom bruk av rusmidler oppnår en ”time-out”, brudd og

diskontinuitet. Drikkeritualet kan innebære og gå over en grense der de vanlige normene ikke gjelder lenger (Pedersen 1994:126). For å markere overgangen og det spesielle tas alkoholen i bruk, på grunn av den meningsdimensjonen den har innenfor drikkekultur. Alkoholen gir oss da muligheten til å tydeliggjøre overgangen fra hverdag til fest – fra det *vanlige* til det *spesielle*. Ut i fra det informantene forteller, finner jeg at også de tar i bruk flasken for å tydeliggjøre en slik overgang. De fyller *flasken* med alkoholfritt, men gjennom å drikke alkoholfri vin eller alkoholfri champagne forteller de at de oppnår en følelse av at situasjonen blir spesiell eller høytidelig. Som jeg tidligere har skrevet, ser Goffman (2005) det slik at den meningsbærende dimensjonen i mellommenneskelige ritualer kan være skjult i dens repeterende og rutinemessige gang. Som Goffman sier det; vi *handler uten grunn* ved hjelp av de seremonielle reglene (Goffman 2005:49). Vi opptrer på en spesiell måte eller gjør noe spesielt, og forklarer *hvorfor* med *fordi det skal være slik*. Vi kan uttrykke det trivielt, men i det trivielle og rutinemessige skjuler det seg en sterk mening og betydning.

Sunniva: Hvorfor valgte du å ha fruktchampagne?

I: Fordi det var champagne og det var nyttårsaften. Champagne er.. Man skal riste den og så skal man skyte korken.

Sunniva: Dere skal riste den, det er..

I: Det er litt av sjarmen med nyttårsaften, klokka 12 så skulle man sprette champagnen ikke sant, og da ble det vår fruktchampagne liksom.

Alkoholbruk styres av seremonielle regler, også alkoholbruk i dette etablerte drikkeritualet nyttårsaften. Nyttårsaften kretser rundt champagnen som *skal* sprettes ved midnatt. Når vi gjør dette *vet* vi at det er nyttårsaften, og champagnens symbolverdi er så sterk at nyttårsaften kan *avhenge* av den. Her uttrykkes det å drikke fruktchampagne som en *selyfølge*, man *skal* riste den og så *skal* man skyte korken – dette begrunnes med rutine. Jeg ser derfor tydelig hvordan *seremonielle regler* kan styre denne informantens drikking av fruktchampagne i nyttårsaftenskonteksten. De seremonielle reglene som styrer nyttårsaften, og champagnens mening og betydning på nyttårsaften, blir også skapt innenfor drikkekulturen. Som jeg beskrev innledningsvis i denne oppgaven brukes begrepet drikkekultur på forskjellige måter. Der Saglie (1994 i Horverak og Bye 2007) snakker om flere drikkekulturer snakker Horverak og Bye (2007) om flere drikkeskikker. Horverak og Bye (2007:45) ser at det finnes en drikkekultur på nasjonalt nivå, men at det innenfor denne vil være ulike drikkeskikker, drikkevaner og drikkesituasjoner. Når jeg her snakker om en drikkekultur, refererer dette også til at det finnes flere drikkeskikker innenfor denne. Men når det gjelder nyttårsaften ser jeg det slik at man kan ha en dominerende forståelse av hvordan denne kvelden skal gjøres innenfor en drikkekultur på nasjonalt nivå. Jeg tror at hvordan informantene feirer nyttårsaften også vil

bli formet innenfor denne dominerende forståelsen innenfor en nasjonal drikkekultur. Jeg finner at selv om de tar avstand fra drikkekultur, vil også de kunne bli påvirket av denne. Den dominerende forståelsen av hvordan vi skal feire overganger vil i utgangspunktet kunne påvirke oss alle, og da hvordan vi feirer disse overgangene.

Informantene forteller også at de drikker alkoholfri vin ved andre spesielle anledninger eller fine middager.

Jeg vil heller at vi har alkoholfri vin eller alkoholfri champagne når det skal være litt ekstra og litt sånn, fordi det er greit å ha forskjell på hverdag og fest. Det er forskjell på fest og fest også, bryllup er noe annet enn bare julemiddag. Det er greit å ha noe annet enn Solo liksom, når det er noe spesielt, og det ser penere ut og litt sånn.

Alkoholfri vin eller champagne drikkes for å skape forskjell på hverdag og fest, og fest og fest (!). Her ser jeg også hvordan seremonielle regler styrer adferd, opptreden begrunnes rutinemessig – det *skal* være slik. Dette er et uttrykk for normer som styrer hvordan vi skal markere det spesielle, og overgangen til dette. Videre er den ytre dimensjonen av flasken at *det ser litt penere ut*, og den symbolske dimensjonen skjuler seg i *litt sånn*. Jeg ser at *litt sånn* kan innebære *mye*, flasken med alkoholfritt har styrken til å endre en situasjons karakter, forteller denne informanten.

Konklusjon

Sett i lys av Goffman (2005) sitt perspektiv, ser jeg at informantene vokter og formgir de symbolske betydningene av sin avholdsopptreden også gjennom å drikke alkoholfritt. Jeg har her beskrevet hvordan de kan opptre som avholds, og være tydelig på at de drikker alkoholfritt, men allikevel få *tilgang* til og *nyttiggjøre* seg av alkoholens betydnings- og meningsdimensjon. De vil også være med på å *videreforme* en slik betydnings- og meningsdimensjon gjennom å ta i bruk alkoholfri drikke for å skape kos, fellesskap og likhet. Jeg har argumentert for at alkoholfritt (øl, vin, champagne) kan symbolisere det samme for informantene, som alkoholen kan gjøre for de drikkende. De drikkende kan også se at alkoholfrie alternativer (når de drikkes av de avholdne) kan symbolisere det samme alkoholen. Bakgrunnen for dette er at det virker som om denne opptreden (fra informantene) blir tatt godt i mot og godtatt. Jeg tolker informantene slik at de får støttet opp under situasjonen og deltatt i fellesskapet, og at de får markert overganger gjennom å drikke alkoholfri vin eller alkoholfritt øl. De avviser da ikke alkoholens betydninger, som de gjør gjennom argumentet om at alkoholen er overflødig (i kapittel fire). Hvordan informantene opplever å drikke alkoholfritt er også sosialt skapt innenfor drikkekultur.

Dette kapitlet har da også vist noe av nærheten som de har til drikkekultur. Som individer i samfunnet vil også de bli påvirket av drikkekultur og seremonielle regler innenfor denne. Dette viser alkoholens posisjon, og da ikke minst posisjonen til hva alkoholen *symboliserer*. Jeg ser det slik at flaskens symbolverdi i drikkekulturen er så sterk at dette fører til at til og med avholdsunge tar i bruk det symbolske innholdet.

Kapittel 8 – Oppsummering og avsluttende tanker

Hovedfunn

Brudd med seremonielle regler og normer innenfor drikkekultur

Jeg har i denne oppgaven undersøkt hvordan informantene møter drikkekultur og hvordan de blir møtt av drikkende. Målet har vært å kunne si noe om drikkekultur og hvilke normer som kan eksistere innenfor drikkesituasjoner. Informantenes fortellinger om reaksjoner fra drikkende, og om deres justering av opptreden på bakgrunn av disse, kan fortelle oss noe om dette.

På bakgrunn av analysen av informantenes erfaringer er det tydelig at avholdet har en *betydning* for drikkende, og at avholdsstandpunktet *kan* være diskrediterende og utgjøre et stigma. Blant annet tiltrekker det seg oppmerksomhet i en slik grad at det kan overskygge andre egenskaper og kjennetegn. Bruddet med drikkesituasjoner, som informantenes avhold representerer, synliggjør at det eksisterer normer og seremonielle regler som styrer drikkesituasjoner. I følge Goffman (2005) vil den symbolske og meningsbærende dimensjonen både være skjult, og komme for dagen, i den rituelle organiseringen av sosiale møter. Den meningsbærende dimensjonen kan være skjult fordi den gjemmer seg i rutinen og de uskrevne reglene, samtidig som den kan bli tydelig gjennom repeteringen eller ved at noen bryter rutinen. Informantenes avholdsopptreden representerer da et brudd med rutinen, og avvikssosiologisk kan man si at det normale standpunktet blir tydeliggjort gjennom bruddet. Jeg ser at det å opptre som avholds kan utgjøre et brudd med normer og seremonielle regler i noen drikkesituasjoner. Disse kan handle om at man skal drikke alkohol i en drikkesituasjon, eller at man skal ta i bruk flasken/ glasset for å støtte opp om situasjonen, fellesskapet og for å markere overganger. Jeg ser også at noen grupper kan være unntatt normen om at man skal drikke, slik som kristne, alkoholikere, bilkjørere og gravide. Vi kan også se omrisset av alkoholbrukens dominans og posisjon blant unge mennesker, gjennom de konsekvensene det får og bryte med normer og seremonielle regler innenfor drikkekultur.

Synliggjøring og usynliggjøring. Stolthet og stigma

Jeg finner kontraster i informantenes erfaringer. En slik kontrast er at de både ønsker å synliggjøre og usynliggjøre avholdet. Jeg har diskutert hvordan informantene ønsker å være forbilder og synliggjøre avholdsstandpunktet for omverdenen. Jeg finner også at deres overbevisning og troen på egne argumenter, kan gjøre at de ikke blir berørt av et stigma. Denne overbevisningen kan beskytte mot stigma, og den er blant annet skapt i samværet med de egne. Men senere i oppgaven finner jeg altså at avhold kan utgjøre et stigma og et sosialt avvik – dette er synlig gjennom informantenes fortellinger om reaksjoner og justeringer i avholdsopptreden i forhold til disse. Justeringer av avholdsopptreden innebærer en usynliggjøring gjennom at de kontrollerer den sosiale informasjonen om seg selv, og noen ganger passerer avholdet, gjennom å argumentere mindre og drikke alkoholfritt. Jeg finner også at informantenes livsfase utgjør en overgangsfase, der avholdet kan bli vanskeligere å håndtere. De møter en ny type alkoholkonsum, som både utfordrer deres egne meninger og innebærer at nye normative forventninger kan bli rettet mot dem. Jeg finner at, det jeg kaller, *kontinentale drikkeforventninger* nå kan bli rettet mot dem. Informantene forteller om en forventning blant de drikkende om at de for eksempel skal ta seg et glass vin til maten. Dette vil da også kunne utgjøre en norm og en seremoniell regel; man skal kunne drikke moderat til mat.

Men en konklusjon her er altså at det å opptre som avholds innebærer at man både vil synliggjøre og usynliggjøre avholdet, og at avholdet innebærer både en stolthet og et stigma. Videre vil det å ha et avholdsstandpunkt kunne innebære en ambivalens – da en dobbelthet mellom det å ville synliggjøre og føle en positiv annerledeshet, og det å ville usynliggjøre og føle et negativt utenforskap.

Å avvise og omfavne alkoholens betydninger

Jeg finner flere kontraster. Jeg ser at informantene både avviser og omfavner alkoholens symbolske meningsdimensjon. I kapittel fire fant jeg at de avviser de betydningene som alkoholen kan ha for de drikkende, gjennom argumentet om at alkoholen er overflødig. Informantene vektlegger at de ikke trenger alkoholen sosialt, blant annet med begrunnelsen om at opplevelsen av alkoholrus og adferden under påvirkning av alkohol, er sosialt skapt. I kapittel sju derimot, finner jeg at de nettopp tar i bruk alkoholfritt som symbol. Gjennom å drikke alkoholfritt kan de vise at de støtter opp under situasjonen, de kan skape, bekrefte og få

tilgang på et fellesskap og de kan markere overganger og det spesielle. Jeg ser at alkoholfritt kan ha den samme symbolske meningsdimensjonen for informantene, som alkoholen kan ha for drikkende. Både opplevelsen av å drikke alkoholfritt og å drikke alkohol er sosialt skapt innenfor drikkekultur. Men det er viktig å understreke at de både avviser og omfavner den. Gjennom deltakelsen på samlinger så jeg hvordan de ønsket å redefinere rammen for den edru opptreden. De vektlegger at de skal tørre å gjøre ”det de føler for” uten alkoholen, og jeg finner at de *ikke avhenger av* å drikke alkoholfritt for å for eksempel oppnå feststemning sammen med de drikkende.

Men denne omfavnelsen viser også styrken i alkoholens symbolske meningsdimensjon innenfor drikkekultur. Også avholdne som er svært skeptiske til drikkekultur, kan også ta i bruk flasken, da fylt med alkoholfritt, som symbol. De blir også påvirket av det alkoholen symboliserer innenfor drikkekultur.

Nærhet

Et annet hovedfunn i denne oppgaven er nærheten som informantene har til drikkekultur. Gjennom sitt avholdsstandpunkt og medlemskapet i Juvente uttrykker de kritikk av drikkekultur. De er engasjert i rusmiddelpolitiske spørsmål, de påpeker alkoholens posisjon og makt og de er i mot etablerte forestillinger. Men jeg finner allikevel at drikkekultur ikke er fremmed for dem. De lever i en relasjon til drikkekulturen – både gjennom mennesker de kjenner og gjennom deltakelse i drikkesituasjoner. Et hovedfunn er nærheten de tross alt har til drikkekulturen, og ikke distansen. De velger denne nærheten, men er også til en viss grad påtvunget den. Bakgrunnen for dette er alkoholens dominans på sosiale arenaer i samfunnet, spesielt innenfor deres aldersgruppe, slik jeg ser det.

Men det at man sier det så bastant, betyr jo ikke at man ikke kan akseptere og respektere at andre gjør andre valg. Min standhaftighet er veldig individuell da. Ja for jeg lever jo og virker i dette samfunnet og jeg liker mennesker altså, selv om veldig få er akkurat sånn som jeg. Så selv om man høres ut som en fundamentalist, så klarer man å tilpasse seg til samfunnet til en viss grad altså.

De uttrykker også en aksept for andres drikking. De er vant til at mennesker i deres omgangskrets drikker, og de ønsker ikke å uttrykke motstand mot denne drikkingen hele tiden. I mitt møte med informantene fant jeg også at de ønsket å understreke den aksepten og respekten de også kan ha for drikkende. Det kan hende at deres egen erfaring med å ikke alltid bli akseptert, gjør dem mer bevisst på at de selv skal uttrykke respekt for andres drikking.

Avviser det positive og påpeker det negative

Under dette prosjektet har jeg sett to teaterstykker fra Kolon Teater, som på hver sin måte presenterte argumentasjonen til Juvente og til informantene. Det første teaterstykket jeg så, ”Naboer”, fokuserte for det meste på at *alkoholen er overflødig*, slik jeg ser det. Dette stykket avviste den symbolske meningsdimensjonen i alkoholen. Dette stykket understrekte hvordan man ikke trenger alkoholen. Det andre teaterstykket jeg så, ”Ctrl Alt Z”, fokuserte i større grad på at rusmidler og *alkoholen er skadelig*. Denne todelte argumentasjonen handler kort sagt om at de både *avviser det positive* eller *påpeker det negative* ved alkoholen. Med å avvise det positive mener jeg at de avviser de positive betydningene som drikkende kan legge i alkoholen. Når de påpeker det negative, påpeker de da alkoholens skadevirkninger.

Den todelte argumentasjonen kan sammenlignes med skillet innenfor sosiologisk alkoholforskning. For det første den antropologiske og kulturorienterte retningen, som ser på de meningene, betydningene og funksjonene som alkoholen kan ha innenfor drikkekultur og drikkeskikker (det er altså dette informantene avviser). For det andre den problemorienterte som ønsker å bidra til å redusere skadevirkningene av alkoholbruk (disse påpeker informantene).

Alternative prosjekt og videre forskning

Tidlig i denne prosessen valgte jeg å fokusere mindre på organisasjon, og mer på informantenes erfaringer med møtet med drikkekultur. Et alternativt prosjekt kunne vært og gått dypere inn i organisasjonens argumentasjon og hvordan denne kunne være betinget av tradisjon, eller bli skapt og videreføret. Videre kunne jeg ha valgt å kun analysere organisasjonens samværskultur, noe som hadde vært avhengig av mer deltakende observasjon. Et annet alternativt prosjekt kunne vært å også ha intervjuet drikkende om deres møte med avholdsunge, eller deltatt sammen med informantene i drikkesituasjoner.

I denne oppgaven har jeg blant annet ønsket å finne ut noe om hvordan normer styrer drikkesituasjoner. Min innfallsvinkel til dette var informantenes fortellinger om reaksjoner fra drikkende, og om deres fortellinger om justeringer i opptreden i forhold til disse reaksjonene. En begrensning ut i fra empirien er at det kan være vanskelig å gripe fatt i hvordan avhold er diskrediterende, hvilke stereotyper det finnes om avholdsfolk og hvilke normer som styrer drikkesituasjoner. Derfor kunne det vært interessant og trukket inn de drikkendes perspektiv.

Disse alternative prosjektene kan innebære interessante spørsmål og innfallsvinkler for videre forskning.

Tanker avslutningsvis

Hvor avgjørende er avholdsstandpunktet for informantene videre?

En målestokk for hvor viktig eller avgjørende avholdsstandpunktet er for informantene videre, er om de kunne tenke seg å ha en kjæreste som drikker. Det viste seg at dette spørsmålet, var noe som alle informantene hadde tenkt over, dette er en relevant problemstilling for dem. Noen hadde også hatt kjæreste som drakk alkohol. På et seminar snakket jeg med en jente som rasjonelt sluttet at det var umulig å ha et slikt kriterium, utvalget ville jo da bli ganske så begrensa, fortalte hun meg.

Sunniva: Kjæreste som drikker har du hatt det eller kunne du tenke deg å ha det?

I: Ja, det vil jeg ha! Nei, jeg har ikke hatt det, men jeg ville ikke se noe problem i det så lenge han ikke drikker for mye. Så lenge det ikke er noe problem med det, så lenge han klarer seg uten. Men det må han jo hvis han skal klare å være sammen med et menneske som ikke drikker også. Så må han se på det som ganske naturlig å ikke drikke. Jeg vil jo ikke være en sånn turistattraksjon, holdt jeg på å si, fordi jeg ikke drikker. Så går det for han, så går det for meg. Da jeg var yngre så snakka jeg om at jeg aldri kunne hatt en kjæreste som drikker. Men nå har jeg jo skjønt at de er jo folk de også, det går fint.

Noen av informantene stiller seg positive til å ha en kjæreste som drikker, men betingelsen blant disse er at alkoholkonsumet er lavt. Å ha en kjæreste som drikker *litt* vil for disse informantene være å møtes på halvveien – et slags kompromiss. En annen betingelse blant disse er selvfølgelig at den eventuelle drikkende kjæresten ser det *som ganske naturlig å ikke drikke*, og de ønsker naturlig nok ikke å ha en kjæreste som ikke aksepterer avholdet. I det denne informanten sier, ser jeg også nærheten de kan ha til drikkekultur. Informanten forteller om en endring i sitt syn på de drikkende, og dette er en beskrivelse av endring i aksept og viser en tilnærming.

Andre har vanskeligere å forestille seg å være sammen med noen som drikker.

Men det er ikke langt unna totalavhold til før.. det skal være ganske forutsigbart og minimalt bruk tror jeg, for min del altså. Jeg har forelska meg i mange jenter som har drikket liksom, der jeg ikke har brydd meg om det akkurat der og da. Men jeg tror virkelig at når man skal dele livet sitt med noen, så betyr det ganske mye for meg altså. (...) Det er ikke sånn at alkoholen er det viktigste, men det er liksom et av de elementene sammen med for eksempel livssyn og politisk syn. Men på samme måten som at det er vanskelig å leve sammen som muslim og kristen - noen greier det jo, men jeg tror det er veldig vanskelig, så tror jeg at jeg hadde hatt det veldig vanskelig for å være sammen med noen som skulle bli full innimellom.

Både livssyn og politisk standpunkt kan være markører for identitet. Denne informanten sier at slike typer tegn er viktige, og at avholdsstandpunktet også er en slik sentral markør for identitet. Jeg ser at alkoholavholdet kan være svært avgjørende, og at informanten over tenker at avholdet vil fortsette å være helt sentralt for han. Informantene lever i nærhet til drikkekultur, de kjenner mange som drikker, og jeg ser at de uttrykker aksept for at også nære kan gjøre dette. Men det å være sammen med noen som *blir full innimellom* kan være ganske utenkelig for noen.

De tar innover seg et problem

I samfunnet er alkoholen både definert som et gode og et problem. Alkoholbruken er regulert gjennom lovverk og normer, men alkoholen er *det* rusmiddelet som er lovlig og bredt sosialt akseptert, og den norske drikkekulturen (med ulike drikkeskikker) har lange historiske tradisjoner. Men på den andre siden ser man alkoholen som et samfunnsproblem. Dette er nettopp synlig gjennom at vi regulerer og kontrollerer den gjennom lovverket. Alkoholbruken innenfor vår nasjonale drikkekultur innebærer altså en dobbelthet, den er både et gode og et problem. Drikkende vil også kunne se de problematiske sidene ved alkoholbruk.

I: Rus er så utrolig egoistisk.

Sunniva: Hvordan da, at man blir egoistisk?

I: Ja både det at man blir egoistisk, og det er faktisk for å tilfredsstill seg selv. For at nå skal jeg sitte i den situasjonen, eller nå skal jeg få en god følelse der, det som er bra for meg da.

Man kan se at alkoholbruken i samfunnet er både tvetydig og motsetningsfull. På tross av problemene drikker mange med glede. Det er *dette* informantene reagerer på. Derfor kaller informanten over, rusen for egoistisk. Det å bruke rusmidler blir sett på som egoistisk fordi man da ikke tar inn over seg problemene som rusmidlene fører til. Jeg har tidligere beskrevet solidaritetsprinsippet, som informantene blant annet legger til grunn for sitt alkoholavhold. Når jeg spurte om hva solidaritetsprinsippet er, svarte en at det er å *tenke utover bare seg selv*. Informantene tar nettopp innover seg den problematiske siden ved alkoholbruk.

Siste ord

Avholdsbevegelsen har endret seg historisk fra å være en politisk mektig bevegelse, med en enorm oppslutning, til å innebære noen få avholdsorganisasjoner med en forholdsvis lave medlemstall. Våren 2008 vedtok Blå Kors, en avholdsorganisasjon med et kristent livssyn, å gjøre avholdsløftet *frivillig* for sine medlemmer. Dette er et brudd med en lang tradisjon. De oppfordrer nå til avhold, men krever det ikke. Bakgrunnen for dette er antagelig at de står for denne høstens innsamlingsaksjon på NRK. Ved å fjerne kravet om avhold, håper de antagelig på økte medlemstall. Dette er en radikal endring av standpunkt, og dette kan vise at avholdsorganisasjonenes rekrutteringsmuligheter i dag er relativt små.

Denne oppgaven har vist at avholdsstandpunktet har en *betydning* for drikkende, og at avholdsopptreden kan være et brudd med normer og seremonielle regler innenfor drikkekultur. Oppgaven kan være et bidrag for å forstå drikkekultur, men også til å forstå hvilke konsekvenser et brudd med denne kan ha for individer. På den andre siden viser denne oppgaven motstanden, hos unge mennesker som har et avholdsstandpunkt, mot majoritetsforståelser. Oppgaven har ikke bare påpekt negative konsekvenser, men også stoltheten i det å se seg selv som positivt annerledes.

Litteraturliste

Becker, Howard S. (1973): *Outsiders*. New York: The Free Press.

Branaman, Ann (1997): "Goffmans Social Theory". I: Erving Goffman. Charles Lemert og Ann Branaman (red.) *The Goffman Reader*. Malden, Massachusetts: Blackwell.

Bruun, Ketil (1959): *Drinking behaviour in small groups*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Clinard Marshall B. og Robert F. Meier (2001): *Sociology of deviant behaviour*. Fort Worth: Harcourt College Publishers.

Copes, Heith og J.Patrick Williams (2007): "Techniques of affirmation: deviant behavior, moral commitment, and subcultural identity". *Deviant Behavior*, 28: 247-272.

Fangen, Katrine (2004): *Deltakende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.

Fog, Jette (2004): *Med samtalen som utgangspunkt*. København: Akademisk Forlag

Goffman, Erving (1963): *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York: Free Press.

Goffman, Erving (1968): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.

Goffman, Erving (1971): *Relations in public*. London: Allen Lane The Penguin Press.

Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax Forlag.

Goffman, Erving (2005): *Interaction Ritual. Essays in face-to-face behavior*. New Brunswick, New Jersey: Aldine Transaction.

Goode, Erich (2005): *Deviant Behavior*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson/Prentice Hall.

Holtung, Anne og Ingeborg Rossow (1998): "Alkoholavhold – karakteristika og utvikling over tid" i Anders Gustavson (red.) *Alkoholen och kulturen: föredrag om dryckesvanor och nykterhet i Norden vid ett symposium i Fredrikstad, Norge*. Uppsala: Etnologiska Avdelingen. Uppsala Universitet.

Horverak, Øyvind og Elin K. Bye (2007): *Det norske drikkemønsteret. En studie basert på intervjudata fra 1973-2004*. SIRUS rapport nr 2/2007. Oslo: Statens institutt for rusmiddelforskning.

Juventes politiske program 2007-2009: Lesedato 01.05.08: URL:

http://www.juvente.no/juvente/om_juvente/politisk_program_2007_2009

Juventes prinsippprogram: Lesedato 01.05.08: URL:

http://www.juvente.no/juvente/om_juvente/prinsipprogram

Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Lalander, Philip (1998): *Anden i flaskan: alkoholens betydelse i olika ungdomsgrupper*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Leifman H. & E. Kühlnhorn, P. Allebeck, S. Andréasson og A. Romelsjö: "Abstinence in late adolescence - Antecedents to and covariates of a sober lifestyle and its consequences". *Social Science & Medicine*, 41 (1): 113-121.

Pape, Hilde (1996): *Avholdsungdommens ulike ansikter: en studie av ungdom som ikke drikker alkohol og ungdom med medlemskap i avholdsorganisasjonene*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.

Pape, Hilde og Torild Hammer (1996): "How does young people`s alcohol consumption change during the transition to early adulthood? A longitudinal study of changes at aggregate and individual level". *Addiction*, 91 (9): 1345-1357.

Pedersen, Willy (1994): *Ungdom er bare et ord*. Oslo: Universitetsforlaget.

Pedersen, Willy (1998): *Bittersøtt: ungdom, sosialisering, rusmidler*. Oslo: Universitetsforlaget.

Pedersen, Willy og Henrik N. Aas (1995): "Full for første gang. En longitudinell studie". *Nordisk Alkohol Tidsskrift* 12: 121-132.

Repstad, Pål (1998): *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rusmidler i Norge 2007: Anders Bryhni (red.). Oslo: Statens Institutt for Rusmiddelforskning, 2007.

Schrumpf, Ellen (2003): *Berus eder! Norske drikkekulturer i de siste 200 år*. Oslo: Pax Forlag.

Skog, Ole-Jørgen (2006): *Skam og skade. Noen avvikssosiologiske temaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sletten, Mira Aaboen (2003): *Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 2002: Hva gjør de? Hva vil de?* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

SSB 2002: *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1974 – 2000*.

Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Wadel, Cato (1991): *Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK

"Alle kildene som er brukt i denne oppgaven er oppgitt".

Antall ord i oppgaven: 32 445.